

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

YÖNETİM VE ORGANİZASYON BİLİM DALI

**FARKLI SİYASALARDA DEVLETİN KURUMSAL
GİRİŞİMCİLİĞİ VE KURUMSAL İŞLERİNDEKİ
ÇEŞİTLENMEYE İLİŞKİN BİR TİPOLOJİ ÖNERİSİ:
TÜRKİYE'YE DAİR KEŞFEDİCİ BİR ARAŞTIRMA**

(DOKTORA TEZİ)

Fatih Mehmet BULUT

BURSA – 2023

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

YÖNETİM VE ORGANİZASYON BİLİM DALI

**FARKLI SİYASALARDA DEVLETİN KURUMSAL
GİRİŞİMCİLİĞİ VE KURUMSAL İŞLERİNDEKİ
ÇEŞİTLENMEYE İLİŞKİN BİR TİPOLOJİ ÖNERİSİ:
TÜRKİYE'YE DAİR KEŞFEDİCİ BİR ARAŞTIRMA**

(DOKTORA TEZİ)

Fatih Mehmet BULUT

Danışman

Prof. Dr. Yücel SAYILAR

BURSA – 2023

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Farklı Siyasalarda Devletin Kurumsal Girişimciliği ve Kurumsal İşlerindeki eşitlenmeye İlişkin Bir Tipoloji Önerisi: Türkiye’ye Dair Keşfedici Bir Araştırma” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütun alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Fatih Mehmet BULUT

Öğrenci No: 711614002

Anabilim Dalı: İşletme

Programı: İşletme Doktora

Statüsü: Doktora

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 11/01/2023

Tez Başlığı / Konusu: FARKLI SİYASALARDA DEVLETİN KURUMSAL GİRİŞİMCİLİĞİ ve KURUMSAL İŞLERİNDEKİ ÇEŞİTLENMEYE İLİŞKİN BİR TİPOLOJİ ÖNERİSİ: TÜRKİYE'YE DAİR KEŞFEDİCİ BİR ARAŞTIRMA

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 139 sayfalık kısmına ilişkin, 11/01/2023 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Fatih Mehmet BULUT

Öğrenci No: 711614002

Anabilim Dalı: İşletme

Programı: İşletme Doktora

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)
Prof. Dr. Yücel SAYILAR

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İşletme Anabilim, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı'nda 711614002 numaralı Fatih Mehmet BULUT' un hazırladığı “Farklı Siyasalarda Devletin Kurumsal Girişimciliği ve Kurumsal İşlerindeki Çeşitlenmeye İlişkin Bir Tipoloji Önerisi: Türkiye’ye Dair Keşfedici Bir Araştırma” konulu Doktora tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 20.02.2023 günü 10.00-12.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Yücel SAYILAR

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Kurtuluş KAYMAZ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Deniz TUNÇALP

İstanbul Teknik Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Fırat MOLLAER

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Serkan DİRLİK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

20/02/2023

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Fatih Mehmet BULUT

Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı: İşletme

Bilim Dalı: Yönetim ve Organizasyon

Tezin Niteliği: Doktora Tezi

Sayfa Sayısı: XII + 128

Mezuniyet Tarihi: .../.../20...

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yücel SAYILAR

FARKLI SİYASALARDA DEVLETİN KURUMSAL GİRİŞİMCİLİĞİ VE KURUMSAL İŞLERİNDEKİ ÇEŞİTLENMEYE İLİŞKİN BİR TİPOLOJİ ÖNERİSİ: TÜRKİYE'YE DAİR KEŞFEDİCİ BİR ARAŞTIRMA

Yeni kurumsal kuram literatüründe devlet, kurumsal değişimi gerçekleştirebilecek en güçlü kurumsal aktörlerden biri olarak tanımlanmıştır. Ancak, kurumsal kuramın, ağırlıklı çalışıldığı merkez ülke olarak özellikle ABD'de liberal sistem varsayımları altında ortaya koyduğu devlet kavramsallaştırması ve devletin örgütsel alanlardaki rollerinin/ilişkilerinin, periferide bulunan Türkiye gibi bir ülkede geçerliliği tartışmalıdır. Bu noktadan hareketle, bu tez çalışması siyasa farklılıklarının, bir kurumsal girişimci olarak devletin farklı örgütsel alanlarla ilişkisine ve giriştiği kurumsal işlere nasıl yansıdığını anlamaya çalışmaktadır. Çalışmanın amacı, kurumsalcı kuramın temel varsayımlarının biçimlendiği siyasadan önemli ölçüde farklılaşan Türkiye bağlamında devletin kurumsal işlerindeki çeşitlenmeyi ortaya koymak ve bu çeşitlenmeye ilişkin bir tipoloji önerisi getirebilmektir. Çalışmada, devletin çeşitlenen kurumsal işleri, dört farklı örgütsel alan (sivil toplum, kültür-sanat, eğitim ve inşaat) üzerinden incelenmektedir. Devletin söz konusu alanlara ne sıklıkla müdahalede bulunduğu, alanlarla ilgili çıkardığı en kritik düzenlemelerin sayısı üzerinden incelenmiştir. Ayrıca, devlet adına karar alıcı siyasilerin söylemleri ile bu düzenlemelerin nasıl meşrulaştırıldığı ve gerekçelendirildiği ortaya konmuştur. Çalışmanın bulguları, devletin örgütsel alanlarda temelde iki amaçla (1) toplum üzerinde kontrol sağlama ve (2) kaynakları (siyaseten) yeniden dağıtma ile hareket ettiğini; buna bağlı olarak araştırma kapsamında incelenen sivil toplum, kültür-sanat, eğitim ve inşaat örgütsel alanlarında sırası ile seçici müdahale etme, dönemsel pragmatik müdahale etme, çelişkili-sürekli müdahale etme ve alana dahil aktör olarak sürekli müdahale etme şeklinde çeşitlenen kurumsal işlere giriştiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak çalışmanın bulguları, Türkiye siyasasında, bir kurumsal girişimci olarak devletin, farklı örgütsel alanlarda çeşitlenen kurumsal işleri ile ABD siyasasından oldukça farklı bir hikâyeye ile karşımıza çıktığını göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Yeni Kurumsal Kuram, Kurumsal Değişim, Kurumsal Girişimcilik, Kurumsal İş, Devlet, Siyasa Farklılıkları

ABSTRACT

Name and Surname: Fatih Mehmet BULUT
University: Bursa Uludag University
Institution: Social Science Institution
Field: Business Administration
Branch: Management and Organization
Degree Awarded: Doctorate
Page Number: XII + 128
Degree Date: .../...../2023
Supervisor: Prof. Dr. Yücel SAYILAR

A PROPOSAL FOR A TYPOLOGY ON THE DIVERSIFICATION OF INSTITUTIONAL ENTREPRENEURSHIP AND INSTITUTIONAL WORK OF THE STATE IN DIFFERENT POLICIES: AN EXPLORATORY RESEARCH ON TURKEY

In the new institutional theory literature, the state has been defined as one of the most powerful institutional actors that can realize institutional change. However, the conceptualization of the state that the institutional theory put forward under the liberal system assumptions, especially in the USA as the central country where it is mainly studied, and the validity of the roles/relationships of the state in organizational fields in a country like Turkey, which is located at the periphery, are controversial. From this point of view, this thesis study tries to understand how policy differences are reflected in the relationship of the state as an institutional entrepreneur with different organizational fields and the institutional works it undertakes. The aim of the study is to reveal the diversification in the institutional works of the state in the context of Turkey, which differs significantly from the policy in which the basic assumptions of the institutionalist theory are formed, and to propose a typology regarding this diversification. In the study, the diversified institutional works of the state are examined through four different organizational fields (civil society, culture-art, education and construction). How often the state intervenes in these fields has been examined through the number of the most critical regulations it has enacted. In addition, the discourses of politicians who make decisions on behalf of the state and how these regulations are legitimized and justified are revealed. The findings of the study show that the state acts in organizational fields with two main purposes: (1) maintain control over society and (2) redistribution of resources (political); accordingly, it reveals that it has engaged in various institutional works in the institutional fields of civil society, culture-art, education and construction, which are examined within the scope of the research, respectively, selective intervention, periodically pragmatic intervention, contradictory-continuous intervention, and continuous intervention as an actor in the field. As a result, the findings of the study show that in Turkish politics, the state as an institutional entrepreneur comes up with a very different story from the USA politics, with its institutional works diversifying in different organizational fields.

Key Words: New Institutional Theory, Institutional Change, Institutional Entrepreneurship, Institutional Work, State, Political Differences

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması yoğun bir emeğin ürünü olarak ortaya çıktı. Doktora tezi yazmak, belli fedakârlıklar yapmayı, zorlukları göze almayı ve sabırlı olabilmeyi gerektiren zorlu bir süreç olsa da bu süreçte her zaman desteğini hissettiğim çok değerli insanlar oldu.

Bu insanların başında tez danışmanım olan değerli hocam Prof. Dr. Yücel SAYILAR gelmektedir. Her şeyden önce bana ve çalışmama inandığı ve sahip çıktığı için kıymetli hocama minnettar olduğumu belirtmek isterim. Tez çalışmasının tüm aşamalarında bana yol gösteren, konulara farklı açılardan bakabilmemin önünü açan, her tıkanığında ve savrulduğumda yolumu bulmamı sağlayan, çalışmayı satır satır okuyup geri dönüşler veren danışman hocama teşekkür ederim. Bunların ötesinde, bir ömür boyu örnek alabileceğim insani ve ahlaki değerleri, normları, prensipleri en gerçekçi ve samimi bir şekilde bana gösterdiği/hissettirdiği için kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır. İyi ki varsınız hocam, iyi ki doktora sürecimde benimle oldunuz...

Bu çalışmada en az benim kadar fedakârlıklar yapan, benimle aynı stresi yaşayan ama hiç şikâyet etmeyen, her daim desteklerini yanımda hissettiğim sevgili eşim Ayşe BULUT'a çok teşekkür ederim. Yapmak istediğimiz halde tezin yoğunluğundan ertelemek zorunda kaldığımız aktiviteler için gösterdiği anlayış için de ayrıca sevgili eşime teşekkürlerimi sunarım. İyi ki varsın canım...

Eğitim hayatım boyunca maddi/manevi desteklerini benden ve kardeşlerimden esirgemeyen her türlü fedakârlığa katlanan biricik babam İsmail BULUT'a ve sevgili annem Fevziye BULUT'a en kalbi duygularıyla teşekkür ederim. Ayrıca, abilerime, ablalarım, kardeşime, yengelerime ve yeğenlerime de bana verdikleri pozitif enerji için teşekkür ederim...

Son olarak, aynı doktora programında eğitim gördüğüm değerli dostum Sedef TÜRKMEN'e gerek tez sürecinde yaptığımız motive edici konuşmalar ve desteği için gerekse tezin şekil şartlarında yaptığı katkılar için teşekkürlerimi sunarım...

Fatih Mehmet BULUT

Bursa, 2023

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	
ÖZET	ix
ABSTRACT.....	x
ÖNSÖZ	xi
İÇİNDEKİLER.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KURUMSAL DEĞİŞİM, KURUMSAL GİRİŞİMCİ VE KURUMSAL İŞLER	5
1.2. BİR KURUMSAL GİRİŞİMCİ OLARAK DEVLET	15
1.3. KURUMSAL KURAMDA SİYASA FARKLILIKLARI VE DEVLETİN KONUMLANMASI.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

BİR KURUMSAL GİRİŞİMCİ OLARAK DEVLET VE SİYASA FARKLILIKLARIN ETKİLERİ: ÇEŞİTLENEN KURUMSAL İŞLER

2.1. DEVLETİN KURUMSAL GİRİŞİMCİLİĞİNDE SİYASA FARKLILIKLARI.....	27
2.2. TÜRKİYE SİYASASINDA BİR KURUMSAL GİRİŞİMCİ OLARAK DEVLETİN KURUMSAL İŞLERİNE İLİŞKİN BİR TİPOLOJİ ÖNERİSİ.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEVLETİN BİR KURUMSAL GİRİŞİMCİ OLARAK SERGİLEDİĞİ KURUMSAL İŞ TİPOLOJİLERİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	52
3.2. ARAŞTIRMANIN SORULARI.....	52
3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	53

3.3.1. Araştırmanın Alanı.....	54
3.3.2. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi.....	55
3.3.3. Araştırmanın Veri Analiz Yöntemi.....	59
3.4. ARAşTIRMANIN BULGULARI	60
3.4.1. Eğitim Örgütsel Alanına İlişkin Bulgular.....	61
3.4.2. İnşaat Örgütsel Alanına İlişkin Bulgular.....	76
3.4.3. Kültür-Sanat Örgütsel Alanına İlişkin Bulgular	85
3.4.4. Sivil Toplum Örgütsel Alanına İlişkin Bulgular	96
3.5. DEğERLENDİRME VE SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA.....	111
ÖZGEÇMİş.....	127

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Kurumsal İşler	12
Tablo 2: Siyasal Sistemler.....	20
Tablo 3: Eğitim Örgütsel Alanında Toplanan Veriler ve Kaynakları	57
Tablo 4: İnşaat Örgütsel Alanında Toplanan Veriler ve Kaynakları.....	57
Tablo 5: Kültür-Sanat Örgütsel Alanında Toplanan Veriler ve Kaynakları	58
Tablo 6: Sivil Toplum Örgütsel Alanında Toplanan Veriler ve Kaynakları.....	58
Tablo 7: Devletin Eğitim Alanındaki Müdahale Gerekçeleri	63
Tablo 8: Milli Eğitim Örgütsel Alanında Yapılan Düzenlemeler (1981-2020)	67
Tablo 9: Eğitim Harcamaları Temel Göstergeleri, 2011-2020	68
Tablo 10: Kademelere Göre Hanehalkı Eğitim Harcamalarının Oranı.....	69
Tablo 11: Finans Kaynağına Göre Türkiye'de Son Dönem Eğitim Harcamaları (Milyon TL)..	70
Tablo 12: Okul Öncesi Eğitimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Resmi).....	72
Tablo 13: Okul Öncesinde Eğitimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Özel).....	72
Tablo 14: İlkokul ve Ortaokulda Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Resmi)	73
Tablo 15: İlkokul ve Ortaokulda Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Özel).....	73
Tablo 16: Özel Ortaöğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları.....	74
Tablo 17: Özel Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı	74
Tablo 18: İmam Hatip Ortaokulu Sayıları (İHO).....	75
Tablo 19: İmam Hatip Liseleri (İHL) ve Okuyan Öğrenci Sayısı.....	75
Tablo 20: Devletin İnşaat Alanındaki Müdahale Gerekçeleri.....	77
Tablo 21: İnşaat Örgütsel Alanında Yapılan Düzenlemeler (1981-2020)	79
Tablo 22: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (%), 1998-201780	
Tablo 23: Devletin Kültür-Sanat Alanındaki Müdahale Gerekçeleri.....	86
Tablo 24: Kültür-Sanat Örgütsel Alanında Yapılan Düzenlemeler (1981-2020)	89
Tablo 25: Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Yıllar İtibariyle Genel Bütçeden Aldığı Pay.....	90
Tablo 26: Sezon Yılına Göre Tiyatro Salonu, Oynanan Eser ve Seyirci Sayısı	93
Tablo 27: Devletin Sivil Toplum Alanındaki Müdahale Gerekçeleri	97
Tablo 28: Sivil Toplum Örgütsel Alanında Yapılan Düzenlemeler (1981-2020).....	98
Tablo 29: Statülerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları.....	99
Tablo 30: Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (2021)	100

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dört Baskın Modern Siyasa Modeli.....	22
Şekil 2: Bir Kurumsal Aktör Olarak Devletin Çeşitlenen Kurumsal İş Tipolojileri	46
Şekil 3: Toplam Eğitim Harcaması, 2011-2020	69
Şekil 4: MEB Bütçe Payları ve Milli Gelire Oranı.....	70
Şekil 5: Türkiye'de Eğitim Sistemi İçerisinde Özel Okulların Payı	71
Şekil 6: İnşaat Sektörünün GSYH İçindeki Payı.....	81
Şekil 7: GSYH ve İnşaat Sektörünün Yıllık Büyüme Hızları	81
Şekil 8: İnşaatın Toplam İstidam İçindeki Payı (12 Aylık Ortalama)	82
Şekil 9: Konut Satış İstatistikleri, 2020	82
Şekil 10: 4734 Sayılı Kanun'a göre (Kamu İhale Kanunu) Verilen İhalelerin Sayısı ve Tutarı (Milyar TL)	83
Şekil 11: 4734 Sayılı Kanun'a (Kamu İhale Kanunu) Göre İhalelerin Türlerine Göre Dağılımı (Milyar TL)	84
Şekil 12: Türkiye'de En Fazla KÖİ İhalesi Alan 10 Şirket (Milyar dolar)	84
Şekil 13: Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Bütçesi	90
Şekil 14: Genel Devlet ve Özel Kültür Harcamaları, 2015-2020	91
Şekil 15: Kültürel İstihdamda Olanlar, 15+ yaş, 2015-2020	92
Şekil 16: Gazete ve Dergilerin Yıllara Göre Sayısı, 2012-2021	92
Şekil 17: Tiyatro Salonu Sayısı, 2005-2020	94
Şekil 18: Sinema Salonu Sayısı, 2005-2020.....	94
Şekil 19: Tiyatro Gösteri Sayıları, 2010-2020.....	95
Şekil 20: Gösterilen Film Sayıları, 2005-2020	95
Şekil 21: Yıl İçinde Kurulan Yeni Vakıf Sayısı	99
Şekil 22: Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları.....	100
Şekil 23: Derneklere Ait Gelir Toplamları	101
Şekil 24: Türlerine Göre Derneklerin Dağılımı.....	101

GİRİŞ

Kurumsal kuram sosyoloji ve iktisat alanlarından beslenen önemli örgüt kuramlarından biridir. Örgütleri sosyal sistemler olarak kabul eden kurumsal kuram “*toplumsal kurmacılık*” anlayışı ile kurumları, insanlar tarafından oluşturulan ve objektif olarak yapılandırılmış olgular olarak ifade eder (Peter ve Luckmann, 1967). Kurumsal kuramın ilk dönemlerinde ortaya konan çalışmalar, kurumsal yapıların, zorlayıcı, normatif ve taklitçi eşbiçimlilik mekanizmaları ile alanlara nasıl yayıldığı ve meşrulaştırıldığı üzerine olmuştur (DiMaggio ve Powell, 1983: 151; Meyer ve Rowan, 1977: 345; Zucker, 1977: 730). Diğer bir deyişle erken dönem çalışmalar, ağırlıklı olarak, örgütsel alanlardaki benzeşme, düzen ve sürekliliğin nasıl sağlandığını açıklamaya yöneliktir.

Daha sonraki çalışmalar (Oliver, 1992: Holm, 1995: Seo ve Creed, 2002) kurumsal değişimi açıklamaya yönelmiştir. Kurumların nasıl değiştiği, yeni kurumsal yapıların veya kurumsallaşan pratiklerin nasıl belirdiği, örgütlerin kurumsal baskı ve değişimlere nasıl cevaplar verdiği, son otuz yılın ana sorunsallarını oluşturmuştur. Örgütlerin ve / veya bireylerin kurumsal değişimdeki rolünü açıklayan çalışmalar bir paradoksla karşı karşıya kalmaktadır. Gerçekten de kurumsal çevrelerin bireyleri ve örgütleri şekillendirdiği varsayıldığında ortaya şu soru çıkmaktadır: Eylemleri, niyetleri ve rasyonelliğinin tümü, değiştirmek istedikleri kurumlar tarafından her şartta belirleniyorsa, aktörler kurumları nasıl değiştirebilir (Holm, 1995: 405)? Seo ve Creed (2002) kurumsal belirlenimcilik ile eyleyen arasındaki bu paradoksu “*gömülü eyleyen paradoksu*” olarak nitelendirmektedir (Seo ve Creed, 2002: 225). Bu paradoks kurumsal teori çerçevesinde aktör- yapı tartışmasına karşılık gelmektedir.

Kurumsal değişimin açıklanmasında aktörü ön planda tutan çalışmalar ile ortaya “*kurumsal girişimci*” kavramı atılmıştır (Garud vd., 2007: 960). Literatürde bu kavramı ilk ortaya atanlardan biri olan DiMaggio (1988), kurumsal girişimcileri, kendi çıkarlarıyla uyumlu bir şekilde oluşturulan kurumları destekleyen meşruiyet araçları olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, bu kurumsal aktörlerin, kurumların karakterini ve kurumsal değişimi şekillendirecek kaynaklara ve dolayısıyla güce sahip olduklarını belirtmektedir (DiMaggio, 1988: 9). Buradan hareketle devletin, yasal gücünü kullanarak örgütsel

alanlarda kurumsal değişimi gerçekleştiren kurumsal aktörlerden biri olduğu ifade edilmektedir (Streeck ve Schmitter, 1985; Nasra ve Dacin, 2010: 591).

Öte yandan, kurumsal iş kavramı da devletin farklı örgütsel alanlarda yüklendiği rollerin daha net biçimde tanımlanmasına ve açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Kurumsal iş kavramını ilk ortaya atan Lawrence ve Suddaby (2006) kavramı kurumsal aktörlerin (bireysel veya örgütsel) kurumları oluşturmak, sürdürmek (destek vermek) veya var olan kurumları yok etmek için bilinçli olarak gerçekleştirdikleri eylemlerin tümü olarak tanımlamışlardır (Lawrence ve Suddaby, 2006: 220). Kurumsal iş, bireylerin ve kolektif aktörlerin, içinde yaşadıkları, çalıştıkları, onlara rollerini, ilişkilerini, kaynaklarını ve günlük rutinlerini veren yeni kurumsal yapılarla başa çıkma, ayak uydurma, güçlendirme, yıkma, tamir etme, dönüştürme veya oluşturma çabalarını ifade eden bir kavramdır (Lawrance vd., 2011: 53).

Devletin örgütsel alanlarda nasıl bir rol üstlenebileceği yeni kurumsal kuramın öncü çalışmalarında belirtilmiştir. Yeni kurumsal kuram, devleti, “*örgütsel alanları rasyonelleştiren en önemli aktör olarak kabul etmektedir.*” (DiMaggio and Powell 1991: 64). Örgütsel alanlarda eylemde bulunan her aktör, elbette kurumsal girişimci kimliği taşımamaktadır. Ancak devlet, başlı başına farklı özellikler taşıyan bir örgüt ve aktör niteliğindedir. Devletin kurumsal aktör kimliği liberal sistemde kısaca; örgütsel alanlarda örgütsel eylemler için fırsatlar ve kısıtlar yaratan düzenleyici yapılar oluşturma kabiliyetine sahip (Palmer ve Biggart, 2002: 260), modern dünyada başat egemen (Scott, 2003), biçimsel örgütün doğumuna ve yayılımına katkıda bulunan (Meyer ve Rowan, 1977: 346), zorlayıcı ve normatif etkilere sahip, oyunun kurallarını belirleyebilen (Fligstein, 1991: 314) yönleri ile tasvir edilmektedir. Scott (2014), kurumların düzenleyici rolüne dikkat çekerek devletin örgütsel alanlardaki rolünü şöyle tanımlamıştır (Scott, 2014: 62):

“Devlet, diğer toplumsal aktörlerden bir şekilde özerk, kendi çıkarlarını geliştiren ve örgütsel alanlarda kural koyucu, hakem ve uygulayıcı rollere sahiptir.”

Türkiye’de yapılan çalışmalarda ise devlet ve onun örgütsel alanlardaki rolü aşağıdaki gibi kavramsallaştırılmıştır (Özen, 2010: 29):

“Türkiye’de devlet, patrimonial nitelikleriyle belirsizlik kaynağıdır, örgütsel alana doğrudan müdahale eder ve patronajın egemen olduğu bir siyasette çoğu zaman taraflıdır. Ayrıca, güçlü devlet özellikleri

taşıırken, içsel ve dışsal bağımlılıkları ve kamu politikalarının tayininde yetersizlikleri nedeniyle kurumları tasarlayabilme ve uygulayabilme kapasitesi düşüktür”.

Ancak devlet olgusuna dair kavramsallaştırma, devletin bir kurumsal girişimci olarak tanımı, bu tanım çerçevesinde oynadığı belirtilen ve varsayılan roller, önemli ölçüde Amerikan siyasasına göre şekillenmiştir. Devletin kurumsal girişimciliği de örgütsel alanlarla ilişkisinin niteliği de liberal siyasal sistemi, hukuksal arka planı, piyasa mantığı itibariyle ABD koşullarını yansıtmaktadır. Bu durumda, devletin bir aktör olarak kabulü, kurumsal girişimciliği, örgütsel alanlar ile ilişkisinin, farklı siyasalarda benzer biçimde öngörülüp görülemeyeceği hem kuramsal hem de pratik açılarından kritik bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de devletin bir kurumsal aktör olarak üstlendiği rollerin Amerikan kurumsalcılığının siyasal sistem varsayımları ile tam olarak örtüşmeyebileceği fikri, ilk olarak Özen (2010) tarafından ortaya konmuştur (Özen, 2010: 29). Özen (2010), Türkiye’deki hâkim devlet pratiğini göz önünde bulundurarak, devletin örgütsel alanları rasyonelleştiren bir aktör olmadığı ve aksine örgütsel alanlarda belirsizliğe yol açtığı; alanların dışında bir aktör olarak değil, alanlara dahil bir oyuncu olarak eylemde bulunduğu savını öne sürmüştür (Özen, 2010: 29).

Sonuç olarak, Türkiye’de devletin örgütsel alanlardaki konumunun, giriştiği kurumsal işlerin ve bu işlerin örgütsel alanlarda yol açtığı sonuçların, siyasa farklılıkları ve toplumun kendine özgü dinamikleri dikkate alınarak incelenmesi ve tartışılması gerektiği açıktır.

Çalışmanın amacı, kurumsalcı kuramın temel varsayımlarının biçimlendiği siyasadan önemli ölçüde farklılaşan Türkiye’de, devletin kurumsal işlerindeki çeşitlenmeyi ortaya koymak ve bu çeşitlenmeye ilişkin bir tipoloji önerisi getirebilmektir. Bir kurumsal girişimci olarak devletin, anglo-sakson dünya ve liberal iktisadi-devlet sistemi varsayımlarının dışında kalan bir kurgu içinde hangi kurumsal işlere girişebileceği ve devleti bu yönde harekete geçiren, dolayısıyla da yeni kurumsalcı gelenekteki devlet tahayyülünden farklılaştıran amaçların neler olabileceği tartışmaya açılmaktadır. Bu anlamda, Türkiye’de bir kurumsal girişimci olarak devletin rolü ve kurumsal işlerine ilişkin yazın, önemli bir çıkış noktasını oluşturmaktadır (Özen, 2014: 83; Yalçinkaya ve Taşçı, 2017: 75).

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde kurumsal değişim, kurumsal girişimci ve kurumsal iş kavramlarına ilişkin kavramsal çerçeve sunulmaktadır. Ayrıca, bir kurumsal girişimci olarak devletin sahip olduğu rollere ve siyasa farklılıklarının bu roller üzerinde etkilerine değinilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye’de devletin kurumsal girişimciliğine ilişkin olarak yapılmış araştırmalar ve devlet geleneğini inceleyen literatüre dayanarak, hipotetik bir tipoloji ortaya konmaktadır. Türkiye siyasasında devlet, örgütsel alanlarla ilişkilerinde, örgütsel alanların doğuşu, sürekliliği veya çözülüşü süreçlerinde giriştiği kurumsal işlerde, kendine özgü bir şablon izliyor görünmektedir. Bu şablonu açıklamak üzere oluşturulan tipolojik modelde devletin kurumsal girişimciliğinin amaçlarını ifade eden iki ana eksen tanımlanmıştır. Söz konusu iki eksenden ilki, bazı örgütsel alanlarda *“modern ve çağdaş vatandaş kimliğini topluma yaymak amacıyla toplum üzerinde kontrol sağlamaya yönelmek”* biçiminde ifade edilmiştir. İkinci eksende ise devletin çeşitlenmiş kurumsal işlere yönelme amacı, yine belirli örgütsel alanlarda, *“kaynakların devlet eliyle yeniden dağılımına yönelmek”* biçiminde ortaya konmaktadır. Bu bölümde tartışılan tipolojik model sivil toplum, kültür-sanat, eğitim ve inşaat örgütsel alanları üzerinden incelenmiştir. Bu dört örgütsel alana dair daha önceki araştırmalardan oluşan literatür, tartışma ve tespitler göz önüne alınmıştır. Türkiye siyasasında devletin, çeşitlenen kurumsal işlerinin tipolojisini belirlemek için oluşturulan hipotetik model ilk defa bu çalışma kapsamında ortaya konmuştur. Nihai olarak, söz konusu tipolojik model çerçevesinde Türkiye’de devletin, farklı örgütsel alanlarda, seçici müdahale etme, dönemsel pragmatik müdahale etme, çelişkili-sürekli müdahale etme ve alana dahil aktör olarak sürekli müdahale etme biçiminde çeşitlenen kurumsal işleri tanımlanmıştır.

Bu çalışma kapsamında, mevcut literatürün incelenmesi ve tartışılmasına dayalı olarak ortaya konan (varsayılan) hipotetik tipolojiler, saha araştırması ile desteklenmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümü, bu doğrultuda yapılan araştırmanın tasarımını, sürecini ve sonuçlarını içermektedir. Öngörülen tipolojik model temelinde yürütülen araştırmanın amacı, araştırma soruları, araştırma yöntemine ilişkin açıklamalar bu bölümde yer almaktadır. Ayrıca, araştırmanın bulgularının değerlendirilmesi ve yorumlanması, araştırmanın kısıtlarına ve gelecek araştırmalar için önerilere yine bu bölümde yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KURUMSAL DEĞİŞİM, KURUMSAL GİRİŞİMCİ VE KURUMSAL İŞLER

Yeni kurumsal kuram, örgütlere zengin ve çok boyutlu bir bakış açısı sağlar. Bu teoride örgütler, bazen dış kaynaklardan gelen (ör: devlet), bazen örgütün kendisinden doğan kurumsal baskılardan etkilenir. Bazı şartlar altında, bu baskılar örgütlerin meşru onaylayıcılar tarafından yönlendirilmesine ve belirli yapısal biçimlerin ve uygulamaların (standart çalışma prosedürleri, profesyonel sertifikalandırmalar, akreditasyonlar, raporlar vb.) geniş ölçüde benimsenmesine yol açar. Hatta bu baskılar organizasyonları genellikle verimlilik anlayışından uzağa yönlendirme etkisine sahiptir (Zucker, 1987: 447). Yeni kurumsal kuramın temel savı, örgütlerin verimliliği artırmak amacıyla sadece teknik çevrenin şartlarına uyum sağlayarak değil; buldukları kurumsal çevrede meşruiyet temin etmek amacıyla bu kurumsal çevrenin dayattığı kurumları, verimliliklerini azaltıyor olsa bile benimseyerek, yaşamlarını sürdürdükleri yönündedir (Meyer ve Rowan, 1977: 347).

Kurumlar, yüksek derecede esneklik ile karakterize edilen sosyal yapılardır (Scott, 2001). Kendilerini harekete geçiren bir doğaları vardır (Lawrence, Hardy ve Phillips, 2002). Yeni kurumsal kuramın erken dönem çalışmaları, kurumların örgütsel yapıları ve faaliyetleri kısıtlama (belirleme) yollarını vurgulamışlar ve ağırlıkla, örgütsel uygulamaların kurumsal çevrede yayılımını, örgütler arasındaki benzerlikleri açıklamışlardır. Kurumsal literatürde meşrulaştırma süreçleri, örgütsel uygunluk ve kalıcı örgütsel değişime vurgu, kuruluşların meşru veya kurumsallaşmış örgütsel uygulamalara meydan okumasına, onları atmasına veya terk etmesine neden olan faktörlere ilişkin sorgulamayı engelleme eğilimindedir (Oliver, 1992: 566). Kurumsal teorisyenler, aktörlerin davranışlarının belirlendiği kurumsal çevrelerinde meşru olmaları gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu ilk çalışmalar, dolaylı olarak bireylerin ve örgütlerin, en azından görünüşte kurumsal baskılara uyma eğiliminde oldukları ön kabulüne dayanmaktadır. Aslında, aktörlerin çoğu zaman üstü kapalı olarak sınırlı bir eyleyenlik derecesine sahip oldukları varsayılmıştır (Battilana ve D'Aunno, 2009: 39).

Ancak öte yandan, kurumsal perspektifin temel varsayımları göz ardı edilmeden, bireysel veya örgütsel çıkarların, kurumsal değişim için gerekli uygulamaların seçiminde rol oynadığı ifade edilmektedir (Goodrick ve Salancik, 1996: 7). Yine teoriye göre, çıkarların sahip olduğu bu rol egemen kurumların olduğu kurumsallaşmış alanlardan ziyade eksik kurumsallaşmış, aktörlerin nispeten daha rahat hareket edebildiği örgütsel alanlarda belirginleşmektedir. Çıkarlar, kurumsallaşmanın yetersiz ve dolayısıyla kısıtlayıcı olduğu, kurumların baskın olmadığı alanlarda etkili olabilmektedir (Jepperson, 1991: 147).

Geçtiğimiz on yıllar boyunca, kurumsal teorisyenler kurumsal istikrarı açıklayan süreçlere kurumsal değişimi açıklayan süreçlerden daha fazla bilgi sunmuşlardır (Clemens ve Cook, 1999: 449; Barley ve Tolbert, 1997: 98). Bu kısmen, kurumsal baskıların örgütleri meşruiyet ve destek elde etmek için benzer uygulamaları veya yapıları benimsemeye nasıl zorladığını yani eşbiçimliliğin mekanizmalarını ortaya koyma, netleştirme amacından kaynaklanmaktadır (DiMaggio ve Powell, 1991: 9). Bu anlamda kurumlar, “sosyal olarak inşa edilmiş, rutin olarak üretilen, program veya kural sistemleri” olarak tanımlanmaktadır (Jepperson, 1991: 147). Kurumsallaşmış örgütsel davranışlar, “eldeki görevin teknik gereksinimlerinin ötesinde değerle aşılana” istikrarlı, tekrarlayan ve kalıcı faaliyetler olarak tanımlanmıştır. Kurumsal bir perspektiften bakıldığında, örgüt içindeki alışkanlık, tarih ve gelenek gücü, yeniden düzenlenen faaliyetlerin uygunluğu etrafında örgüt üyeleri arasında değer uyumu yaratarak, bu faaliyetlerin onları değişime karşı oldukça dirençli hale getiren kural benzeri bir statü kazanmasına neden olmaktadır (Berger ve Luckmann, 1967). Ancak süreklilik, benzerlik, belirlenim ve kalıcılığa olan bu vurgu, zaman içinde başka soruların gündeme gelmesinin de yolunu açmıştır: Kurumlar, tanım gereği sıkı bir şekilde kabul görmüş kurallara, normlara ve rutinelere dayanıyorsa ve bu kurumlar o kadar güçlüyse, kuruluşlar ve bireyler kendiliğinden bunlara uyum gösteriyor ise, yeni kurumlar nasıl yaratılmaktadır veya var olanlar zaman içinde nasıl değişmektedir (DiMaggio ve Powell, 1983: 152)?

Kurumsal değişimin tartışılmaya başlandığı dönemde sorunlu bir aktör/eyleyen anlayışının mevcut olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle kurumsal kurama yapılan eleştirilerin başında, çıkarları olan ve bu çıkarlarını gerçekleştirme peşinde koşan aktörün kurumsal süreçlere ve değişime dâhil edilmediği iddiası gelmektedir. Yeni kurumsal

çalışmalarda örgütsel benzeşme ve kurumsallaşmış uygulamaların tekrar üretilmesi açıklanırken, değişim olasılığı ihmal edilmiştir. 1980'lerin sonlarından bu yana, kurumsal teorisyenler kurumsal değişim konusunu ele almaya başlamışlardır. Bu süreçte, örgütlerin ve / veya bireylerin kurumsal değişimde oynadığı rol tartışmaya açılmıştır (Battilana ve D'Aunno, 2009: 40).

Kurumsal değişim olgusunu anlamak için kurumsal kuram literatüründeki çalışmaları ve bu çalışmalara bağlı olarak ortaya çıkan görüşleri kategorize etmek mümkündür. Greenwood ve Hinings (1996: 1027); Holm (1995: 407); Oliver (1992: 572); Leblebici ve arkadaşları (1991: 341); DiMaggio'nun (1988: 11) ve benzer diğer çalışmalar ile başlayan kurumsal değişimi anlama süreci Academy of Management Journal'ın (2002) Kurumsal Değişim Özel Sayısı'nda yapılan çalışmalarla devam etmiştir (Dacin ve vd., 2002: 48). Bu çalışmalarda temelde ortaya atılan sorular kısaca şu şekilde ifade edilebilir (Taş ve Hızıroğlu, 2016: 79):

(1) kurumsal çevredeki aktörlerin (kurumsal girişimciler) düşünce, eylem ve amaçlarını belirleyen kurumlar neden ve ne şekilde değişmektedir?

(2) yerleşik olan uygulamaların aşınmasında veya terk edilmesinde etkili olan faktörler nelerdir?

(3) yeni kurumlar ne zaman ve nasıl ortaya çıkmaktadır?

Dolayısıyla kurumsalcılık fikri etrafındaki araştırmaların ana sorunsalı, kurumsal istikrar ve benzeşimden, kurumsal değişim olgusuna kaymıştır. Bu durum, kurumsalcılığın temeli olan belirlenim varsayımıyla çelişkili görünen biçimde “aktör” ve “eyleyen” olgularının tartışmalara davet edilmesi ile sonuçlanmıştır. Kuram perspektifinden kurumsal değişimin açıklanabilirliğini sağlama çabası, böylelikle, “kurumsal girişimci” fikrinin doğmasına yol açmıştır. Büyük ölçüde işlevselci olan kurumsal teori, tüm durağanlık, uygunluk ve meşruiyet arasında şeylerin ve zamanın değiştiği açıklayabilmek için kurumsal girişimci kategorisini icat etmek zorunda kalmıştır (Clegg, 2010: 5). Battilana vd. (2009), aktörlerin kurumsal girişimci sayılabilmesi için iki şartı yerine getirmesi gerektiğini belirtmişlerdir; (1) farklı değişikliklere öncülük etmek ve (2) bu değişikliklerin hayata geçirilmesinde bizzat rol oynamak (Battilana vd., 2009: 68). Onlara göre, belirli bir kurumsal bağlamda örgütlenmek için kurumsallaşmış

şablondan kopan değişiklikleri başlatabilen aktörler, kurumsal girişimci olarak kabul edilebilirler (Battilana vd., 2009: 68). 1980'lerin başından bu yana, kurumsal girişimcilik kavramının ortaya atılması ile aktörün kurumsal süreçlere dâhil edildiği görülmektedir. Kurumsal girişimci kavramı ilk olarak Eisenstadt (1980) tarafından kullanılmıştır (Eisenstadt, 1980: 843). Daha sonra DiMaggio (1988) kurumsal girişimciyi, “*çıkarları olan belirli kurumsal düzenlemeleri yapmak, yeni kurumlar oluşturmak veya mevcut kurumları dönüştürmek için kaynakları seferber eden aktörlerdir*” diye tanımlamıştır (DiMaggio, 1988: 13).

Bu tanım, kurumsallaşma, kurumsal süreçler ve kurumsal değişimde aktörün rolünü inceleyen kurumsal girişimcilik yazının gelişmesinde, kilometre taşı olarak nitelendirilebilir. Daha sonra yapılan aktörü ön plana alan çalışmalar Maguire vd. (2004); Battilana (2006); Garud vd. (2007); Battilana vd. (2009); kurumsal girişimcileri “*yeni kurumlar yaratmak veya mevcut kurumları dönüştürmek için kaynaklardan yararlanan aktörler*” olarak tanımlamışlardır (Maguire vd., 2004: 658; Battilana, 2006: 658; Garud vd., 2007: 962; Battilana vd., 2009: 78).

Kurumsal girişimcilik literatüründe kimlerin kurumsal girişimciler olabileceği sorusuna Battilana vd. (2009) tarafından “*örgütler veya örgüt grupları ya da bireyler veya birey grupları olabilir*” diye cevap verilmiştir (Battilana vd., 2009: 78). Örneğin, Fligstein (2001); Kraatz ve Moore (2002); Lawrence ve Phillips (2004); Battilana (2006); çalışmalarında, bireyler veya birey gruplarının kurumsal girişimciliğini ön plana çıkarken (Fligstein, 2001: 107; Kraatz ve Moore, 2002: 124; Lawrence ve Phillips, 2004: 693; Battilana, 2006: 658); Leblebici vd. (1991); Greenwood vd. (2002); çalışmalarında örgütler veya örgüt gruplarının kurumsal girişimciliği ön plana çıkmaktadır (Leblebici vd., 1991: 337; Greenwood vd., 2002: 65).

Kurumsal kuramın birey ve birey gruplarının kurumsal girişimciliği hakkındaki çalışmalarında bireyin sahip olduğu sosyal pozisyonun ve becerilerinin önemine vurgu yapıldığı gözlemlenmektedir. Battilana (2006) yaptığı çalışmada, bireylerin sosyal konumlarının, kurumsal baskılara rağmen kurumsal girişimci olarak nasıl hareket edebildiklerini anlamada anahtar bir değişken olarak önermektedir (Battilana, 2006: 659). Fligstein (1997) ise kurumsal girişimciliği, sembolik olarak birbirini etkileme temelinde aktörlerin sosyal becerilerine (aktörlerin başkalarını iş birliği yapmaya motive etme

becerisi) işaret ederek tanımlamaktadır (Fligstein, 1997: 399). Daha önceden oluşmuş kurumsallaşmış alanlara kıyasla yeni oluşan kurumsallaşmamış alanlarda kurumsal girişimci daha aktif rol oynamaktadır. Çünkü kurumsallaşmamış alanlarda kurumsal düzendeki belirsizlikler, kurumsal girişimcilerin daha etkin, daha stratejik hareket etmelerine olanak sağlamakta ve bu durum örgütsel alandaki kişilere (bireysel kurumsal girişimcilere) birden çok olanak yaratmaktadır (Fligstein, 1997: 399).

Hoffman (1999) çalışmasında kurumsal girişimcilerin değiştirmek istedikleri kurumsal düzendeki belirsizlikten faydalanarak hem stratejik hem de fırsatçı olabileceklerini belirtmiştir. Bu tarz kurumsal girişimciliğin kurumsal düzeni inşa etmekten ziyade, devrim/kriz gibi olağanüstü dönemlerde ortaya çıkan sorunları - aralarındaki farklılıklara rağmen- çözmek için kurumsal müzakere sürecine katılarak örgütsel alan oluşturma çabası olarak tanımlanması gerektiğini belirtmiştir (Hoffman, 1999: 362).

Bir başka tanımda da kurumsal girişimcilik “*kurumların oluşturulmasında bireylerin eyleme geçme/geçebilme kapasitelerini ve yeteneklerini*” ifade eden bir kavram olarak belirtilmiştir (Lawrence ve Suddaby, 2006: 230). Lawrence ve Suddaby temel metinlerden biri haline gelen makalelerinde, kurumsal girişimcilerin “*eylemlerine*” dikkat çekmişlerdir. Kurumsal girişimcilik kavramı, bu eylemlere dikkat çekmek açısından önemlidir. Çünkü böylelikle, çıkarlara sahip aktörlerin teknoloji ve pazar liderliği, düzenleyici değişim için lobi faaliyetleri ve iş birlikleri gibi stratejiler aracılığıyla kurumsal bağlarını etkileme çabalarına odaklanılmaktadır. Yani ilgili aktörlerin kurumsal değişime neler yaparak ya da nasıl yol açtıkları sorusu, kurumsal değişim olgusu üzerine oluşan literatüre bu kez, “*kurumsal iş*” kavramının eklenmesini sağlamıştır. “*Bilinçli veya amaçlı olarak bireysel veya örgütsel aktörlerin (kurumsal girişimcilerin) kurumları yaratmak, sürdürmek ve bozmak/yıkmak için gerçekleştirdikleri bilinçli eylemleri kısacası yaptıkları, kurumsal iş*” olarak tanımlanmaktadır (Lawrence ve Suddaby, 2006: 231).

Lawrence ve Suddaby (2006)’ın “Institutions and Institutional Work” adlı çalışmalarında ortaya attıkları “*kurumsal iş*” kavramı üç belirgin ögeyi bünyesinde barındırmaktadır. Kurumsal iş kavramı temelde; (1) bireysel ve kolektif aktörlerin farkındalık, beceri ve tepkiselliklerinin önemi, (2) kurumların az ya da çok bireysel ve

kolektif aktörlerin bilinçli eylemleriyle yapılandırıldığı ve (3) fiili eylemin dışına çıkılamayacağını önermektedir. Yazarlar, kurumsal iş kavramı hakkındaki bu önerilerini 1990 yılından 2006 yılına kadar *Administrative Science Quarterly*, *Academy of Management Journal* ve *Organization Studies* dergilerinde yayınlanan kurumsal kurama dayalı çalışmaların bulgularından yararlanarak ortaya koymuşlardır. Lawrence ve Suddaby, kurumsal iş kavramını “*birey ve örgütlerin, kurumları yaratmak, sürdürmek ve bozmak amacıyla gerçekleştirdikleri kasıtlı eylem(ler)*” olarak kavramsallaştırırken, kurum kavramından çok iş kavramına gönderme yapmışlardır. Bu durum, onların, kurum kavramını arka plana attıklarını veya önemsemediklerini göstermediği gibi, bilakis kurumları merkeze alıp aktörler ve kurumların karşılıklı nasıl etkileştiklerinin anlaşılmasına yönelik bir çabanın ürünü olduğu söylenebilir (Koç ve Vurgun, 2012: 409). Lawrence ve Suddaby (2006), kurumsal iş kavramının tanımında da bahsedilen aktörlerin amaçlı eylemlerinin sonucunda kurumları yaratmaya, sürdürmeye ve bozmaya/yıkmaya yönelik temelde üç farklı kurumsal iş tipolojisi geliştirmişlerdir. Ayrıca, Lawrence ve Suddaby (2006) tarafından kurumları yaratmaya yönelik dokuz farklı, kurumları sürdürmeye yönelik altı farklı ve kurumları yıkmaya yönelik üç farklı kurumsal iş (Tablo 1.’de görüldüğü üzere) çeşidi tanımlanmıştır (Lawrence ve Suddaby, 2006).

Kurumları yaratmaya ilişkin kurumsal işler, özellikle kurumsal girişimciliğe dayanarak, kurumların meydana getirilmesine ilgi duyan aktörlerin işlevlerinin tanımlanması ve belirtilmesi doğrultusunda tanımlanmıştır (Eisenstadt, 1980; DiMaggio, 1988). Kurumları yaratmak için kurumsal girişimciler tarafından girişilen dokuz kurumsal işten ilk üç tanesi savunma (*advocacy*), tanımlama (*defining*), ve yetki verme (*vesting*) olarak isimlendirilmiştir. Savunma kurumsal işi, doğrudan ve kasıtlı sosyal ikna teknikleri yoluyla siyasi ve düzenleyici desteğin seferber edilmesi olarak tanımlanmıştır. Tanımlama kurumsal işi statü veya kimlik kazandıran, üyeliğin sınırlarını tanımlayan veya bir alan içinde statü hiyerarşileri yaratan kural sistemlerinin inşasına yönelik bir kurumsal iş iken; yetkilendirme kurumsal işi mülkiyet hakları veren kural yapılarının oluşturulmasına yönelik bir kurumsal iş olarak tanımlanmıştır. Kurumsal işlerin ilk üç türü, diğer bir deyişle savunma, tanımlama ve yetki verme kurumsal işleri, kurumsal girişimcilerin fiziki kaynaklara ulaşma sınırlarını, mülkiyet haklarını ve kuralları yeniden düzenlediği “*politik kurumsal işleri*” yansıtmaktadır (Lawrence ve Suddaby, 2006).

Kimlik inşa etmek (*constructing identities*), normatif düzenlerin değişmesi (*changing normative associations*) ve normatif ağyapısı inşa etmek (*constructing normative networks*) kurumları yaratmaya yönelik diğer üç kurumsal iş olarak ifade edilmiştir. Kimlik inşa etme aktör ile o aktörün faaliyet gösterdiği alan arasındaki ilişkiyi tanımlama yönelik kurumsal iş olarak tanımlanmıştır. Uygulama grupları ile bu uygulamaların ahlaki ve kültürel temelleri arasındaki bağlantıları yeniden kurma normatif düzenlerin değişmesi olarak tanımlanırken; normatif ağyapısı inşası ise uyma, izleme ve değerlendirme anlamında diğer organizasyonlar ile alana ilişkin normatif yaptırım pratiklerini oluşturacak bir dizi ağların inşa edilmesi olarak tanımlanmıştır. Burada tanımlanan üç kurumsal iş, aktörlerin inanç sistemlerinin yeniden yapılandırıldığı “*kültürel kurumsal işleri*” vurgulamaktadır (Lawrence ve Suddaby, 2006).

Kurumları yaratmak için kurumsal girişimciler tarafından girişilen son üç kurumsal iş, taklit etme (*mimicry*), kuramsallaştırma (*theorizing*) ve eğitim (*educating*) olarak ifade edilmiştir. Taklit etme, kabulü kolaylaştırmak için yeni uygulamaların, mevcut kabul edilen uygulamalar, teknolojiler ve kurullarla ilişkilendirmesi olarak tanımlanmıştır. Kuramsallaştırma, soyut kategorilerin geliştirilmesi ve tanımlanması ve sebep-sonuç zincirlerinin detaylandırılması olarak tanımlanırken; eğitim aktörlerin yeni kurumu desteklemek için gerekli yetkinlikleri kazanma konusunda eğitilmesi olarak ifade edilmiştir. Burada tanımlanan üç kurumsal iş, anlam sistemlerinin sınırlarının değiştirildiği soyut kategorizasyonları değiştirmek için tasarlanmış eylemleri diğer bir deyişle “*teknik kurumsal işleri*” içermektedir.

Tablo 1: Kurumsal İşler

	Kurumları Yaratmaya Yönelik Kurumsal İşler	Kurumları Sürdürmeye Yönelik Kurumsal İşler	Kurumları Yıkma Yönelik Kurumsal İşler
Politik Kurumsal İşler	Savunma (<i>Advocacy</i>)	Yetkilendirme (<i>Enabling work</i>)	Yaptırımlarla bağlantısını kesme (<i>Disconnecting sanctions</i>)
	Tanımlama (<i>Defining</i>)	Polislik yapma (<i>Policing</i>)	Ahlaki temellerden yoksun bırakma (<i>Disassociating moral foundations</i>)
	Yetki verme (<i>Vesting</i>)	Cesaret kırma (<i>Deterring</i>)	Varsayım ve inanışların altını oyma (<i>Undermining assumptions and beliefs</i>)
Kültürel Kurumsal İşler	Kimlik inşa etmek (<i>Constructing identities</i>)	Kahramanlaştırma ve şeytanlaştırma (<i>Valourizing and demonizing</i>)	
	Normatif düzenlerin değişmesi (<i>Changing normative associations</i>)	Mitolojikleştirme (<i>Mythologizing</i>)	
	Normatif ağ yapısı inşa etmek (<i>Constructing normative networks</i>)	Gömme ve rutinleştirme (<i>Embedding and routinizing</i>)	
Teknik Kurumsal İşler	Taklit etme (<i>mimicry</i>)		
	Kuramlaştırma (<i>Theorizing</i>)		
	Eğitim (<i>Educating</i>)		

Kaynak: Lawrence ve Suddaby (2006)'den uyarlanmıştır.

Kurumsalcılık literatüründe kurumları yaratmaya yönelik kurumsal işlere göre, sürdürmeye yönelik işlere araştırmacılar tarafından daha az ilgi gösterilse de (Scott, 2001) kurumları sürdürmekle hangi kurumsal iş biçimlerinin ilişkilendirildiği sorusu önemlidir (Lawrence ve Suddaby, 2006). Kurumları sürdürmeye yönelik altı kurumsal iş tanımlanmıştır. Yetkilendirme (*enabling work*), polislik yapma (*policing*) ve cesaret kırma (*deterring*) olarak adlandırılan kurumsal işler, kural sistemlerine bağlılığın sağlanması yoluyla kurumların sürdürülmesini amaçlamaktadır. Kahramanlaştırma ve şeytanlaştırma (*valourizing and demonizing*), mitolojikleştirme (*mythologizing*) ile gömme ve rutinleştirme (*embedding and routinizing*) olarak adlandırılan kurumsal işler ise mevcut normları ile inanç sistemlerini tekrar üretilmesine odaklanmaktadır (Lawrence ve Suddaby, 2006). Aracılarının oluşturulması veya kaynakların yönlendirilmesi gibi kurumları kolaylaştıran, tamamlayan ve destekleyen kuralların oluşturulması yetkilendirme olarak tanımlanırken; polislik yapma ise, zorlama, denetleme ve izleme yoluyla uyumluluğun sağlanması olarak belirtilmiştir. Kurumsal değişime zorlayıcı

engeller koymak cesaret kırma olarak belirtilirken; kahramanlaştırma ve şeytanlaştırma ise, bir kurumun normatif temellerini gösteren pozitif ve negatif örneklerin kamu desteği için sunulmasıdır. Bir kurumun tarihiyle ilgili mitler yaratarak ve sürdürerek bir kurumun normatif temellerini korumak mitolojikleştirme olarak adlandırılırken; gömme ve rutinleştirme ise, bir kurumun normatif yapısının, iş görenlerin günlük rutinlerine ve kurumsal uygulamalarına yerleştirilmesi ve bir rutin haline getirilmesidir (Lawrence ve Suddaby, 2006).

Kurumları bozma amaçlı kurumsal işler, çalışanları kurumlara uymaya yönlendiren mekanizmalara saldırmayı veya baltalamayı kapsamaktadır. Kurumları yıkma/bozma amaçlı kurumsal işler, yaptırımlarla bağlantısını kesme (*disconnecting sanctions*), ahlaki temellerden yoksun bırakma (*disassociating moral foundations*) ve varsayım ve inanışların altını oyma (*undermining assumptions and beliefs*) olmak üzere üç farklı faaliyet tanımlanmıştır (Lawrence ve Suddaby, 2006). Bağlantıları kesme veya cezalandırma, bir dizi uygulama, teknoloji veya kuraldan, ödül ve yaptırımları ayırmak için devlet aygıtı gibi çalışma, yaptırımlarla ilişkileri kesme kurumsal işi olarak ifade edilmektedir. Ahlaki temellerden yoksun bırakma, uygulama, kural veya teknolojiyi belirli bir kültürel bağlamda uygun olduğu şekilde ahlaki temellerinden ayırmak olarak tanımlanırken; varsayım ve inanışların altını oyma ise, oluşturulan yeni uygulamalara dönük temel varsayımları ve inançları zayıflatarak algılanan yenilik ve farklılaşma risklerini azaltmak olarak ifade edilmiştir (Lawrence ve Suddaby, 2006).

Kurumsal kuram yazınında kurumsal girişimci olarak nitelendirilen aktörlerden biri de devlettir. DiMaggio ve Powell (1983) tarafından, 1970'li yıllardan itibaren devletlerin önde gelen rasyonelleştirici aktörlerden birisi olduğu ifade edilmiştir. Devletin, zorlayıcı benzeştirme mekanizmaları sayesinde örgütsel veya kurumsal değişime öncülük eden bir kurumsal girişimci olduğu vurgulanmaktadır (DiMaggio ve Powell, 1983: 150). Mesleklerin yanı sıra devlet, modern ulusların örgütsel alanlarını rasyonelleştiren en büyük aktörlerden biridir (DiMaggio ve Powell, 1991).

Ağırlıklı ABD özelinde yürütülen tartışma ve araştırmalarda kurumsalcı kuramın resmettiği devlet, kurumsal çevrede bulunan sıradan aktörlerden biri olarak değil, yasalar çıkarabilen ve bu sayede alandaki diğer aktörleri zorlayabilen çok farklı bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede genellikle devlet, yasayı yürürlüğe koyan ve

uygulayan; örgütsel biçimleri oluşturan ve meşrulaştıran; bir kriz ortaya çıkmadıkça pazardaki kurumsal istikrarı koruyan modern devlet olarak algılanmaktadır (Özen ve Özen, 2009: 553). Modern ulus-devlet, örgütsel alanlardaki zorlayıcı ve normatif baskılar yoluyla kurumsallaşmanın ana kaynağı olarak geniş kabul görmüştür (Streeck ve Schmitter, 1985).

Bireyler ve örgütler kurumsal girişimci olarak yazında geniş ölçüde ele alınmalarına karşın, devletin kurumsal girişimci kimliğinin genel olarak ihmal edilmesi eleştirileri de beraberinde getirmiştir (Koç, 2013: 29; Yalçınkaya ve Taşçı, 2020: 175). İlginç bir biçimde bireyler, örgütler ve meslekler gibi mikro ve mezo düzeyde yapılan analizler ön planda iken, makro düzeyde devlet ve devletin kurumsal girişimciliği, dolayısıyla devletin kurumsal işleri ve farklı örgütsel alanlar ile ilişkileri araştırmalara konu edilmemiş görünmektedir. Amerikan siyasal sistemine ilişkin varsayımlar bu durumu bir nebze açıklamaktadır. Ancak diğer ülkelerde devlete ilişkin fiili durum ve ona yüklenen anlamlar farklılaşmaktadır. Dolayısıyla yeni kurumsal kuram yazınında devletin adeta bir “*kayıp parça*” gibi durması, üzerinde düşünülmesi gereken özgün bir mesele olarak ortada durmaktadır.

Liberal sistemin egemen olduğu ABD siyasasında örgütsel alanları rasyonelleştiren en büyük aktörlerden birisi olarak kavramlaştırılan devletin (DiMaggio ve Powell, 1991), farklı siyasalarda (ör: devletçi siyasada) yapılan çalışmalar dikkate alındığında aynı şekilde kavramlaştırılması pek mümkün görünmemektedir. Türkiye’de devletin bir kurumsal aktör olarak üstlendiği rollerin Amerikan kurumsalcılığının siyasal sistem varsayımları ile tam olarak örtüşmeyebileceği fikri, ilk olarak Özen (2010) tarafından ortaya konmuştur (Özen, 2010: 29). Özen (2010), Türkiye’deki hâkim devlet pratiğini göz önünde bulundurarak, devletin örgütsel alanları rasyonelleştiren bir aktör olmadığı ve aksine örgütsel alanlarda belirsizliğe yol açtığı; alanların dışında bir aktör olarak değil, alanlara dahil bir oyuncu olarak eylemde bulunduğu savını öne sürmüştür (Özen, 2010: 29). Buradan hareketle Türkiye’deki devletin kurumsal girişimciliği ve kurumsal işlerinin siyasaya özgü niteliklerinin tartışılması, bu tez çalışmasının ana temasını oluşturmuştur.

Buraya kadar sunulan anlatımda, kurumsal değişim, kurumsal girişimci ve kurumsal iş kavramları için kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bireylerin ve örgütlerin

kurumsal girişimciliğinin yanında devletin de kurumsal değişimde kurumsal girişimci olarak rol alabileceğine işaret edilmiştir. Ayrıca kurumsal iş kavramı ve kurumsal işlerin çeşitleri üzerinde durulmuştur. Bundan sonraki bölümde, yeni kurumsal kuram çerçevesinde geliştirilen (ABD siyasasında) devletin kurumsal girişimciliği ve örgütsel alanlarla varsayılan ilişkisi üzerinde durulacaktır. Öte yandan, farklı bir siyasa sahip olan Türkiye’de devlet kavramsallaştırılması ve devletin kurumsal girişimciliği üzerine yapılan çalışmalar esas alınarak tartışma geliştirilecektir.

1.2. BİR KURUMSAL GİRİŞİMCİ OLARAK DEVLET

Kuzey Amerika kökenli bir örgütsel bakış açısına sahip olan yeni kurumsal kuramın formüle edildiği ilk çalışmalarda özellikle liberal sistemlerdeki devletin kurumsal girişimciliği hakkında bazı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşler, resmi örgütsel yapıların genişlemesi ve buna bağlı olarak artan karmaşıklığın regüle edilmesi için devleti baskın bir aktör olarak görmektedir (Meyer ve Rowan, 1977). Devlet, sosyal birimleri standartlaştırmak ve kontrol etmek için resmi örgütlenmenin ortaya çıkmasını ve yayılmasını etkileyen rasyonelleştirici ve benzeştirici bir aktör olarak resmedilmektedir (DiMaggio ve Powell, 1983). Devletin, meslekler ile örgütsel hedefler inşa ettiği, bu hedefleri meşrulaştırdığı, kaynakları standartlaştırdığı ve dağıttığı (ör: vergi kanunları, para politikası, bankacılık sistemine destek), bürokratik kontrol sistemlerini geliştirerek sürdürdüğü (personel politikası ve iş hukuku) ve kurumsal formlar oluşturduğu belirtilmektedir (Powell, 1991: 190).

Yeni kurumsal kuram devleti genel olarak, biçimsel örgütün doğumuna ve yayılımına katkıda bulunan başat aktör olarak tanımlamaktadır (Meyer ve Rowan, 1977). Elinde bulundurduğu zorlayıcı ve normatif araçlar sayesinde devlet, doğrudan örgütsel alanın içinde bulunan aktör olmasa da oyunun kurallarını belirleyen, tüm örgütlerin çıkarlarına aracılık eden, istikrarın ve değişimin en önemli kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Kendi aralarında sürekli etkileşim halinde olan birimlerden/organlardan teşekkül eden büyük yapı olarak resmedilen devletin, örgütsel alanların yapısını diğer örgütlere/aktörlere nazaran temelden, sistemli ve makro bir şekilde değiştirebildiği belirtilmektedir (Fligstein, 1991: 322).

Kurumsal girişimciler, siyasi fırsatların belirlenmesinde, toplumdaki sorunları ve meseleleri belirleme çabasındaki diğer aktörlerin yönlendirilmesinde ve yeni inanç, norm ve değerlerin sosyal yapılara aşılmasında çevresini harekete geçirebilen aktörler olarak resmedilmektedir. (Rao vd., 2000: 247). Bu aktörlerden birisi, belki de en önemlisi devlettir. Devlet kritik bir kurumsal değişim kaynağıdır. Örgütsel eylemler için fırsatlar ve kısıtlar yaratan düzenleyici yapılar oluşturma kabiliyetine sahip bir aktör olarak devletten söz edilmektedir (Palmer ve Biggart, 2002: 265). Scott'un (2003) belirttiği gibi, ulus-devlet, modern dünyada başat egemen, meşru dünya düzeninin birincil kaynağı, toplumun resmi çerçevesini tanımlayan, yöneten ve denetleyen baskın aktör olarak tanımlanmaktadır (Scott, 2003). Devlet, yaptığı hukuksal düzenlemeler sayesinde örgütlerin eylemlerini gerçekleştirebildiği örgütsel alanların oluşturulmasını kolaylaştırıcı güce sahiptir. Devlet, yasaları örgütsel davranışları kontrol ve regüle edebilmek için aktif bir şekilde kullanmaktadır. Ayrıca devlet örgütsel alanların dışında konumlanarak sahip olduğu kural koyma yetkisi sayesinde örgütsel alanlarda örgütsel formların ve örgütler arası ilişkilerin temel yapısı belirleyen hâkim bir aktördür (Edelman ve Suchman, 1997: 483). Devlet ve onu oluşturan organları, diğer örgütler için örnek teşkil eden örgütlenme yolları geliştirdikleri için normatif yapıların oluşmasını da sağlamaktadırlar (Baron vd., 1986: 359). Örgütsel alanların kurumsallaşmasını/istikrarını sağlamak için oyunun kurallarını belirleme yeteneğine sahip olan devlet, liberal sistemde regülatör, tarafsız, arabulucu ve alanların dışında konumlanan aktör olarak değerlendirilmiştir (Fligstein, 1991).

Farklı örgütsel alanlardaki dönüşümler/değişimler ile ilgili yapılan çalışmalar büyük bölümü itibariyle devletin bu kurumsal girişimcilik portresini desteklemiştir (Koç vd., 2016: 1907). Bununla birlikte, bu çalışmalar genellikle liberal siyasal sistemin varsayımlarını dikkate aldıkları ve farklı siyasaları göz ardı ettikleri için eleştirilmiştir. Bunun nedeni bu araştırmaların bulgularının, federal devletin idari olarak zayıf ama normatif olarak güçlü olduğu ABD'deki siyasasını ve bu siyasada gerçekleşen kurumsal değişimleri yansıtır olmasındadır (Dobbin ve Sutton, 1998: 448). Devletler siyasi yapılarına bağlı olarak farklı biçimsel örgütlenme modelleri ve örgütsel alanlar oluşturmalarına rağmen, farklı siyasi sistemler üzerinde yapılan ve farklı siyasaları dikkate alan araştırmaların az olması, devletin kurumsal süreçlerdeki (kurumların doğuşu, sürekliliği ve değişimi) rolünün zayıf, yanlış ve eksik kavramsallaştırılmasına yol

açmaktadır (Özen ve Özen, 2009). Özetle merkez ülkeler (ör: ABD) olarak adlandırılan ülkelerde ve onların sahip olduğu siyasalarda yapılan araştırmalar ile çevre ülkeler (ör: Türkiye) olarak isimlendiren ülkelerde yapılan araştırmaların bulguları, devletin kurumsal girişimci kimliği, alanlardaki rolleri ve alanlara müdahale biçimlerinin bir diğer deyişle devletin kurumsal işlerinin de farklı biçimlerde gerçekleşebileceğinin ipuçlarını sunmaktadır.

Türk kamu siyasasının geleneksel olarak en belirgin özelliği “*merkezilik*” olduğu belirtilmektedir (Özen ve Özen, 2010: 40). Böyle bir siyasa sahip Türkiye’de, kamu siyasaları genellikle merkezi yönetimi oluşturan siyasal seçkinler ve bürokratik seçkinler tarafından planlanmış ve merkezi veya yerel bürokratik mekanizmalar eliyle uygulanmıştır (Turan, 1984). Kamu siyasası sürecindeki bu merkezi yapı, Türkiye’deki siyasal sistemin “*devletçi*” olmasının bir yansıması olarak görülmektedir (Özen ve Özen, 2010: 42). Bir ulus-devlet yönetiminin bir biçimi olan politika / siyasa (polity), kurumsal davranışı şekillendiren oyunun kurallarının belirlendiği siyasi sisteme atıfta bulunmaktadır (Özen ve Akkemik, 2012: 527). Devletlerin/toplumların sahip oldukları siyasal sistemler (polity) devletlerin kurumsal girişimciliğini ve örgütsel alanlar ile ilişkisini anlama adına çok önemlidir. Siyasa kavramı devletin ve onu oluşturan organların işleyiş mekanizmalarını daha güçlü bir şekilde açıklayabildiği için bu tez çalışmasında bağlam kavramı yerine tercih edilmiştir.

Türkiye gibi devletçi sisteme sahip ülkelerde ise, devlet alanları rasyonelleştirmekten ziyade alanlarda belirsizliğe ya da eksik kurumsallaşmaya yol açtığı belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, Türkiye siyasasında devlet, örgütsel alanların dışında değil içinde bir aktör olarak bulunmakta ve değişim yerine törensel benimsemeye neden olmaktadır (Özen, 2010). Örneğin, Özkara ve Özcan (2004)’nın Türkiye siyasası dikkate alınarak yapılan çalışmasında, Türkiye’de devletin muhasebe alanının kurumsallaşma süreçlerinde (kurumun doğuşuna, sürekliliğine ve değişimine) çıkardığı yasalar ve kurulmasına öncülük ettiği örgütsel yapılanmalar vasıtasıyla bizzat alanda bulunan hem alandaki değişimi başlatan hem de alanın değişiminde aktif bir rol alan bir aktör olduğu belirtilmiştir (Özkara ve Özcan, 2004: 207). Bu durum Türkiye’de devletin örgütsel alanların kurumsallaşma süreçleri üzerindeki müdahaleleri ile kurumsal bir girişimci olduğunu fakat daha önce kısmen bahsedilen liberal sistemdeki tarafsız, arabulucu ve

alanların dışında bulunan bir kurumsal girişimci olarak resmedilen devletten farklı özelliklere ve rollere sahip olduğunu göstermektedir.

Yukarıda da değinildiği gibi, Türkiye'nin sahip olduğu siyasa sistemi devletçi sistem özellikleri göstermektedir. Ayrıca devlet kurumsal aktör olarak alanların dışında konumlanan, alanın kurallarını belirleyen, tarafsız ve hakem pozisyonunda değil bizzat örgütsel alanların içinde ve alanların kurumsal süreçlerine (kurumların doğuşuna, sürekliliğine ve değişime) direkt müdahale eden bir aktördür. Bu durum da aslında Türkiye'de devletin "en güçlü aktör" pozisyonuna sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü Türkiye örneğinde devlet, hâkimiyeti altında bulunan çevrelere (toplumun farklı kesimlerine) kendi düzenini ve kurallarını dayatan, toplumdaki yalıtılmış ve güçlü olduğu imajı verilen bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu bir anlamda Osmanlı ve Türk siyasal sistemlerindeki temel kırılma noktası olarak görülen merkez (devlet) / çevre (toplum kesimleri) konumlanmasının anlaşılması açısından önem arz etmektedir (Gourisse, 2016: 12). Devletin toplum kesimlerine tepeden bakma ve toplumu dizayn etme eğiliminin Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras bırakılan güçlü devlet zayıf sivil toplum yapısının bir yansıması olduğu belirtilmektedir (Heper, 1985). Türkiye'de devlet, toplumdaki belirgin biçimde ayrışan ve sahip olduğu aygıtlar ile birleşik bir organizasyon olarak resmedilen devlet anlayışına göre değerlendirildiğinde; örgütlenmemiş ve aktif olmayan topluma kendi düzenini ve kurallarını dikte edebilen, toplumsal ilişkilere hâkim, örgütsel alanların içinde ve bu alanlarda en güçlü pozisyona sahip (buna rağmen kamu politikası yapma kapasitesi düşük), jakoben özellikleri bünyesinde barındıran bir kurumsal aktör olarak görülmektedir (Gourisse, 2016: 13). Kısaca, Türkiye'de devletin, bir kurumsal girişimci olarak en güçlü pozisyona sahip olmasına ve istediği kaynaklara rahatça erişebilmesine rağmen, örgütsel alanları istikrarlı bir şekilde kurumsallaştırma ve bunun sürekliliğini sağlama gibi tipik sonuçlar üretebildiğini söylemek güçtür. Dolayısıyla Türkiye'de devletin, kendine özgü koşullarda şekillenen farklı tercihleri ile örgütsel alanlar ve örgütler açısından farklı sonuçlar üreten bir kurumsal iş çeşitliliğe sahip olduğunu düşünmek mümkün görünmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse, yeni kurumsal kuramın liberal sistemin varsayımları altında kavramsallaştırdığı devletin kurumsal girişimciliği ve örgütsel alanlarda üstlendiği roller, farklı siyasal sisteme sahip ve devletçi sisteme yakın özellikler gösteren Türkiye'de farklılaşmaktadır. Örneğin, kurumsal kuramın ortaya çıktığı ve liberal sisteme

sahip Amerika'daki kurumsal girişimci olarak devletin giriştiği kurumsal işler ile devletçi sisteme sahip Türkiye'deki devletin yaptığı kurumsal işler aynı mıdır yoksa alanlara göre devletin kurumsal işlerinde bir çeşitlenme mi meydana gelmektedir? Diğer bir ifade ile siyasa farklılıkları, devletin değişen örgütsel alanlarla ilişkisini ve alanlara göre konumunu nasıl etkilemektedir? Bu çalışmanın da sorunsallarından birini oluşturan ve aşağıda incelenecek olan siyasa farklılıkları meselesi özellikle Türkiye siyasasında örgütsel alanlarda kurumsal bir aktör olarak bulunan devleti -ABD siyasasından farklı olarak- ve onun alanlara göre çeşitlenen kurumsal işlerini anlama adına önem arz etmektedir.

1.3. KURUMSAL KURAMDA SİYASA FARKLILIKLARI VE DEVLETİN KONUMLANMASI

Yeni kurumsal kuramın en temel eserlerinden biri sayılan ve turuncu kitap (DiMaggio ve Powell, 1991) adı ile ünlenen kitapta toplanan çalışmalardan Jepperson ve Meyer (1991) tarafından kaleme alınan bölümde siyasal sistem farklılıklarının kurumsal süreçler üzerindeki etkisi incelenmiştir (Jepperson ve Meyer, 1991). Siyasa farklılıklarının kurumsallaşma ve kurumsal yapıların değişiminde birtakım farklılıklar meydana getirdiği ileri sürülmektedir. Örneğin, liberal sistemlerin etkin olduğu Anglo-Amerikan ülkelerinde kurumsal değişimin temel taşıyıcısı genellikle farklı çıkarlara sahip toplumsal kesimlerken, devletçi sistemlerin egemen olduğu Türkiye gibi ülkelerde değişimin temel aktörü devlettir (Jepperson ve Meyer, 1991).

Farklı siyasal sistemlere sahip ülkelerdeki yaygın kurumsal süreçleri karşılaştıran çalışmalar yeterli sayıda değildir. Liberal sisteme ağırlıklı biçimde odaklanılması sonucu ister istemez devletin kurumsallaşmadaki rolünün liberal sistemdeki devlet anlayışını yansıttığı belirtilmektedir (Özen ve Özen, 2009: 557). Dolayısıyla, kurumsal kuramda hâkim olan devlet anlayışının, liberal siyasal sistemdeki devlet anlayışından ne derecede ve hangi yönlerden etkilendiğinin incelenmesi gerektiği açıktır. Dahası, eğer böyle bir yanlı anlayış mevcut ise, bu yanlı perspektifin kuramın kurumsallaşma, kurumsal benzeşme, kurumsal değişim gibi konulardaki temel argümanlarını ne ölçüde etkilediğinin irdelenmesi gerekmektedir (Özen, 2010).

Jepperson ve Meyer (1991) çalışmasında devletlerin sahip olduğu siyasal sistemlerin iki ana boyut temel alınarak farklarının ortaya konabileceğini ifade etmektedirler. Bu iki temel boyut; *sosyal birimlerin kamusal aktör olarak yetkilendirilme derecesi* ve *kamusal işlevlerin kolektif olarak kurumsallaşma derecesi* olarak adlandırılmıştır (Jepperson ve Meyer, 1991). İlk boyut bireysel aktörlerin sahip olduğu egemenlik gücü ve bu gücü kamu adına kullanma hakkının varlığı ile ilgilidir. Bu sistemde kamu ve bireysel alanlar birbirinden net olarak ayrıştırılmamıştır. İkinci boyut ise, siyasal sistemin bütüncül görevleri ve fonksiyonel ilişkileri ne derece direkt belirlediği ve denetlediği ile ilgilidir (Özen, 2010). Bu belirtilen boyutlara bağlı olarak farklı siyasal sistemler tanımlanmıştır. Bu siyasal sistemler liberal, devletçi, korporatist ve bölünmüş sistemler olmak üzere dört farklı isimle kategorize edilmiştir (Jepperson ve Meyer, 1991). Tablo 2 bu boyutları ve siyasal sistemleri özetlemektedir.

Tablo 2: Siyasal Sistemler
Kamusal İşlevlerin Kolektif Olarak
Kurumsallaşma Derecesi

	<i>Düşük</i>	<i>Yüksek</i>	
Sosyal Birimlerin Kamusal Aktör Olarak Yetkilendirilme Derecesi	<i>Yüksek</i>	Liberal/Bireyci	Devletçi
<i>Düşük</i>	Bölünmüş (Toplum Dışında Devlet)	Korporatist	

Kaynak: Jepperson ve Meyer (1991) 'den uyarlanmıştır.

Bazı sistemlerde örgütsel alanların ortaya çıkışı, ne derece meşrulaştığı, kurumsallaştığı ve değiştiği merkezi aktörler (örneğin devlet) tarafından belirlenirken bazı sistemlerde ise toplumsal işleyiş tarafından belirlenir. ABD, Avustralya ve İngiltere gibi liberal sistemlerde bireyler ön plana çıkarak egemenliğin uygulayıcısı konumunda bulunurlar. Liberal sistemlerde bireyler, çıkarları ve tercihleri toplumun büyük bir kesimince meşru kabul edilen, egemenliğe sahip ve bu egemenliği kullanabilecek kapasitedeki sosyal aktörlerdir. Devletin nispeten sınırlı şekilde toplumsal/örgütsel alanlara müdahalesi olmakla birlikte alanları asıl meşrulaştıran ve biçimlendiren, sosyal aktör pozisyonundaki bireylerdir (Özen, 2010). Devlet burada alanlara doğrudan müdahale etme konumundan çok alanlarda kuralları koyan ve alanlar dışında bulunan

aktör pozisyonunda bulunmaktadır. Bu sistemde devletçi sistemin aksine toplum ve devlet keskin bir şekilde ayrılmamış, güç toplumsal kesimlerde yoğunlaşmıştır. Toplumu oluşturan bireylerin sahip oldukları kamusal güç sayesinde, çıkarlar toplumsal/örgütsel alanlarda yüksek sesle dile getirilir ve bu siyasal sistemde her bir çıkarın savunulması için biçimsel örgütlenme oluşturulmasının zemini kolaylaşmaktadır (Jepperson ve Meyer, 1991).

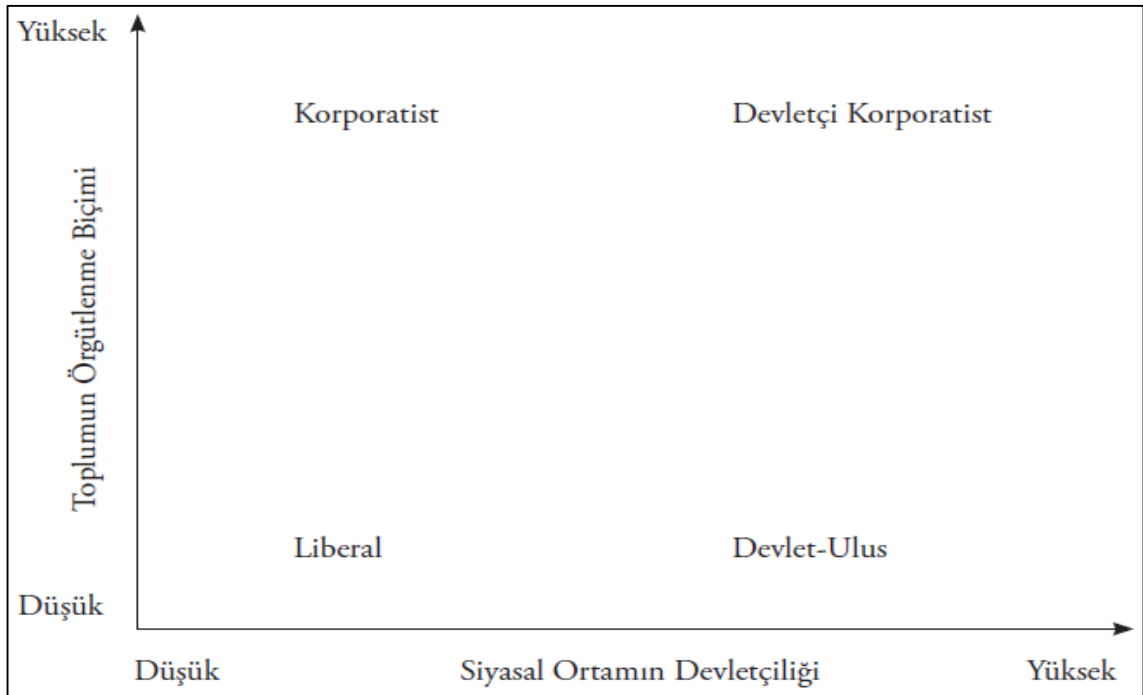
Çin ve Güney Kore (Türkiye’de bazı farklılıklarına rağmen bu grupta sayılabilir) gibi devletçi sistemlerde iki boyutun da -sosyal birimlerin kamusal aktör olarak yetkilendirilme derecesi ve kamusal işlevlerin kolektif olarak kurumsallaşma derecesi-rasyonelleştirilmesi ve organize edilmesi devlet tarafından üstlenilmektedir. Devletçi sistemde devlet, genel kamu çıkarının belirlendiği ve en akılcı yapının oluşturulduğu yerin adresidir. Bu sistemde devlet tarafından ne yapacağı tam kestirilemeyen, karmaşanın ve kaosun adresi olarak belirlenen toplum egemenliğin ve gücün bir aparatı olarak görülmektedir. Uygulamada, toplum ve onun çıkarları devletin karşısında konumlanan ve devleti sınırlayan güç olarak resmedilmektedir. Devletin doğrudan ya da dolaylı olarak dahil olmadığı toplum tarafından oluşturulmuş rasyonel örgütlenmeler yok denecek kadar az bulunmaktadır (Jepperson ve Meyer, 1991). Devlet güçlüdür fakat toplumu yönetme kapasitesi düşüktür. Yani, devlet, toplumsal aktörlerin çıkarlarından bağımsız olarak politika kararları verme anlamında güçlü olabilir, ancak aynı zamanda kamu politikalarını etkin bir şekilde formüle etme ve uygulamada düşük bir kapasiteye sahip olduğu belirtilmektedir (Buğra, 1994). Ayrıca, zayıf politika yapma kapasitesi, patrimonyalizm ve kayırmacılık gibi devletçi yönetim özelliklerinin yarattığı belirsizlik ve fırsatların, milliyetçilik ve kapitalizm arasındaki çatışmayı tetikleyerek gayri meşru kurumsal eylemlere yol açtığı belirtilmektedir (Özen ve Akkemik, 2012: 521).

Devletçi sistemde meydana getirilen büyük kurumsal yapılar ve örgütsel alanlar bir şekilde devletle ilişkili, ilintili ve irtibatlıdır. Liberal sistemde farklı olarak bu sistemde devlet örgütsel alanların dışında bulunan ve kurallar koyan değil bizzat alanların içinde bulunan bir aktör olarak hareket ederek örgütsel alanları değiştirmektedir. Devletin bu özelliği devlet- toplum ikiliğine zemin hazırlayarak örgütsel alanlarda farklı çıkarların varlığına neden olmaktadır. Toplumu oluşturan farklı kesimlerin farklı çıkarları mevcut olmasına rağmen bu farklı çıkarlar kamusal alanda belirgin değildir. Güç toplumdan ziyade devletin organlarında toplanmıştır. Fransa örneğinde olduğu gibi devletin, bu

sistemde güçlü olmasına karşın toplumu kucaklama gücünün zayıf olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca yine liberal sistemden farklı olarak devletin, toplumun farklı kesimlerinin çıkarları doğrultusundaki isteklere karşı mesafeli bir tavır aldığı ifade edilmektedir (Özen, 2010).

Siyasal sistem farklılıkları devletlerin kurumsallaşma süreçlerini ve bu süreçlerdeki rollerini etkilemektedir. Jepperson (2002) siyasal sistem farklılıkları üzerine çalışmalarını sürdürerek örgütsel alanların değişimi ve dönüşümünde temelde iki faktörün üzerinde durmuştur (Jepperson, 2002: 67). Birinci faktör bulunulan ülkedeki siyasal sistemin ne kadar devletçi sistemin özelliklerini yansıttığı ile ilgilidir. Diğer faktör ise toplumun örgütlenme şeklinin ne olduğudur. Bu iki boyut, modern ulus-devlet yönetiminin dört ana varyasyonunu, liberal, korporatist, devletçi korporatist ve devlet-ulus biçimleri olarak tasvir eden bir sınıflandırmada bir araya getirilmiştir (Yalçınkaya ve Taşçı, 2017: 78). Şekil 1 bu iki faktörü ve dört siyasal sistemi özetlemektedir.

Şekil 1: Dört Baskın Modern Siyasa Modeli

Kaynak: Yalçınkaya ve Taşçı, 2017, s. 78.

Liberal sistem, bireyselliğin ön plana çıktığı devletçiliğin düşük olduğu siyasal sistemi; korporatist yapı devletçiliğin düşük ancak toplumsal yapılanmanın hiyerarşik bir biçimde olduğu siyasal sistemi; devletçi korporatist sistem devletçilik anlayışının yüksek

ve toplumda zorunlu mesleki örgütlenmelerin hâkim olduğu siyasal sistemi ve devlet-ulus sistemi, devletçiliğin yüksek ve bireysel yardımlaşmanın egemen olduğu siyasal sistemi temsil etmektedir (Jepperson, 2002: 67).

Söz konusu siyasal sistemlerin ortaya çıkardığı bir dizi farklılıktan söz edilmektedir. Bunlar; “(1) biçimsel örgütlenmenin düzeyi ve alanı, (2) biçimsel örgütlenmenin kullandığı örgüt yapıları ve (3) kurumsal değişimin niteliği” olarak ifade edilmiştir (Jepperson ve Meyer, 1991). Bir ülkede aktör veya işlevlerden sadece birini kurumsallaştırmaya yönelik bir politik sistem var ise resmi örgütlenme nispeten yüksek olmaktadır. Aktör ve işlevlerin ikisinin birlikte yüksek veya düşük olduğu siyasal sistemde resmi örgütlenmenin düşük seviyede kaldığı belirtilmektedir. Buna bağlı olarak, iki boyutu da düşük düzeyde kurumsallaştıran veya yüksek düzeyde kurumsallaştırmayı becerebilen devletçi ve bölünmüş sistemlerde biçimsel örgütlenme düşük düzeyde kalırken, liberal sistemlerde bireylerin ve çoğunluk ile işlevlerin kurumsallaştırıldığı korporatist sistemlerde resmi örgütlenme düzeyinin yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin, liberal sistemin egemen olduğu Amerika’da bireyin çıkarları olan meşru ve rasyonel sosyal aktörler olarak kurumlaştırılması ve çıkarların daha çok dile getirilmesi her bir çıkarın potansiyel biçimsel örgütlenme imkânını oluştururken; devletçi sisteme sahip Türkiye’de devlet ve toplumun net çizgilerle ayrışması ve bireyin meşru ve rasyonel aktör olarak kurumsallaştırılmaması sonucunda biçimsel örgütlenme düzeyinin oldukça düşük kaldığı saptanmıştır (Özen, 2011: 57).

Politik sistemlerin ortaya koyduğu ikinci farklılık biçimsel örgütlenme ve örgüt yapıları hakkındadır. Örgüt yapılarının hiyerarşik olarak sıkı sıkıya bağlanmadığı daha çok gevşek bir örgütsel yapının olduğu liberal sistemlerde rasyonel örgütsel yapılardan çok karmaşık örgüt yapılarına rastlanmaktadır. Devletçi sistemdeki örgütlenme yapısı devletle ilişkili ve devlete bağımlıdır; bu yapıdaki eylem ve işlevler devlet tarafından temsil edilmektedir. Resmi örgütlenme önceden devlet tarafından belirlenmiş ve tanımlanmış, daha sonra işleve uygun aktörler örgütlenmeye dahil edilmiştir. Bunun sonucunda resmi örgütlenmenin ve devlet yapısının benzer şekilde oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak, patrimonyal/kalkınmacı devletin kendine has özellikleri, paternalistik yetkenin örgütlenme biçiminde kendisine yer bulabildiği anlamına gelmektedir (Özen, 2010). Türkiye’de resmi örgütlenme ve devlet yapısında etkin olan aktörler (yönetici elitleri) sahip oldukları güç ve politik tercihleri ile örgütsel

alanların oluşturulmasında, kurumsallaştırılmasında veya değişiminde belirgin bir şekilde rol oynamışlardır.

Söz konusu politik sistemlerin ortaya koyduğu son farklılık kurumsal değişim açısından tartışılmaktadır. Bireysel özgürlüklerin ön planda olduğu liberal sistemlerde, bireylerin çıkarlarının müzakere edilmesi sonucunda kurumsal değişim meydana gelirken, devletçi sistemlerde kurumsal değişim bireylerin çıkarlarının müzakeresi sonucu değil devletin yönetici elitleri aracılığıyla meydana gelir (Jepperson ve Meyer, 1991).

Nihai olarak, siyasal sistem farklılıklarının ve devletin örgütsel alanlara göre bulunduğu konumun, kurumsal süreçlerin (kurumların doğuşu, sürekliliği ve değişimi) farklı siyasalarda farklı biçimler alabileceğini söylemek mümkün görünmektedir. Bu çerçevede Türkiye, kendine özgü devlet geleneği, yapısı ve devlet toplum ilişkileri itibarıyla incelemeye değer bir siyasa niteliği taşımaktadır.

Türkiye’de devletin toplumla ilişkileri ve konumlanması kurumsal kuramın klasik varsayımları ile örtüşmemektedir. Kurumsal kuram çalışmalarında farklı politikaların farklı kurumsal süreçleri nasıl kucakladığı büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Genellikle liberal yönetimin hüküm sürdüğü Anglo-Amerikan ülkelerine odaklanılmıştır (Tempel ve Walgenbach, 2007: 11). Liberal politikalarla meşgul olması nedeniyle yeni kurumsal teorinin, kurumsal süreçlerde devletin rolünün kavramsallaştırılması konusunda taraflı bir görüşe sahip olduğu belirtilmektedir (Özen ve Özen, 2009). Türkiye’de devlet genellikle kendi düzen anlayışını ve kurallarını topluma dayatabilen ve toplum üzerinde tahakküm kurabilen bir organizasyon olarak kavramlaştırılmıştır. Diğer bir anlatımla, devlet ve onu oluşturan sistemin tümü toplumdan açık bir şekilde farklılaşmış ve toplumun isteklerini görmezden gelen bir aktör olarak ifade edilmektedir (Gourisse, 2016: 13).

Türk siyasal sistemi üzerine yapılan araştırmalar, genel olarak 1980'lerden bu yana uygulanan liberalleşme politikalarına rağmen, Türk siyasetinin her zaman devlet merkezli olduğunu vurgulamaktadır (Özen ve Akkemik, 2012: 522). Türkiye’de devletin her zaman çıkar gruplarının taleplerine karşı muhalif davrandığı ve geleneksel olarak yukarıdan aşağıya yön veren bir tarza sahip olduğu belirtilmektedir (Özen ve Özen, 2009). Bu durum, devlet ve toplumun açıkça birbirinden ayrıldığı devletçi politikaların ortak bir özelliğidir ve toplum devleti sınırlandıran “*kendi içinde irrasyonel ve kaotik*”

bir yapı olarak görülmektedir (Jepperson ve Meyer, 1991). Ayrıca, Türkiye'deki liberalleşme yolculuğu toplum merkezli bir politika anlayışının yaygınlaşmasını sağlamamıştır, farklı şekilde toplumda bulunan sosyal alt gruplarla paternalist ilişkilerin devam ettirildiği parti merkezli politikaları iyice belirginleştirmiştir (Heper, 1991). Benzer şekilde, devlet ile büyük iş dünyası arasındaki çıkarları önceleyen ve kaynak transferine dayalı ilişkiler Türkiye'de her zaman yaygın olmuştur (Özen ve Akkemik, 2012: 522).

Türkiye'de yönetimde söz sahibi aktörlerin/yönetici elitlerinin politik tercihleri onların düşünce ve eylemlerinin yönünü tayin etmekte ve önemli bir güç kaynağı işlevi görerek, elitlerin sergilediği davranış ve uygulamalarını kamuoyu nezdinde meşrulaştıran önemli bir araç olmaktadır. Türkiye'nin politik tercihlerine göre bölünmüş toplumsal yapısının bir sonucu olarak farklı çıkar grupları ve aktörleri/yönetici elitleri arasındaki sürekli çatışmaların olması kurumsal süreçlerin (kurumların doğuşu, sürekliliği ve değişimi) sağlıklı bir şekilde yürümemesine dahası eksik/öncül (proto-institution) kurumsallaşmaya neden olmaktadır (Taş ve Hızıroğlu, 2016: 79). Örneğin, ulus-devlet olma yolunda -cumhuriyetin ilanından sonra geçen yaklaşık bir asırda- devletin resmi örgütlenmesinde eğitim kurumunun kurumsal süreçlerine karar verme konumunda bulunan aktörlerin/yönetici elitlerin toplumun farklı kesimleri ile farklı politik tercihlere sahip olmaları oluşturulmak istenen vatandaşlık kimliğinin toplumun tüm kesimleri tarafından benimsenmemesine ve dolayısıyla eğitim alanının eksik/öncül (proto-institution) kurumsallaşmasına neden olmaktadır. Bu durum her yönetim değişikliğinde yönetime gelen yeni aktörlerin/yönetici elitlerin ve onların benimsedikleri politik tercihler sayesinde karşısında aynı politik tercihlere sahip olmayan çıkar gruplarının örtük veya açık bir çatışmasına neden olmakta ve sonuç olarak Türkiye'de eğitim örgütsel alanında istikrarlı bir istikrarsızlık meydana gelmektedir (Taş ve Hızıroğlu, 2016). Bu durumda alanda devletin sahip olduğu kurumsal girişimcilik kimliği ve kurumsal mantığının alanı rasyonelleştirmek ve benzeştirmek daha doğrusu kurumsallaştırmak yerine alanda çatışan kurumsal mantıklar ve belirsizlikler olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Devletçi siyasal sistemin özelliklerini bünyesinde barındıran Türkiye'deki devlet anlayışı kendi siyasasında kurumsallaşma/kurumsal değişimi gerçekleştirirken kurumsal kuramın ortaya koyduğu liberal sistemin devlet anlayışından tamamen farklı bir hikâye ile karşımıza çıkmaktadır. Liberal anlayışta devlet örgütsel alanları düzenleyen ve alanın

dışında bulunan bir kurumsal girişimci iken devletçi anlayışta devlet diğer sivil aktörler gibi bizzat alanın içinde bulunan bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Koç vd. (2016)'nin çalışmasında, Türk futbol alanı örgütsel bir alan olarak incelenmiş, zaman içinde değişen etkisine rağmen devletin Türkiye'de futbol alanında en önemli aktör olduğu belirtilmiştir. Çalışmada, devletin, futbol kulüpleri kurup yönettiği, hangi kulübün şampiyon olacağına karar verdiği ve özerklik hakkına sahip düzenleyici kurumu yetkilendirebildiği ifade edilmiştir (Koç vd., 2016: 1907). Bu da bize kurumsal kuramın anlattığı liberal devlet anlayışının çevre ülkelerden biri olan Türkiye siyasetinde geçerli olmayabileceğini ve farklılaştığını göstermektedir.

Çalışmanın buraya kadar ki kısmında, periferide bulunan ve siyaset farklılıklarıyla Anglosakson liberal anlayışından farklı bir hikâyeye sahip bir ülke olan Türkiye'de devletin kurumsal girişimci olarak nasıl kavramlaştırıldığı ve bu kavramlaştırmanın ne gibi farklılıklar getirdiği incelenmiştir. Yeni kurumsal kuramın devlete yüklediği kurumsal girişimci kimliğinin Türkiye'de devletin sahip olduğu kurumsal girişimci kimliği -siyaset farklılıkları nedeni- ile örtüşmediği ortaya konulmuştur. Türkiye'nin sahip olduğu bu farklılıklara bağlı olarak devletin değişen örgütsel alanlarda giriştiği kurumsal işlerinde çeşitleneceği beklenmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın ikinci bölümünde hem Türkiye'nin siyaseti hem de Türkiye gözleminde yola çıkılarak yapılan çalışmalardan hareketle, devletin farklılaşan örgütsel alanlarda çeşitlenmesi öngörülen kurumsal işleri tartışılacaktır. Siyaset farklılıklarına ilişkin olarak oluşturulan tipolojiler, bir kurumsal girişimci olarak devletin ve giriştiği kurumsal işlerin özellikle Türkiye siyasetinde yeniden incelenmeye muhtaç olduğunu ortaya koymaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BİR KURUMSAL GİRİŞİMCİ OLARAK DEVLET VE SİYASA FARKLILIKLARIN ETKİLERİ: ÇEŞİTLENEN KURUMSAL İŞLER

2.1. DEVLETİN KURUMSAL GİRİŞİMCİLİĞİNDE SİYASA FARKLILIKLARI

Bu çalışmanın kurumsal girişimciler ve değişim bölümünde kısmen bahsedilen siyasa farklılığı meselesi örgütsel alanların yapısını ve alanlardaki kurumsal girişimcilerin rollerini ciddi şekilde etkilemekte ve kurumsal süreçlerde farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Örneğin, kurumsal kuramın ortaya çıktığı liberal sistemdeki (ABD) ülkelerde devlet alanların dışında, tarafsız, arabulucu olarak resmedilirken, farklı bir siyasada ve sistemde bulunan Türkiye'nin de içinde bulunduğu devletçi sistemlerde devlet alanların dışında hakem değil bizzat alanın içinde herhangi bir aktör olarak tasvir edilmektedir (Özen, 2014: 85).

Ülkelerin sahip olduğu siyasaların farklılık gösterdiği gerçeği göz önüne alındığında, kurumsal teorinin ortaya çıktığı liberal sistem ve siyasanın farklı ülkeler ve siyasaları söz konusu olduğunda kurumsallaşma süreçlerini ve bu süreçlerin arka planını oluşturan toplumsal yapıları ve dinamikleri açıklayamadığı iddiası gündeme gelmektedir (Tempel ve Walgenbach, 2007: 11). Diğer bir deyişle, kurumsal süreçler, bir toplumun siyasi örgütlenmesi veya devlet-toplum ilişkilerinin yönetimini içeren politikalara yerleşik niteliktedir. Modern toplumların, liberal, devletçi, parçalı ve korporatist politikalar gibi devlet-toplum ilişkilerine göre değişen farklı siyasalara sahip oldukları gerçeği, devletin kurumsal süreçlere katılımındaki rollerinin değişmesini de gündeme getirmektedir. Örneğin, genellikle toplumsal çıkarların ve seçimlerin ifadesi için bir araç olarak gösterilen liberal bir politika içindeki devletin, örgütsel alanlara uzak bir düzenleyici olması beklenirken, devletçi bir politikadaki devletin, genellikle toplumun genel iradesini ifade eden baskın bir aktör olarak, alanların oluşumuyla doğrudan ilgili olması beklenmektedir (Jepperson ve Meyer, 1991). Bu nedenle, yeni kurumsal teori ve teorinin varsayımları referans alınarak farklı siyasalara ve politik sistemlere sahip ülkelerdeki kurumsal süreçleri açıklayabilmek için, araştırmaya konu olan ülkelerin

siyasal sistemleri göz önüne alınarak, kurumsal kuramın varsayımlarının yeniden düşünülmesi gerektiği çok açıktır.

Liberal sistemdeki devlet kavramlaştırılmasında kısaca devlet alanları rasyonelleştiren ve benzeştiren (DiMaggio ve Powell, 1991), yasal zorlama gücüne sahip (Streeck ve Schmitter, 1985), örgütsel yapıları ve artan karmaşıklığı düzenleyen baskın bir aktör (Meyer ve Rowan, 1997) olarak kavramlaştırılmıştır. Devlet, kurumsallaşmanın ana aktörü, örgütsel alanların değişimine öncülük eden (DiMaggio ve Powell, 1983), meşru dünya düzeninin ana kaynağı (Scott, 2003), örgütsel alanların dışında tarafsız, arabulucu, hakem (Fligstein, 1991) olarak liberal sistemde ifadesini bulmuştur.

Devletin bu şekilde liberal sistemde kavramsallaştırılması, devletin örgütsel yapıları ve uygulamaları şekillendiren koşulları belirleyebileceğini varsaymaktadır. Örneğin, Rowan (1982)'ın çalışması, devlet tarafından sürekli olarak desteklenen bölge okullarındaki idari yapıların ve meslek örgütlerinin daha yaygın ve kalıcı olduğunu göstermektedir (Rowan, 1982: 267). DiMaggio (1983) çalışmasında, federal hükümetin benimsediği politikalar uyarınca, sergi merkezli müze modeline fon sağlamanın sanat müzelerinde benzeşmeye yol açtığını sonucuna ulaşılmıştır (DiMaggio, 1983: 150). Bu bağlamda devlet, sahip olduğu zorlayıcı ya da normatif güç sayesinde örgütleri daha etkili ve verimli olduğu düşünülen yeni örgütsel biçimleri ve uygulamaları benimsemeye yönlendiren aktör olarak ifade edilebilir. Devlet, rasyonelleştirme yolu ile sosyal kontrolü geliştirecek gerekli önlemleri tutarlı bir şekilde almaktadır. Bu nedenle, liberal sistem (ABD) genel olarak devleti oyunun kurallarını tasarlayıp uygulayabilen ve örgütsel davranışları toplumda baskın olan ekonomik ve politik tercihlerin ifade şekilleri haline getirerek meşrulaştıran bir aktör olarak görmektedir (Fligstein, 1990).

ABD'deki liberal sistemdeki devletin bir başka özelliği de kurumsal/örgütsel alanlardaki konumu ile ilgilidir. Bu bağlamdaki çalışmalar genel olarak devleti kurumsal/örgütsel alanların dışında kalan bir aktör olarak değerlendirmiştir. ABD kurumsal siyasası dikkate alınarak yapılan bir çalışmada, devletin alanlarda doğrudan bir katılımcı olmadığı fakat herhangi bir örgütsel alan için oyunun kurallarını belirleyebileceği savunulmaktadır (Fligstein, 1991: 320). Ayrıca, devletin, alanda bulunan örgütler arasında arabuluculuk yapabildiği ve alanlardaki dengeyi sağlamak amacıyla tüm örgütlerin çıkarlarına uyumlu davranışlar sergilemeye çalıştığı ifade

edilmektedir. Ancak bu durumun devletin alandaki diğer aktörlerden daha güçlü olduğu anlamına kesinlikle gelmediği vurgulanmıştır (Fligstein, 1991: 320). Çok bölümlü şirket yapısının büyük ABD şirketleri arasında yayılması ve daha rekabetçi bir pazar sisteminin oluşmasının, devlet tarafından çıkarılan yasaların dolaylı sonuçları olduğu da ifade edilmektedir (Fligstein, 1990). Yine ABD'deki yükseköğretim alanında yapılan bir çalışmada devletin gücünün bu alandaki dört yıllık eğitim kurumları ve şirketlerden sonra üçüncü sırada yer aldığı ve bu gücün doğrudan değil dolaylı bir güç olduğu belirtilmektedir (Brint ve Jerome, 1991: 343). Bu çalışmalardan hareket ile devletin alanları tek başına belirleyen ve dizayn eden bir aktör olmadığı ama alanlardaki etkili aktörlerden biri olduğu sonucuna varılmaktadır (Özen, 2011: 51).

Devletin liberal sistemdeki diğer bir fonksiyonu ise planlı istikrarın ve değişimin kaynağı olarak kabul edilmesidir. Daha önce de bahsedildiği gibi, devlet oyunun kurallarını belirleyerek istikrarı sağlamaktadır (Fligstein, 1991). Ayrıca, devlet oyunun kurallarını siyasi, ekonomik ve sosyal değişimlere bağlı olarak farklılaştıran reformcu bir kimliğe de sahiptir (Strang ve Sine, 2002: 503). Devlet yaptığı düzenlemeler ile bazen şoklara ve tahmin edilemeyen sonuçların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir (Fligstein, 1991). Bazı zamanlarda ortaya çıkan bu gibi durumlar kuralların olmayışı ya da keyfi davranışlardan çok, değişen şartlara göre bir kısım yasaların değişmesinin ya da devlet yapısının içinde örgütlü şekilde bulunan devlet organlarının birbiri ile çatışan uygulamalarının bir sonucudur (Powell, 1991: 190). Bu duruma örnek olarak ABD'deki altyapı alanını inceleyen bir çalışmanın, bu alandaki değişimin önemli kaynağının farklı eyaletlerdeki farklı uygulamalar olduğu sonucuna varmış olması verilebilir (Schneiberg, 2007: 53).

Liberal sistemi referans olarak Anglo-Amerikan siyasasında yapılan çalışmalarda devletin kavramlaştırılması ve rollerini kısaca şu şekilde özetlenebilir (Özen, 2014): “(1) Devlet, toplumdaki baskın politik tercihler ile uyumlu bir şekilde oyunun kurallarını belirleyebilen ve bu kuralları uygulayabilen bir aktördür, (2) Devlet, kurumsal/örgütsel alanların dışında ve çatışan çıkarları olan aktörlerin arasında arabulucu pozisyonda olan bir aktördür, (3) Devlet, kurumsal/örgütsel alanlarda planlanan istikrarın ve değişimin ana kaynağıdır.”

Devletin sahip olduğu bu özellikler büyük ölçüde, devletin rolünün sosyal grupların çıkarlarını ve seçimlerini oluşturmada sınırlı olduğu liberal politikadaki devleti temsil etmektedir. Bu özelliklere sahip devlet daha çok toplumsal çıkarlar için bir ifade aracıdır ve devlet ile toplum iç içe geçmiş durumdadır (Jepperson ve Meyer, 1991). Ayrıca doğrudan piyasa mekanizmalarına müdahale etmeden oyunun resmi kurallarını belirlemeyi tercih eden liberal politikadaki kolu uzun devlet (the arm's length state) olarak tasvir edilen devleti temsil etmektedir (Whitley, 2005: 197).

Kurumsal kuramın siyasi sistem olarak liberal sistemi ve liberal sistemin etkin olduğu siyasaları dikkate alarak kurumsallaşma süreçleri (özellikle devletin rolü) hakkında birtakım varsayımlar geliştirmesi çevre ülkelerdeki farklı siyasalara aynı mercekten bakılması durumunda merkezi olmayan ülkelerdeki kurumsallaşma süreçlerinde geçerli olan dinamiklerin eksik bir şekilde incelenmesine neden olmaktadır. Ayrıca, Kuzey Amerika kurumsal teorisi, normatif ve taklitçi eşbiçimlilik mekanizmaları ile gereğinden fazla meşgul olduğundan, kurumsallaşma süreçleri hakkında yaptığı açıklamalarında devletin gücünün bu süreçlerde göz ardı edildiği ileri sürülmektedir (Clegg, 2010: 8). Örneğin, Child vd. (2007: 1022); Suhomlinova (2007: 1451); ve benzer çalışmalarda, periferik ve yarı periferik siyasalarda örgütsel davranışların şekillenmesinde devletin, Amerika merkezli çalışmaların yansıttığından çok daha fazla baskın bir rol oynadığı gösterilmiştir. Liberal politikanın aksine, 1980'lere kadar Fransa, Çin ve Güney Kore gibi devletçi politikalarda, devlet hem rasyonel örgütlenme modelinin hem de toplumsal aktörlerin genel iradesinin ifade edilmesinin yeri olarak var olmuştur (Jepperson ve Meyer, 1991). Örneğin, Güney Kore'de devletin, girişimcilerin ve iş organizasyonlarının yanı sıra organizasyonel alanların oluşturulmasında çok önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir (Hamilton ve Biggart, 1988: 52-94). İngiltere ve ABD'ye kıyasla, Fransa'daki hükümetin demiryolu endüstrisinin örgütlenmesinde daha aktif bir rol oynadığı belirtilmektedir (Dobbin, 1994). Suhomlinova (2007) tarafından Rusya petrol endüstrisi üzerine yapılan bir araştırmada devletçi bir sistemde hükümetin iş ortamında ikincil ya da dolaylı bir unsur olmadığı, bunun yerine kurumsal ortamı şekillendiren aktif bir oyuncu olduğu ortaya konmuştur (Suhomlinova, 2007: 1451).

Liberal sistemden ziyade daha çok devletçi sistem özellikleri gösteren Türkiye'de, devletin kurumsal girişimci rolünün açıklanması için Türkiye siyasası dikkate alınarak

yapılan çalışmaların incelenmesi gerektiği açıktır. Ama öncesinde Türkiye’deki devlet ve toplum kesimleri arasında sahip olunan ilişkilerin nasıl ve ne şekilde geliştiğinin bilinmesi gerekmektedir. Türkiye’de özellikle son kırk yıllık süreçte uygulanan liberalleşme politikaları gücün ve egemenliğin bireylere ve toplum kesimlerine yayılmasını sağlamamış güç ve egemenlik kurumsal süreçlerde söz sahibi devlette ve yönetici elitlerde toplanmıştır (Özen ve Akkemik 2012). Türkiye’de geçerli olan, topluma yukarıdan aşağıya yön veren, toplumdaki farklı çıkar gruplarına mesafeli olan ve toplumu kendisini sınırlayan ve rasyonel olmayan yapı olarak niteleyen bir devlet kavramlaştırılmasıdır (Özen ve Özen, 2009).

Heper (1991) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’deki politik sistemin devletçi korporatist, neo-korporatist ve çoğulcu sistemlerden hiçbiri olamayacağı ama tekilci (monist) olabileceği iddia edilmiştir (Heper, 1991). Bu iddiayı güçlendirmek için Heper (1991) “*devletlilik*” (*stateness*) kavramını ortaya atmıştır. Bu kavram siyasal sistemdeki devlet geleneğine bağlı bulunan farklı çıkar gruplarının sahip oldukları farklı politika anlayışlarının baskın bir model çevresinde şekilleneceği iddiasını savunmaktadır (Heper, 1991). Savunulan bu baskın siyasal sistemin, Jepperson ve Meyer (1991) tarafından geliştiren modelde devletçi sisteme karşılık geldiği söylenmektedir (Özen, 2011). Dahası Türkiye’deki politik sistemin kıta Avrupası’ndaki ülkelerden çok daha devletçi olduğu iddia edilmiş ve buna gerekçe olarak da Türkiye’de devletin daima sivil toplumun bileşenleri olan kesimlerin çıkarlarını görmezden gelebilen, bu çerçevede herhangi bir sorumluluk duymayan, nobran bir yönetim anlayışını benimsemesi gösterilmiştir. 1980 sonrası liberalleşme gayretleri ise istenilen sonuçları doğurmamış politik sistemin merkezini devletten sivil topluma kaydırma çabaları, toplumdaki farklı çıkar grupları ile “*pederşahi*” ilişkilerin kurulduğu patrimonyal sistemlere dönüşmüştür (Heper, 1991).

Farklı çıkar gruplarının siyasal sistem farklılığından ziyade hâkim siyasal sistem etrafında şekilleneceği fikrine katılan Buğra (1994) ise Türkiye’de devlet ile sivil toplum arasında istikrarlı bir ilişkinin var olmasını gerektiren Avrupa benzeri yeni- korporatizmin Türkiye siyasasında asla mümkün olamayacağını söylemektedir. Buna gerekçe olarak da tarihsel olarak Türkiye’nin sahip olduğu devlet geleneğini göstermektedir (Buğra, 1994). Siyasal sistem değişiminin Türkiye’de daha farklı şekilde gerçekleştiğini ifade eden Özen (2011) ise, siyasi gelişmelerin etkisiyle dönüşen tarihsel devlet geleneğinin formu ile bu formdan farklı olarak güncel süreçte oluşan sistemlerin aynı anda sahada olduğu bir tür

“*çeşitliliğin*” söz konusu olduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle Türkiye’de, güncel politika içerisinde devlet- sivil toplum ya da devlet-iş insanları arasındaki ilişkilerde, bir taraftan devletçi korporatizmin yansımalarını diğer taraftan devlet geleneğinin özelliklerini ya da liberalleşmenin getirdiği uygulamaları aynı zamanda görmenin mümkün olduğu söylenebilir (Özen, 2011).

Türkiye’de devlet sadece örgütsel alanlar/yapılar oluşturan bir aktör değil, aynı zamanda ekonomik bir aktör olarak piyasalara müdahale eden ekonomik kalkınmada öncü rolleri olan baskın kalkınmacı bir girişimci olarak belirtilmektedir (Whitley, 2005: 197). Buna bağlı olarak devletin piyasa dışında konumlanan bir aktör olmadığı ve alanların içinde bulunan bir aktör olduğu açıktır. Uzun vadeli kredilerin tahsis edilmesi, girdilerin sübvansede edilmesi, vergi muafiyetleri getirilmesi, korumacı politikalar uygulanması ve kamu ihaleleri gibi birtakım araçları sayesinde Türkiye’de devlet, doğrudan ve dolaylı olarak büyük işletmeler yaratmış (Buğra, 1994) ve bu araçlar, 1980’lerden bu yana liberal ekonomik politikaların kabul edilmesine rağmen, çeşitli şekillerde piyasada hâkim olmuştur (Jang, 2006: 99).

Türkiye’de devletin kendisi birbiriyle çatışan menfaatleri olan sosyal gruplar arasında arabuluculuk yapmak yerine, yukarıdan aşağıya toplumsal, ekonomik ve kültürel vb. alanlara doğrudan müdahale ederek kendine göre benimsediği ilerici/aydınlanmacı modernleşmeci politik tercihlerine göre toplumu/örgütsel alanları dönüştürmeye çalışan çok yönlü bir varlık olmuştur.

Çok partili sisteme geçinceye kadar, eğitim kurumu da Türkiye’de devletin toplumu modernleştirme çabalarının kurumsal zeminini oluşturan en önemli araçlarından birisi belki de en önemlisiydi. Örneğin, Türkiye’de devlet diğer bir ifadeyle Cumhuriyet’in kurucu kadrosu benimsediği politik tercihlerine göre toplumsal yapıyı yeniden tanımlamak ve topluma kendi politik tercihlerini (devletin resmî politikası) benimsetmek için Millî Eğitim Bakanlığı aracılığı ile eğitimi bir araç olarak kullanmış ve eğitim alanında bulunan bir aktör olarak düzenlemeler gerçekleştirmiştir (Şimşek vd., 2012: 2813).

Devletçi bir politikadaki devletin genellikle “*güçlü bir devlet*” olduğu söylene de bu durum devletin alanların yapılandırılması için gerekli istikrarlı kurumsal altyapıyı sağlayabildiği anlamına gelmemektedir (Özen ve Akkemik 2012). Buğra (1994) yaptığı

çalışmada Türkiye’de devletin, toplumsal çıkarları görmezden gelen, kararları genellikle kendi başına alan ve bu anlamda özerk olma açısından güçlü devlet görüntüsü verirken; uzun soluklu ve kendi içinde çelişmeyen bir kalkınma politikası ortaya koyup devam ettirememesi sebebi ile düşük kapasiteye sahip olduğunu belirtmektedir (Buğra, 1994). Bu düşük politika oluşturma ve uygulama kapasitesi, finansal kaynakların ve yönetim kabiliyetinin kısıtlarının yanı sıra devletin ulusal ve uluslararası bağımlılıklarından da kaynaklanabilir. Zıtlık oluşturan iç ve dış zorunlulukların çelişkili devlet müdahalelerine yol açabileceği ifade edilmektedir (Özen ve Akkemik 2012). Örneğin, dış ve iç bağımlılıkların etkisinde devlet, Türkiye’de sıkça olduğu gibi ekonomik olarak piyasayı yeniden düzenlemesine neden olabilecek liberalleşmeye karşı koruma veya büyümeye karşı dengeleme gibi çelişkili ekonomik politikalar benimseyebilmektedir (Özen, 2014). Bu nedenle, yeni kurumsal çalışmaların “devlet, toplumun egemen politik tercihleriyle uyumlu bir şekilde oyunun kurallarını belirleyerek uygular” temel varsayımının Türkiye’deki devlet kavramlaştırılmasında geçerli olduğunu söylemek güç görünmektedir.

Yeni kurumsal kuramın devletin, planlı istikrar ve değişimin kaynağı olduğu varsayımı genellikle liberal sistemdeki modern devletin bir özelliğidir. Bununla birlikte, paternalistik nitelikleri nedeniyle Türkiye’deki devlet, ekonomik ve sosyal hayata keyfi olarak müdahale edebilmektedir. Politikleşmiş bürokrasiyle birleştirildiğinde bu durum, iş dünyasının kurumsal parametrelerinde sık sık değişiklik yapılmasını gerektiren müdahalelere maruz kalmasına ve bu müdahalelerin ise genellikle günlük politikaların gerekliliklerine veya parti seçmenlerinin özel çıkarlarına göre yapılmasına neden olmuştur (Buğra, 1994). Devleti yönetenlerin bu yaklaşımları, özellikle 1980 ve sonrası yönetimde bulunanların bir takım imtiyazlı muameleleri sayesinde, bürokrasi ile iş seçkinleriyle güçlü bağların kurulması biçiminde olan ilişkiler artarak devam etmektedir (Başkan, 2010: 407). Bu nedenle, patrimonyalizm ve kayırmacılık gibi politika özelliklerine sahip Türkiye’deki devlet, öngörülemeyen ve keyfi hareketleri ile ekonomik ve sosyal yaşamda sık sık istikrarsızlık oluşturmaktadır. Bu haliyle Türkiye’deki devletin değişim ve istikrar sağlaması bir tarafa istikrarsızlığın ve belirsizliğin kaynağı olduğu açıktır (Özen ve Özen, 2009). Örneğin, Cumhuriyetten günümüze kadar geçen yaklaşık bir asırlık sürede kurumsallaşması ve istikrarlı olması beklenen eğitim örgütsel alanı devletin sürekli alana müdahalelerde bulunması ve sahip olunan politik tercihlere bağlı

olarak farklı politikaların alanda uygulanmasıyla istikrarlı bir görünüm sergilememektedir (Taş ve Hızıroğlu, 2016: 83). Bu nedenle, yeni kurumsal kuramın bu varsayımının da Türkiye siyaseti içinde geçerliliği sorunlu görünmektedir.

Türkiye ve bulunduğu siyaset için yeni kurumsal politika varsayımlarının geçerliliği ve özellikle devletin rolü şu şekilde özetlenebilir (Özen, 2014): “(1) Devletin rasyonelleştirici rolünde, tutarlılık yerine belirsizlik olduğu, (2) Devletin örgütsel alanlarda eşbiçimlilik yerine çeşitlilik ve eksik kurumsallaşmaya neden olduğu, (3) Devletin istikrar yerine sürekli değişime ve kurumsallaşamamanın sürekliliğine neden olması.”

Türkiye’de yapılan yeni kurumsal kuram ile ilgili çalışmaların bulguları da devletin toplumu rasyonelleştirmek ve homojenleştirmekteki rolünün belirsiz olduğunu göstermektedir. Türkiye’de devlet bazı örgütsel alanların önemli ölçüde rasyonelleşmesini sağlarken diğer bazı örgütsel alanların rasyonelleşmesinde bu katkı sağlanamamıştır. Örneğin, muhasebe mesleğinin kurumsallaşması için devlet yasalar çıkararak ve bazı organizasyonel formları uygulayarak muhasebe alanının oluşmasında ve değişmesinde etkin rol oynamış (Özkara ve Özcan, 2004: 208) ama yine aynı devlet sinema alanında 1990'lara kadar Türk film endüstrisinin oluşumunda sansür mekanizması uygulamak dışında neredeyse hiçbir şey yapmamıştır (Kalemci ve Özen, 2011: 57). Başka bir çalışma ise Amerikan devletinin aksine Türkiye’de devletin şirketlerdeki insan kaynakları politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında etkili bir rol üstlenmediğini göstermektedir (Erçek, 2004: 143).

Erçek (2004) tarafından yapılan çalışmada, insan kaynakları ve personel yönetimi alanında yapısal makro alt yapı kurma gerekliliğinden dolayı çevre ülkelerde devlet eli ile kurumsal benzeşme/değişim gerçekleşmesinin pek mümkün olamayacağı savunulmaktadır (Erçek, 2004: 143). Merkez ülkelerden ithal edilerek oluşturulmaya çalışan makro kurumsal alt yapılar ve çevre ülkelerde bulunan ve ithal edilen kurumsal yapılara uymayan kendine özgü yapıların varlığı sonucunda kurumsal eşbiçimlilik yerine eksik kurumsallaşmalar meydana gelmektedir (Özen, 2010). Düşük kapasite ve kurumsal alt yapı oluşturma becerisinin yeterli olmadığı çevre ülke konumundaki Türkiye’de devletin müdahaleleri, bu alanda ithal ettiği kurumsal alt yapılarla çeşitliğe ve eksik kurumsallaşmaya neden olmaktadır.

Sonuç olarak, siyasa farkı ve bu farka bağılı olarak devletin kurumsallaşma süreçlerinde değişen/farklılaşan kurumsal aktör rolleri yani kurumsal işleri, farklı siyasalarda yapılan çalışmaların bulgularıyla ortaya konmuştur. ABD’de olduğu gibi liberal politikadaki devlet oyunun kurallarını, belirli bir toplumdaki baskın politik tercihler ile uyumlu bir şekilde belirleyebilmekte ve uygulayabilmekte; alanların dışında ve çatışan çıkarları olan aktörler arasındaki arabulucu rolü oynayabilmekte ve planlanan istikrarın ve alanlardaki değişimin kaynağı olabilmektedir. Devletçi politikanın etkin olduğu Türkiye siyasasında ise devlet alanların rasyonelleştirilmesinde tutarlılık yerine belirsizlik, örgütsel alanlarda eşbiçimlilik yerine çeşitlilik ve eksik kurumsallaşmaya neden olmakta, istikrarlı kurumsallaşma yerine istikrarlı kurumsallaşmama gibi sonuçlara yol açabilmektedir.

Özetleyecek olursak, devletin bir kurumsal girişimciliğinde sahip olduğu belirli kurumsal işlere giriştiği ve bu işlerin farklı örgütsel alanlarda farklı şekillerde gerçekleşebileceği yapılan çalışmalardan hareketle ifade edilebilir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, Türkiye siyasasının biricikliği dikkate alınarak, bir kurumsal girişimci olarak devletin hangi amaçlar ile örgütsel alanlarda kurumsal işlere giriştiği irdelenecektir. Buradan hareketle, devletin, farklı örgütsel alanlarda çeşitlenen kurumsal işlerine dair bir tipolojisi önerisi ortaya konulacaktır.

2.2. TÜRKİYE SİYASASINDA BİR KURUMSAL GİRİŞİMCİ OLARAK DEVLETİN KURUMSAL İŞLERİNE İLİŞKİN BİR TİPOLOJİ ÖNERİSİ

Kurumsal değişim sürecinde kurumsal girişimci olarak devlet Türkiye siyasasında liberal sistemden farklı olarak devletçi sistemin özelliklerini kendi bünyesinde barındırmaktadır. Türkiye’de devlet örgütsel alanlarda yaptığı müdahaleler ile alanların kurumsal değişiminde aktif rol oynayan kurumsal bir aktör özelliği göstermektedir. Devlet yaptığı bu müdahaleler ile liberal sistemden farklı olarak Türkiye’de, örgütsel alanlarda rasyonelleşme yerine belirsizlik ve çeşitliliğe, eksik kurumsallaşmaya ve değişim yerine törensel benimsemeye yol açmaktadır (Özen, 2010).

Devletin bu rolleri dışında bu çalışmada asıl üzerinde durulmak istenen temel sorunsallardan birisi de çevre ülke olan ve farklı bir siyasaya sahip Türkiye’de devletin örgütsel alanlarda gerçekleştirdiği kurumsal değişimlerle birlikte kurumsal girişimci

olarak devletin kurumsal işlerinin örgütsel alanlara göre değişkenlik gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. Yani Türkiye’de devlet kurumsal aktör olarak örgütsel alanlara müdahale ederken alan seçmekte midir? Her örgütsel alana eşit düzeyde mi müdahalede bulunmaktadır? Yoksa bu örgütsel alanlar arasında müdahale ederken yani kurumsal işlere girerken bir tercih mi yapmaktadır? Eğer devlet örgütsel alanlara müdahalede bulunurken tercihler yapıyorsa bu tercihleri belirleyen faktörler nelerdir? Diğer bir ifade ile Türkiye’de kurumsal girişimci olarak devlet neden bazı örgütsel alanların kurumsal değişim süreçlerinde çok belirgin bir şekilde rol oynarken, diğer bazı alanların kurumsal değişim süreçlerinde silik bir rol oynamaktadır? Kısacası, devlet bu tercihini neye göre yapmaktadır?

Bu tez çalışması çerçevesinde, Türkiye siyasasında devletin örgütsel alanlara müdahale ederken bazı tercihler yaptığı varsayımı ileri sürülmektedir. Devletin bu tercihleri yapmasının temelinde, devletin işleyişindeki politik tercihlerin ve ekonomik temelli bazı önceliklerinin bulunduğu belirtilmektedir (Özen, 2011: 53). Örneğin, devlet eğitim alanında sahip olduğu resmî politik tercihlerini topluma hâkim kılmak için birtakım değişiklikler yaparken (Taş ve Hızıroğlu, 2016: 84); sağlık alanında ekonomik öncelikleri ön plana çıkararak ve geleneksel kamu hizmeti anlayışını terk ederek özel hastanelerin de yaygınlaşması ile piyasa anlayışını önceleyen değişiklikler gerçekleştirmiştir (Özseven vd., 2014: 127). Aynı devlet başka bir örgütsel alan olan sinema alanında ise sessiz kalmayı tercih ederek ilginç bir şekilde sansür dışında alana hemen hemen hiç müdahale etmemiştir (Kalemci ve Özen, 2011: 57).

Osmanlı Devleti’nde bulunan “*güçlü devlet geleneği*” anlayışı/düşüncesi Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile birlikte varlığını sürdürmüştür. Güçlü devlet geleneği kavramı Türkiye’de yaşanan toplumsal, siyasal ve ekonomik problemleri açıklamada sıkça başvurulan kavramların başında gelmektedir (Dinler, 2003: 27). Bu anlayışın Türkiye’nin tarihsel siyasi sürecini ve değişimini anlamaya yönelik çalışmalarda sıkça görülmesinin nedenini, “*devlet/toplum*”, “*devlet/burjuvazi*”, “*devlet/ iktisadi alan*”, “*merkez/çevre*” gibi ikiliklerin çalışmaların merkezine alınması ile açıklamak mümkündür. Güçlü devlet geleneğini anlamada “*patrimonyal devlet*” kavramı önemli bir rol oynamaktadır (Dinler, 2003: 27). Patrimonyalizm en belirgin özelliği ise kural koyucunun (devletin) keyfine göre hareket etmesidir (Özen, 2011). Heper (1977) çalışmasında patrimonyal devleti şöyle tanımlamaktadır (Heper, 1977): “*Liderin mal*

varlığının artması ve topraklarının genişlemesi ile, önce ev topluluğu üyelerinden yönetim konularında yararlanma zorunluluğu belirir; daha sonra bölgesel ve merkezi idare örgütleri kurulur. Böylece patrimonyal devlet doğmuş olur". Patrimonyal devletin varlığı zayıf sivil toplumun varlığına işaret etmektedir. Türkiye’de böyle bir yapının yani sivil toplumun zayıf olmasının ve devletin patrimonyal özellikler göstermesinin, ekonomik-politik sistemin biçimlenmesinde önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir (Heper, 1985).

Türkiye’de siyasetin yönünün, kendilerini devletin sahibi gören “*merkez bürokrasi*” ile buna karşı olan “*çevresel güçler*” arasındaki gerçekleşen mücadeleye göre belirlendiği ifade edilmektedir (Mardin, 2006: 43). Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen modernleşme çabaları Osmanlı’dan gelen patrimonyalizm devlet-toplum ikiliğinden fazlasıyla etkilenmiştir. Mardin (2006) yaptığı çalışmada, toplumsal kesimlerden ayrık olarak şekillenen siyaset anlayışının merkezin (devletin) gerçekleştirmek istediği değişimlerin/dönüşümlerin toplumsal gruplar tarafından tam olarak anlaşamadığını ve merkez-çevre arasında bir kopukluk meydana getirdiğini ifade etmiştir (Mardin, 2006: 43). Ayrıca devletin örgütsel alanlarda herhangi bir meşruiyet kaynağına gerek duymaması, toplumu yukarıdan aşağıya dizayn etme düşüncesi Türkiye’de güçlü devlet/zayıf sivil toplum ikiliğinin sürekli gündemde kalmasına neden olmuştur (Heper, 1991). Sivil toplumun bu zayıf durumu sayesinde, bürokratik devlet merkezi, toplumdan ayrık olarak kendi özerk politikaları (vatandaşlık, ulusal kimlik, ulusal çıkar vb.) kapsamında devlet adına karar veren bir aktör olarak toplumun taleplerini görmezden gelerek kendi politikalarını topluma empoze etmeye çalışmıştır (Karakoç, 2020: 10). Örneğin devlet, merkezden çevreye (topluma) ulaşmak, toplum ile arasında bulunan kopuklukları gidermek, aydınlanmacı bir yaklaşımla toplumsal eğitim ve gelişim ihtiyacını karşılamak ve sahip olduğu politik tercihler çerçevesinde toplumu yeniden tanımlamak ve ulusal kimlik oluşturmak amacıyla köy enstitüleri kurmuştur. Köylerdeki okuma-yazma oranının düşük olması, devletin politik tercihleri kapsamında bazı örgütsel alanlara müdahalede kararlı olması (örgütsel alan belirlemesi), köy enstitülerine yüklenen medeniyet misyonu ve toplumun modernleştirme ödevi devletin eğitim alanındaki müdahalesinin amaçlarındandır.

Türkiye’de devletin kurumsal aktör olarak varlığını sürdürmesi merkez- çevre ikiliğinde bürokratik seçkinlerin (yönetici elitlerin) toplumu dönüştürme/değiştirme ve

modern batılı uygar ülkeler seviyesine çıkarma düşüncesinin topluma tepeden inme şeklinde olması toplumun farklı kesimlerinin tepkisi ile karşılaşmıştır. Gücünü devletteki konumlarından alan bürokratik seçkinler (asker-sivil bürokratlar) bu toplumsal değişimi gerçekleştirirken kendi sınıfsal konumlarını değiştirmeksizin hareket eden bir grup olarak adlandırılmıştır (Keyder, 1987). Türkiye siyasasında toplumsal kesimler tarafından verilen tepkinin yeterince güçlü olmamasını veya yönetici elitlerinin bu kadar güçlü olmasını Keyder (1987) iki özel nedene bağlamaktadır: Birincisi, bürokratik seçkinlerin karşısına çıkabilecek Türkiye’de devletten özerk toplumsal tabana sahip büyük toprak sahiplerinin (burjuvazinin) bulunmaması. Diğeri ise birinci dünya savaşı sonrası Hristiyan burjuvazinin büyük bölümün ülkeden çıkarılmış olmasıdır (Keyder, 1987). Bunların sonucunda ise gerek sivil toplumun zayıflığı gerekse devletten özerk bir burjuvazinin olmaması Türkiye’deki yönetici elitlerin devletteki konumlarını kullanarak devlet adına toplumsal/örgütsel alanlardaki değişim/dönüşümlerde -kamu politikalarını uygulama kapasite yetersizliklerine rağmen- en güçlü kurumsal aktörler haline geldiğini söylemek mümkündür.

Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde güçlü bir burjuvazinin bulunmaması ve geç sanayileşme ile özel sektörün ve girişimciliğin kendi kural ve kurumlarıyla oluşmaması nedeniyle, girişimcilik faaliyetlerinin toplumsal meşruiyet sorunları belirginleşmiştir (Buğra, 2013). Böyle bir ortamda devlet, girişimciler (iş adamları) için sosyal meşruiyetin birinci kaynağı olarak var olmaktadır. İş adamlarının ekonomik ayrıcalıklarını toplumun diğer kesimlerine karşı meşru gösterme sorunu sadece girişimcilerin sorunu değildir. Aynı şekilde, bürokratik seçkinler de kendilerini benzer baskılar altında hissederek meşruiyet kaygısı taşırlar. Geç sanayileşmiş ülkelerde özel girişimciliğin sosyo-ekonomik statülerini belirleyen unsur, devletin belirlediği ulusal gelişme amacına yaptıkları katkı ile ilintilidir. Geç sanayileşmiş ülkelerde iş adamlarının buldukları alandaki başarısızlıkları devlet-iş adamı ilişkilerinde sorunlara neden olur ve devletin alanları/sektörleri devletleştirme gibi tehditlerine maruz kalabilirler ki Cumhuriyet dönemi iş adamları bu tehditlerle karşılaşmışlardır (Buğra, 2013). Çünkü Türkiye’de sanayileşmenin devlet öncülüğünde başlatılmış olması, girişimci profiline devlet destekli oluşturulması, uzun vadeli amaçlardan yoksun kendi içinde çelişkili iktisadi politikaların sürdürülmesi ve bu koşulların yarattığı belirsizlikler, Türkiye’de iş adamlarının devlete bağımlı hareket etmelerine neden olmuştur (Özen, 2002: 53).

Buğra (2013) çalışmasında “*devletin özerkliği*” ve “*devlet kapasitesi*” kavramlarının ekonomik başarının açıklanmasında önemli rol oynadığını ifade etmektedir. Devletin özerkliği kavramını, devletin toplumsal kesimlerin çıkarlarından bağımsız karar alabilme gücü ve devletteki hâkim yönetici elitlerin ekonomik stratejiyi yönlendirme yeteneklerinin düzeyi olarak açıklarken, devlet kapasitesi kavramını ise yönetici elitlerin alınan kararların uygulanmasında ne kadar etkin olabildikleri şeklinde açıklamaktadır (Buğra, 2013). Türkiye örneğinin, Doğu Asya’da (Güney Kore, Tayvan vb.) devlet müdahalesinin etkinlik sağladığı ülkeler ile Latin Amerika (Brezilya, Meksika vb.) devletlerinin sınırlı özerklik ve kapasitelerinin arasında olan bir örnek olduğunu söylenmektedir. Güney Kore ve Tayvan ile benzer şekilde Türkiye’de de devlet özerk olmasına rağmen Türkiye’nin uzun vadeli sanayi stratejisi olmadığı için buna bağlı olarak Türk iş adamlarında da uzun soluklu sanayi yatırımlarından ziyade kaynakları kolayca transfer edebilecekleri davranışlar görülmektedir. Güney Kore ve Tayvan’da devletin tutarlı ve istikrarlı uzun vadeli sanayileşme hamlelerini kararlılıkla sürdürmesi ve ekonomide belirsizliği azaltıcı rol oynaması bu ülkelerin girişimcilerini kaynak transferi sağlayabilecek spekülasyon faaliyetlerine yönlendirmemesi onların ekonomik başarısını açıklayan nedenler olarak ifade edilmektedir. Bu ülkelerde devletin piyasayı geliştirici rolünün aksine Türkiye’de aynı özerkliğe sahip devlet, yaptığı müdahalelerle ekonomik hayatı derinden etkileyen belirsizlik kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır (Buğra, 2013). Sonuç olarak Türkiye’de devlet Doğu Asya ülkeleri (Güney Kore, Tayvan vb.) ülkeler ile aynı özerk güce sahip olmasına rağmen kendine özgü öncelikleri, patrimoniyal yapısı ve kamu politikalarını uygulamadaki eksik kapasitesi ile bahsedilen ülkelerden farklı bir hikâye ile karşımıza çıkmaktadır.

Elbette, Türkiye’de devlet kavramı üzerine düşünmek, coğrafyanın tarihsel arka planı, siyaset ve ekonomi geleneklerinin süregiden nitelikleri kadar, günümüz kapitalizminin çeşitliliği, krizleri ve küresel neoliberalleşme süreci ile de ilintilidir. Tüm dünyada 1980’lerden bu yana net biçimde görünür hale gelen neoliberal politikalar, Türkiye’de de devlet aygıtının dönüşümünü başlatmıştır. Buna bağlı olarak, otoriter devlet formunun ana bileşenleri olarak tanımlanan eğilimler bu süreçte daha açık ve yaygın hale gelmiştir (Oğuz, 2012: 9).

Türkiye’de neoliberal otoriter devlet oluşumu 2000’li yıllardan önce başlamış olsa da bu devlet formunun oluşumunda en büyük adımlar özellikle son yirmi yılda atıldığı

ifade edilebilir. Bu büyük adımlara örnek olarak 2010 yılında yapılan referandum verilebilir. Bu referandum ile gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile yargı, yürütme lehine yeniden biçimlenmiştir (Oğuz, 2012: 9). 2000’li yıllara boyunca birçok neoliberal uygulamanın kamu yararına uygun olmadığı gerekçesi ile iptal edilebilmesi yolu bu değişiklik ile kapatılmıştır. Son yirmi yılda atılan büyük adımlara diğer bir örnek ise özelleştirme alanında yaşanan gelişmelerdir. 1980’li yıllardan beri devam eden neoliberal otoriter devlet oluşum sürecinde son yirmi yıllık iktidarı diğer iktidarlardan ayıran en önemli farklardan biri de devlete ait işletmelerin özelleştirilmesinde gösterdiği yüksek performanstır. 1986-2002 yılları arasında özelleştirilen kamu şirketlerinden elde edilen tutar 8.053 milyar dolar iken, sadece 2003-2012 yılları arasında yapılan özelleştirmelerden 35.255 milyar dolar elde edilmiştir (Angin ve Bedirhanoglu, 2018: 80).

Sonuç olarak, 2000’li yıllarda Türkiye’de ülkenin global rekabet gücünü artırmak amacıyla uygulanan politikaların iki genel sonuç doğurduğu belirtilmektedir: Bunlardan ilki gücü üzerindeki kontrol mekanizmalarının çeşitlenmesi, ikincisi ise sermaye-içi çelişkilerin bölge ve sektör temelinde daha da farklılaşarak karmaşıklaşmasıdır. Bu durumun, neoliberal otoriter devlet formunun yeni mekanizmalarla pekiştirilmesini beraberinde getirdiği öne sürülmektedir (Oğuz, 2012: 11). Bu çerçevede, devletin farklı örgütsel alanlarda oynadığı kurumsal girişimci rolünün ve kurumsal işlerinin de bu makro perspektif göz önüne alınarak çözümlenmesini sağlayacak farklı yaklaşımlara ihtiyaç doğmaktadır.

Türkiye siyasası dikkate alınarak yapılan çalışmalar incelendiğinde, Türkiye’de devletin bir kurumsal aktör olarak örgütsel alanlarla ilişkisinin farklılık gösterdiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, Türkiye siyasasında devlet, ABD-Anglo Sakson gelenekte resmedilen devlet tahayyülünün tam karşısında ve her alana müdahil, her alanda istikrarsızlık yaratan bir başka “tarafli/yeckpare” kurumsal aktör davranışı sergilememektedir. Türkiye siyasasına ilişkin araştırmalar, eğitim, sağlık, sosyal sigorta, meslek örgütleri, futbol vb. alanlarda devletin müdahalelerini, diğer bir deyişle kurumsal girişimci olarak yürüttüğü kurumsal işleri ortaya koymaktadır (Taş ve Hızıroğlu, 2016; Özseven vd., 2014; Gökoğlu, 2012; Özkara ve Özcan, 2004; Koç vd., 2016).

Yukarıda anlatılan çalışmalara diğer bir deyişle, devletin farklı örgütsel alanlara göre farklı kurumsal işlere giriştiğine dair yapılan çalışmalara bu bölümde yer verilmiştir. Örneğin, Kalemci ve Özen (2011) Türk sinema alanına ilişkin olarak yaptıkları çalışmada alanın kurumsal alt yapısının az sayıdaki yerli aile şirketlerinin çabaları ve güçlü birkaç yabancı şirketlerin yaptığı yatırımları aracılığı ile oluşturulduğunu devletin alanda sansür mekanizmasını uygulamak dışında sessiz kaldığını ortaya koymaktadırlar (Kalemci ve Özen, 2011). Devletin aynı şekilde hareket ettiği Türk futbol alanında da ilk zamanlarda (1900'lü yıllar) devlet futbol alanına ilgi göstermemiş daha sonra değişik dönemlerde farklı biçimlerde alana süreklilik arz etmeyecek şekilde müdahalelerde bulunmuştur (Emrence, 2010: 247). Buna gerekçe olarak bahsi geçen dönemlerde siyasi istikrarsızlık, gayrimüslimlerin futbola daha çok ilgi duyması ve kültürel olarak genel anlamda toplumun değerlerine futbolun uygun düşmemesi gösterilebilir (Koç vd., 2011). Sonraki dönemlerde zaman içinde değişen etkisine rağmen devletin Türkiye'de futbol alanında en önemli aktörlerden biri olduğu belirtilmiştir. Dönem dönem devletin, futbol kulüpleri kurup yönettiği, hangi kulübün şampiyon olacağına karar verdiği ve özerklik hakkına sahip düzenleyici kurumu yetkilendirebildiği ifade edilmiştir (Koç vd., 2016).

Devletin müdahale ettiği diğer bir anlatımla, farklı kurumsal işlere giriştiği örgütsel alan olarak profesyonel meslek örgütleri (PMÖ) örgütsel alanı sayılabilir (Özkara ve Özcan, 2004). Meslek örgütlerinde her düşüncenin dile getirilebilmesi ve kararların alınmasında üyelerin iradelerini özgürce ve baskı altında olmadan yansıtılabilmelerinin, demokratik toplumlarda bir gereklilik olduğu açıktır. Devletin karar alma süreçlerinde meslek örgütlerine etki etmemesi hatta bunun aksi yönde meslek örgütlerinin devleti etkileme gücüne sahip olması gerekir (Aslan, 2013). Anayasada meslek örgütleri kamu tüzel kişiliğine haiz oldukları için kendilerine ait bütçeye, personele ve mal varlıklarına sahip olma hakları bulunmaktadır. Meslek örgütlerinin kamu tüzel kişiliğine sahip bulunmasının meslek mensuplarının devlet tarafından kontrol edilmek istenmesinin bir neticesi olduğu belirtilmektedir. Otoriter devletin varlığı ile bunun Türkiye'de gerçekleşmesi zor görünmemektedir (Aslan, 2013). Esasında sivil toplumun bünyesinde bulunması ve özel hukuk esaslarına göre faaliyette bulunması gereken meslek örgütlerinin, devletin bir organı haline getirilmesi, bazı meslek örgütlerinin belirli politik tercihlere konumlanmaları ve çıkarları savunması, zorunlu

üyeliklerin bulunması, farklı örgütlenmelerin önündeki kanuni kısıtlamaların varlığı gibi nedenler, meslek örgütlerini özünde uzaklaştırmaktadır (Candan, 2011).

Meslek örgütlerinin farklı siyasi görüşlere sahip mensupları bulunduğundan, amaçları dışında siyasi pozisyon belirlemeleri doğru olmadığı gibi liberal sisteminin işleyişini engelleyen kamusal yapılarının (kamu tüzel kişiliklerinin) varlığı ile kendilerine entegre edilen devlet vesayeti ile kaynakların (siyaseten) yeniden dağılımının devlet tarafından yapılmasına olanak sağlamaktadırlar (Çaha, 2012). Devletin kendi vesayeti altında bulundurduğu meslek örgütlerine müdahale etme zemini oluşturan nedenler ortadan kalkmadıkça, gerekli yasal düzenlemeler yapılmadıkça ve PMÖ örgütsel yapılanmaları daha şeffaf ve sivil hale getirilmedikçe devlet amaçlarını meslek örgütleri üzerinden gerçekleştirmeye devam edeceğini söylemek mümkün görünmektedir.

Öte yandan Türk sağlık alanında da yapılan farklı çalışmalarda, devletin önceliklerinin 1980'li yıllara kadar geleneksel kamu hizmetini sağlamak olduğu, 1980 sonrasında yavaş yavaş piyasa mantığının egemenliğinin belirginleşmeye başladığı ve 2003 (Sağlıkta Dönüşüm Programı) sonrası ekonomik önceliklerin ön plana çıktığı tespit edilmektedir (Koç, 2012; Özseven vd., 2016; Akdağ, 2011; Özseven vd., 2014). Bu durum devletin, Türk sağlık alanında gerçekleştirdiği düzenlemeler, sağlığı devlet tarafından vatandaşlara sağlanan bir kamusal hizmet olmaktan önemli ölçüde uzaklaştırmıştır. Piyasa mantığını önceleyen ve özel sağlık hizmetlerine, girişimlere, sigorta sistemlerine alan açan düzenlemeler sağlık alanında hem devleti ana aktör olarak tutmuş hem de önemli bir kaynak aktarımı imkânının da yollarını açmıştır.

Türkiye siyasası üzerine yapılan araştırmalar, devletin farklı örgütsel alanlarda farklı eyleyen/ aktör eylemliliğine diğer bir anlatımla, farklı kurumsal işlere yöneldiğini göstermektedir. Özetleyecek olursak, devlet, Türk sağlık alanında hem kendisi bir ana hizmet üreticisi olarak rol almakta hem de piyasalaştırma ve kamu ihaleleri yoluyla gelir aktarımına imkân sağlamaktadır (Özseven vd., 2014; Özseven vd., 2016). Öte yandan yine aynı devlet, kültür-sanat (sinema/ tiyatro vb.) alanında sessiz veya zaman zaman sadece kısıtlayıcı bir aktör olarak ortaya çıkarken (Kalemci ve Özen, 2011; Konur, 2001); STK'ların bir bölümünü görmezden gelerek, faaliyetlerini denetim dışı bırakarak onları toplumu kendi istediği doğrultuda yönlendirebilmek amacıyla işlevselleştirebilmektedir (Bulut vd., 2017: 27).

Buradan iki sonuç çıkarmak mümkündür: Öncelikle devletin müdahale biçimi söz konusu alanlarda farklılık göstermektedir. İkinci olarak da bazı alanlarda devletin hemen hiç müdahil olmadığı, bu “*yokluğun*” üzerinde hemen hiç durulmadığı gözlemlenmektedir. Burada göze çarpan söz konusu değişkenlik, sürekli müdahil olma, belirli koşullarda (pragmatik veya konjonktürel gerekçelerle) düzensiz müdahalelerde bulunma, hiç müdahil olmama gibi devlet eylemleri, bir kurumsal girişimci olarak devletin durumu hakkında sorular sormaya elverişli bir zemin yaratmaktadır. Kavramsal olarak, tarafsız, liberal devlet kabulünün veya varsayımının karşısına, her alana müdahil bir devlet eylemliliği koymak da mümkün görünmemektedir. Bunun yerine, çeşitli örgütsel alanlarla ilişkisi ve eylemliliği de çeşitlenen bir kurumsal aktör olarak devlet kavramsallaştırması, Türkiye siyasası için daha açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Eylemsel çeşitlilik gösteren bir kurumsal aktör olarak devlet kavramsallaştırması temel alındığında, ortaya bir dizi araştırma sorusu koymak mümkün olmaktadır:

Türkiye siyasasında, devletin örgütsel alanlar ile ilişkisini çeşitlendiren amaçlar nelerdir? Bu amaçlar hem devlet hem de söz konusu örgütsel alanların “devlet nezdinde taşıdığı anlam” ile ilişkili olabilir mi? Devletin yürüttüğü farklı kurumsal işler olabilir mi? Bu kurumsal işlerin örgütsel alanlar açısından anlamı ve sonuçları ne olabilir?

Kuzey Amerikan kökenli yeni kurumsal kuramın, liberal sistemin varsayımları altında ortaya koyduğu devlet kavramsallaştırması ve devlete atfettiği roller, Türkiye siyasasındaki devleti ve sahip olduğu rolleri açıklamadığı görülmektedir. Diğer bir anlatımla, Türkiye’deki devlet ve devletin örgütsel alanlarla farklılaşan ilişki biçimi, alanlara müdahale düzeyi ve kurumsal işleri, yeni kurumsal kuramın mevcut literatüründeki devlete ilişkin ortaya koyduğu iddialar ile örtüşmemektedir. Ayrıca, Türkiye siyasası dikkate alınarak devlet üzerine yapılan çalışmalardan, devletin örgütsel alanlara göre farklılaşan bir ilişki biçimi olduğu daha doğrusu çeşitlenen kurumsal işlere girişen bir devlet portesi ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’nin siyasasının biricikliği ve merkezilik arz etmesi, tarihsel arka planının farklılıklar oluşturması, devletin ve onu oluşturan organların işleyiş mekanizmasının özgünlüğü gibi nedenler, Türkiye’deki devletin ABD siyasasından farklı bir portre çizmesini anlaşılır kılmaktadır. Burada sözü edilen gerekçeler, aşağıda açıklanan ve örneklendirilen kadrana ulaşmamızı sağlamıştır.

Bu devlet nitelikleri ve üzerine yapılan çalışmalar, Türkiye’de devlet aygıtının örgütsel alanlar ile ilişkisinde iki temel eksenin varlığını düşündürmektedir. Diğer bir deyişle Türkiye siyasasında devlet, örgütsel alanların doğuşu, sürekliliği veya çözülüş süreçlerinde giriştiği kurumsal işlerde, kendine özgü bir şablon izliyor görünmektedir. Bu çalışmada, söz konusu şablona ilişkin olarak iki eksenli bir hipotetik model önerilmektedir. Modele göre devletin farklı örgütsel alanlara müdahale amaçlarından ilkinin “*modern ve çağdaş vatandaş kimliğini topluma yaymak amacıyla toplum üzerinde kontrol sağlamaya yönelmek*” olduğu öne sürülmektedir. İkinci eksen ise yine “*belirli örgütsel alanlarda, kaynakların devlet eliyle yeniden dağılımını gözetmek*” biçiminde varsayılan diğer amacı ifade etmektedir.

Buradan hareketle, kurumsal bir aktör olarak devletin temelde sahip olduğu amaç ile örgütsel alanların özelliklerini ilişkilendirerek devletin değişen kurumsal iş tipolojilerini tanımlamak mümkün görünmektedir. Yukarıda belirtilen Türkiye’ye özgü devlet ve siyasal sistem tartışmalarından yola çıkarak, bir kurumsal aktör olarak devletin örgütsel alanlarla ilişkisi iki temel amaca dayandırılmaktadır: (1) *toplum üzerinde kontrol sağlama ve (2) kaynakları (siyaseten) yeniden dağıtma.*

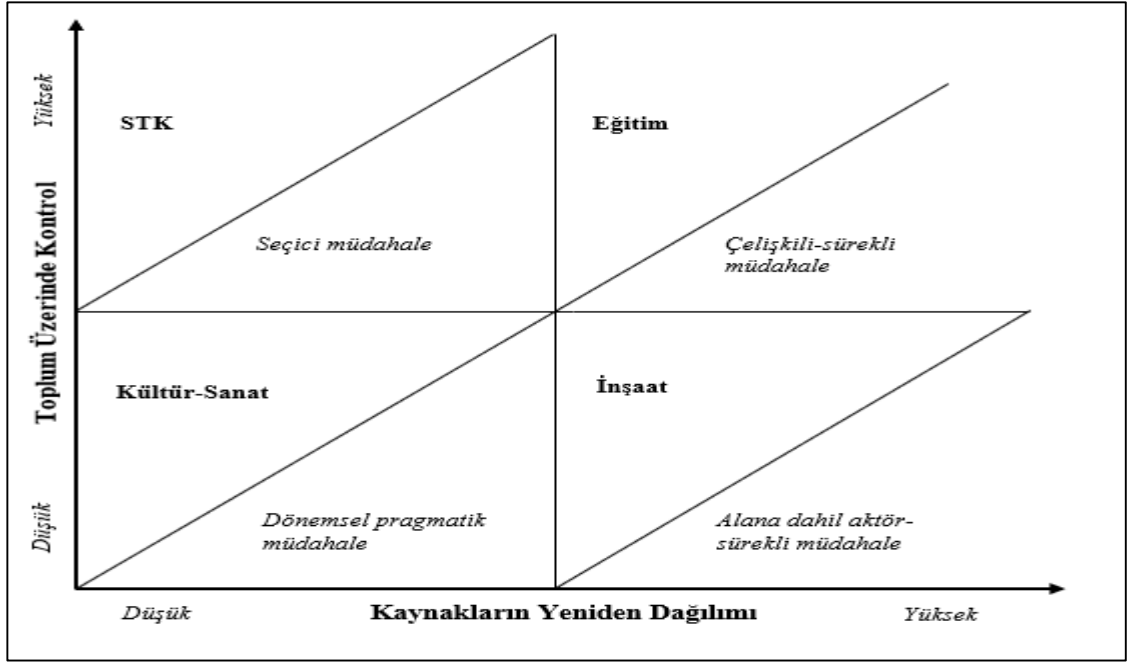
Toplum üzerinde kontrol sağlama, Türkiye’deki devlet geleneğinin önemli ve tarih boyunca pek değişkenlik göstermeyen bir ana karakteristiği olarak karşımıza çıkmaktadır (Heper, 1991). Kaynakların devlet eliyle yani siyaseten yeniden dağılımını sağlamak ise Türkiye gibi kapitalizme geç entegre olmuş devletlerde gözlemlenen özelliklerden birisidir (Buğra ve Savaşkan, 2015). Öte yandan, neoliberal iktisadi politikaların hakimiyeti, Türkiye’nin bu küresel dönüşüm sürecine entegrasyonu ve birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede yükselen yeni muhafazakâr politikalarla birlikte dönüşen devlet aygıtı çeşitli toplumsal kesimler arasında sermayenin aktarımını sağlayan, küresel rekabete katılımı kolaylaştıran, devletin iktisadi rolünü yeniden tanımlayan temel belirleyici olarak ortaya çıkmaktadır (Brown, 2006; Brown, 2010; Buğra ve Savaşkan, 2015; Akçay, 2013; Oğuz, 2012; Mollaer, 2016). Dolayısıyla Türkiye’de devletin çeşitli örgütsel alanlardaki eylemliliğinin, bu iki amaçtan bağımsız düşünülmesi, örgütsel alanlara ilişkin gelişmeleri (yeni alanların doğuşu, örgütsel formlar, kurumsal pratikler, aktörler vb.) açıklama çabasında eksik bir kavrayışa yol açacaktır.

Bu araştırmanın temel varsayımı, örgütsel alanların toplum üzerinde kontrol sağlama ve kaynakların yeniden dağılımına imkân verme potansiyeline göre taşıdığı özelliklerin, devletin farklı alanlara göre çeşitlenen eylemliliğini dolayısıyla kurumsal işlerini belirlediği yönündedir. Diğer bir deyimle Türkiye’de devlet, kendisine ait iki temel amaç ile ilişkilendirerek “seçtiği” farklı örgütsel alanlarla farklı ilişkiler kurması sonucunda ortaya çıkan bir eylemsel çeşitliliğe sahiptir. Ne liberal varsayımlarla uyumlu biçimde bütünüyle tarafsız, rasyonel ve alanların dışında ne de tüm örgütsel alanlara müdahil ve irrasyonel kabul edilmesi mümkündür.

Bu çalışmada, alandaki kuramsal tartışmalardan ve Türkiye’de devletin kurumsal girişimciliği üzerine yapılan araştırmalardan yola çıkılarak, devletin söz konusu kurumsal işlerine ilişkin iki boyutlu bir hipotetik model ortaya konmaktadır. Söz konusu model, toplumu kontrol etme ve kaynakları yeniden dağılımını sağlama amacı ile farklı örgütsel alanlarda “seçici müdahale etme, dönemsel pragmatik müdahale etme, çelişkili-sürekli müdahale etme ve alana dahil aktör olarak sürekli müdahale etme” şeklinde ifade edilmiş dört farklı kurumsal iş tipolojisi önermektedir. Bir diğer deyişle çalışmanın nihai amacı, devletin kurumsal girişimciliğine ilişkin özgün kurumsal iş kategorilerinin tespit edilmesini ve tartışılmasını sağlamaktır.

Söz konusu iki boyutlu model ve devletin örgütsel alanlara göre çeşitlenen kurumsal iş tipolojileri Şekil 2’de gösterilmektedir.

Şekil 2: Bir Kurumsal Aktör Olarak Devletin Çeşitlenen Kurumsal İş Tipolojileri

İlk olarak, devletin düzenleme ve rasyonelleştirme amacı ile müdahale etmediği ancak toplum üzerinde kontrol sağlamak amacıyla hizmet etme potansiyeli bulunan oluşumlara ve bunların faaliyetlerine duyarsız kaldığı, önemli ölçüde bir “*seçici müdahale etme*” eylemi benimsediği alanlara örnek olarak sivil toplum kuruluşları verilebilir. Modern sivil toplum, kendi kendini oluşturma ve kendi kendini seferber etme süreçleri aracılığıyla yaratılmaktadır. Toplumsal farklılaşmayı dengeleyen yasalar ve temel bireysel haklar aracılığıyla kurumsallaştırılmaktadır. Özerk sivil toplum ve hukukun üstünlüğü, modern, demokratik, anayasacı bir yönetimin vazgeçilmez karşılığıdır: her ikisi de her bir yurttaşın eşit değerine, özgürlüğüne, sesine ve statüsüne dayanmaktadır (Arato ve Cohen, 2017: 284). Liberal devlet anlayışında ve oluşturulan politikalarda önemli bir yer tutan sivil toplum kuruluşları, kendi aralarında amaçları, faaliyetleri, devlet ile ilişkileri açısından önemli bir çeşitliliğe sahiptir. Liberalizm, ekonomiyi politika karşısında öncelerken, devleti de sivil toplum karşısında arka plana atmıştır (Halifeoğlu ve Yetiş, 2013: 180). Politik alanın diğer bir deyişle devlet hakimiyetinin bulunduğu alanın dışında toplumun faydasına çalışan, herhangi bir kar kaygısı taşımayan Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Türkiye siyaseti değerlendirildiğinde yönetimde karar alma bakımından etkin konumda bulduklarını söylemek pek mümkün görünmemektedir (Yılmaz, 2018; Bulut vd., 2017: 26).

Türkiye’de 1980 sonrası farklı iç ve dış faktörlerin etkisiyle faaliyetleri ülke geneline yayılmış STK’lar, toplumsal değişimin önemli aktörleri haline gelmişlerdir. Devletin ve onu oluşturan kurumların sivil toplum tarafından denetlenmesinin, devletin sivil alanlarda etkinliğinin azaltılmasının ve kontrol altına alınmasının öncelikle devletin ekonomik anlamda sınırlandırılması sayesinde gerçekleşebileceği belirtilmektedir (Ertugay, 2013: 49). Devlet tarafından finanse edilen STK’lar sadece özerkliklerini kaybetmemekte ayrıca işlevlerini ve sahip oldukları güçlerini de kaybetmekte ve bunun sonucunda devleti toplum faydasına denetlemeleri zorlaşmakta ve devlete bağımlı hale gelmektedirler (Şahin ve Uysal, 2007: 5). Türkiye açısından bakıldığında STK- Kamu (Devlet) iş birliğini düzenleyen yasal bir mevzuat bulunmadığından etkin bir iş birliği sağlanamamakta ve buna bağlı olarak STK’lar politika oluşturma sürecinde bir paydaş olarak görülmemekte ve devlet tarafından görmezden gelinerek karar alma süreçlerine dahil edilmemektedir (Bulut vd., 2017: 27). Kısaca, Türkiye’de devlet, sivil toplum alanını düzenlemek için gerekli yasaları çıkarmayan ve mevzuatları oluşturmayan buna bağlı olarak STK’ların özerkliğini sağlayacak adımları atmayan ve onları kendi çıkarları için finanse eden, ihtiyaç duyduğunda toplum üzerinde bir kontrol aracı olarak kullanan eylemler sergilemektedir (Şahin ve Uysal, 2007: 6).

Önerilen model çerçevesinde ikinci olarak, devletin toplumu kontrol altında tutma veya kaynakların yeniden dağılımını sağlama amaçları ile hareket etmediği ya da bu amaçlara destek vermek açısından düşük bir potansiyele sahip olan alanlarda gözlemlenen “*dönemsel ve pragmatik müdahale*” eylemi tanımlanmaktadır. Bu alanlarda devlet, dönem dönem ve kısmi olarak düzenlemelerde bulunmak şeklinde bir tipoloji sergiler görünmektedir. Bu örgütsel alanlara örnek olarak kültür-sanat alanı verilebilir. Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren birçok alanda başlayan yeni yapılanma süreci Türk kültür-sanat alanında da kendisini hissettirmiştir. Modern bir Türk kültürünü ve sanatını yaratmak hiç kolay olmamıştır bu dönemde. Siyasal, ekonomik ve kültürel değişime bağlı olarak Türk kültür- sanat alanı da bu değişim sürecinden etkilenmiştir. Örneğin, bu dönemde kültür-sanatın bir dalı olan tiyatronun bir kamusal bir sanat faaliyeti olduğu ve devlet tarafından önünü açılması ve desteklenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Erkoç, 1995). Bu bağlamda, Cumhuriyet’in ilk yıllarında devlet, tiyatroyu toplumu yenilemek (modernleştirmek) için bir güç olarak kullanmıştır (Öz ve Belkıs, 2017: 7). Kültür-sanat alanında devlet tarafından sürdürülen kurumsallaşma çabaları sadece tiyatro

sanat alanı ile sınırlı değildir. Bu dönem devlet, resim, müzik, sinema ve heykel vb. sanatın farklı dallarında gerekli desteği vermiş ve kültür-sanat alanının kurumsallaşmasına öncülük etmiştir (Erbek, 2020: 24). Daha sonra Köy Enstitüleri'nin ve Halk Evleri'nin kapatılması gibi gelişmeler kültür-sanatın rol oynadığı çağdaş toplum oluşturma idealinden vazgeçildiğine ve kültür-sanat alanına karşı devletin desteğinin azaltıldığına dair gelişmeler olarak sayılabilir (Birkiye, 2012). Çok partili sisteme geçilmesi ve yönetimin değişmesi ile devletin yeni yöneticilerinin ve onların sahip oldukları politik tercihlere bağlı olarak Türk kültür- sanat alanında devletin kurumsal girişimciliği zayıflamıştır. Kültür-sanat alanında yaşanan bütün bu gelişmeler devletin bu alanda dönemselsel ve pragmatik şekilde hareket ettiğini göstermektedir.

Önerilen devlet eylemleri tipolojisi içinde üçüncü olarak, hem yüksek düzeyde toplumu kontrol etme veya biçimlendirme potansiyeli taşıyan hem de kaynakların yeniden dağılımına imkân veren alanlarda gözlemlenen “*çelişkili-sürekli müdahale*” biçimi yer almaktadır. Devletin deyim yerinde ise “*niyetinin*” ilginç biçimde aynı kaldığı ancak söylemini ya da amaçlarını değiştirerek sürekli müdahale ettiği örgütsel alana tipik bir örnek ise Türk milli eğitim alanıdır. Milli eğitim alanında yapılan çalışmalarda, özellikle Cumhuriyet'in kurulmasından sonra ulus-devletin güçlendirilmesi, yurttaş bilinci yaratma, ortak kültür birliğini kurma, ihtiyaç duyulan insan kaynağını yetiştirme gibi hedefleri gerçekleştirme adına eğitim alanındaki faaliyetleri, devletin alanda (alanın içinde konumlanarak) tek aktör olarak yürüttüğü ifade edilmektedir (Şimşek vd., 2012: 2815; Taş ve Hızıroğlu, 2016). Türk milli eğitim alanında Cumhuriyet'in ilk yılları dışında (çok partili dönem ve sonrasında) kararlı ve tutarlı bir siyasa ortaya koyan devletin yönlendirdiği kurumsal değişimlerden söz etmek mümkün görünmemektedir. Geleneksel olarak benimsenen politik tercihler anlamında bölünmelerin yaşandığı devletlerden (Mardin, 1992) biri olan Türkiye'de Kemalizm'den İslamcılığa uzanan, farklı siyasetlerin çerçeveselendirdiği devlet politikaları (siyasa farklılıkları) örgütsel alanlarda da kendisini göstermektedir. Devlet politikalarında bulunan farklılığın ya da diğer bir deyişle siyasa farklılıklarının belirgin olarak görüldüğü Türk milli eğitim alanında devlet toplum üzerinde kontrol sağlama ve yukarıdaki bahsedilen hedefleri (ulus-devlet inşası, yurttaş bilinci oluşturma, makbul vatandaş yetiştirme, kültür birliği sağlama vb.) gerçekleştirmek amacıyla alana sürekli ve çelişkili şekilde müdahalelerde bulunmaktadır. Bu nedenle, devletin yeni kurumsal kuram varsayımları altında belirtilen örgütsel alanları

rasyonelleştirici ve benzeştirici rolünün varlığından söz etmek mümkün görünmemektedir. Bilakis, Türkiye örneğinde farklı siyaset/siyasa anlayışları ile sürekli müdahale edilen milli eğitim alanında devlet, eksik kurumsallaşmaya, belirsizliğe ve çeşitliliklere neden olmuştur.

Öte yandan, 1980 sonrası dönemde özel okulların desteklenmesi ile birlikte, geleneksel olarak kamusal karakteri baskın olan eğitim alanı büyük oranda piyasalaştırılmıştır. Özel okullar teşvik edilmiş, aileler bu kurumlara yönlendirilmiş ve büyük bir piyasanın doğması devlet eliyle sağlanmıştır. Tümüyle kamusal kaynaklarla desteklenmemekle birlikte, yapılan düzenlemeler, yönlendirmeler ve teşviklerle birlikte özel okullar ve dersanelere önemli bir kaynak aktarılması söz konusu olmuştur. 2020 yılında devlet, yaygın eğitim ve öğretim hizmetlerini yerine getirebilmesi için 177,6 milyar TL eğitime ayırmıştır. Bu miktar aynı yılın merkezi yönetim bütçesinin %16,2 oranına karşılık gelmektedir (MEB, 2020). Örgün eğitimde özel okulların sayısının tüm okul sayısına oranı %19,2'dir. Öte yandan, 2018-2019 yılında özel öğretime teşvikin kademeli olarak kaldırılması kararı alınmasına rağmen 2020 yılında hali hazırda öğrenimine devam eden 84.964 öğrenciye 329 milyon TL ödenek ayrılmıştır (MEB, 2020).

Son olarak tanımlanan devlet eylemi tipolojisi, toplum üzerinde kontrol açısından düşük düzeyde etki potansiyeline sahip olan, ancak kamu kaynaklarının dağılımı konusunda yüksek düzeyde etki yaratabilen alanlarda gözlemlenen “*alana dahil aktör olma-sürekli müdahale*” davranışıdır. Devletin kurumsal aktör olarak dahil olduğu yani ana aktörlerden biri olarak rol aldığı, sürekli müdahalede bulunduğu ve kaynakların yeniden dağılımına yüksek oranda imkân sağlayan örgütsel alanlara tipik olarak inşaat alanı örnek verilebilir. Türkiye’de devletin ekonomide inşaat sektörüne dayalı bir büyüme modeli benimsemesi ve kalkınma hedefini bu alan üzerinden sağlama niyeti sonucunda oluşan baskı ile alanda faaliyette bulunan belli başlı şirketlere (küçük bir azınlığa) verilen tavizler (Şahin, 2015) devletin kaynakların yeniden dağılımındaki rolünü çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Devletin yaptığı yasal düzenlemelerden faydalanan inşaat sermayesi, imara açılmamış ormanlar, yeşil alanlar ve tarım arazileri üzerinden devletin piyasayı yeniden düzenlemesiyle kaynakların dağılımından devlet eliyle büyük kazançlar elde edebilmektedirler (Şahin, 2015).

Neo-liberal ekonomik politikaların uygulanmaya başlandığı 1980 ve sonrasında devletin birçok alandan çekilmesinin aksine inşaat alanında Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) kamusal bir aktör olarak devlet adına doğrudan üretime ve kaynakların aktarımına devam etmiştir (Eşkinat, 2012: 163). Merkezi yönetimler tarafından konut seferberliği başlatılmış, kira öder gibi taksitlerle gelir düzeyi düşük yoksul halk kesimlerini ev sahibi yapmak ve istihdam sağlamak gibi amaçlar öne sürülerek TOKİ bu konuda çok geniş bir çerçevede şekilde yetkilendirilmiştir (Eşkinat, 2012: 163). İnşaat alanında en çok harcamanın yapıldığı ülkelerin başında gelen Türkiye'de devletin, çıkardığı yasalar, defalarca değiştirdiği yönetmelikler ve TOKİ vasıtası ile alanda sahip olduğu üretici güçle inşaat yatırımlarına dayalı kalkınma modeli oluşturarak ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeye çalıştığı belirtilmektedir (Yeşilbağ, 2020: 109; Alper, 2017: 245).

Öte yandan altyapı projelerine yönelen kamu harcamaları da önemli bir kaynak transferi işlevi görmektedir. Neo-liberal politikaların ön planda olduğu International Monetary Fund (IMF) ve Dünya Bankası gibi kurumların yönlendirdiği serbest ekonomi politikalarının gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaya başlaması ile bu ülkelerde devletin ekonomideki kalkınmacı pozisyonu azaltılmıştır (Soyak, 2003). Buna bağlı olarak altyapı hizmetlerinin gerçekleşmesinde özel sektörün uzun süreli kamu hizmetlerine katılımı ile oluşturulan Kamu- Özel İş birlikleri (KÖİ) sayesinde altyapı yatırımları için duyulan finansmanın özel sektör aracılığıyla kolayca sağlanacağı varsayılmıştır (Emek, 2009: 17). Altyapı hizmetlerinde KÖİ yönteminin kullanılmasının en önemli nedenleri olarak devletin var olan risklerin büyük bir kısmını özel sektöre devretmesi, hizmet sunumunda verimliliğin artırılması ve makro yatırımlara ek kaynak oluşturulabilmesidir (Emek, 2014: 21). Türkiye'de yapılan ihaleler veya özelleştirmelerde devletin yasaları, yönetmelikleri ve mevzuatları özelleştirmeye uygun hale getirdiği, merkezi yönetimlerin özelleştirmelere destek verdiği rahatlıkla ifade edilebilir (Üçer, 2018). Sonuç olarak devletin, hazine garantili projeler/ihaleler vermesi, riskleri minimize etmesi ve piyasayı yeniden düzenlemesi inşaat yatırımlarına dayalı iktisadi kalkınma modeli oluşturmaya çalıştığı izlenimi vermektedir. Örneğin devlet, Ulaştırma Bakanlığı bütçesinden ulaşım projeleri ile alakalı trafik garantileri ve katkı payı ödemeleri için 2020 yılında 458 milyon TL ayırırken, 2021 bütçesinden 540 milyon TL ayırmıştır. Dahası sadece bakanlığın bütçesinden değil, Karayolları Genel Müdürlüğü bütçesinden de Yap- İşlet- Devret (YİD)

modeli ile gerçekleştirilen ulaşım projeleri ile alakalı trafik garantileri ve katkı payı ödemeleri için 14 milyar 49 milyon TL ödenek ayrılmıştır (Toker, 2020).

Belirtilen alanlardaki farklı devlet eylemliliğine bakıldığında, devletin bir kurumsal aktör olarak oynadığı rollerdeki değişkenlik açık biçimde kendini göstermektedir. Milli eğitim alanında daha çok siyasi söylem birliği, makbul vatandaş kimliği yaratma hedefi üzerinden toplumu kontrole yönelen devlet (Taş ve Hızıroğlu, 2016); Cumhuriyet tarihi boyunca sürekli olarak bu alana müdahale edegelmektedir. Kamu ve piyasa mantığının yarattığı çelişkiler ile beraber, söz konusu düzenlemeler de ciddi tutarsızlıklar içermekle birlikte, sürekliliğinden bir şey kaybetmiş değildir.

Bu tartışmalardan yola çıkarak, devletin örgütsel alanlara müdahalesinde bazı önceliklerin bulunduğunu, her alana benzer şekilde müdahale etmediğini, farklı alanlarda çeşitlenen kurumsal işlere giriştiğini söylemek mümkün görünmektedir. Diğer bir deyişle Türkiye siyasasında devlet, örgütsel alanlarla ilişkilerinde, örgütsel alanların doğuşu, sürekliliği veya çözülüşü süreçlerinde giriştiği kurumsal işlerde, kendine özgü bir şablon izliyor görünmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, devletin bir kurumsal girişimci olarak örgütsel alanlara göre çeşitlenen kurumsal işleri “*seçici müdahale etme, dönemsel pragmatik müdahale etme, çelişkili-sürekli müdahale etme ve alana dahil aktör olarak sürekli müdahale etme*” dört farklı örgütsel alan (sivil toplum, kültür-sanat, eğitim ve inşaat) üzerinden araştırılarak yukarıda ortaya konan hipotetik model ampirik bulgulara dayalı olarak sorgulanacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEVLETİN BİR KURUMSAL GİRİŞİMCİ OLARAK SERGİLEDİĞİ KURUMSAL İŞ TİPOLOJİLERİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, yeni kurumsal kuramın liberal sistemdeki devlet tezahürünün ve devlete atfettiği davranış örüntülerinin, farklı siyasal sistem özellikleri gösteren bir ülke olarak Türkiye’de nasıl bir çizgi izlediğini anlamaya çalışmaktır. Merkez ülkelerde örgütsel alanlarda rasyonel, düzenleyici ve alanın dışında kalan bir kurumsal aktör davranışı sergilediği ifade edilen devletin, çevre ülke olarak Türkiye siyasasında, bir eyleyen gibi davrandığı, diğer bir deyişle belirli amaçlarla, belirli kurumsal işler yürüttüğü varsayımı öne sürülmektedir. Üstelik bu kurumsal işler, örgütsel alanlar arasında farklılaşan bir niteliğe sahip görünmektedir. Çalışma, farklı örgütsel alanlarda devlet tarafından sergilenen kurumsal işlere yönelik açıklayıcı bir tipoloji geliştirebilmeyi amaçlamaktadır.

3.2. ARAŞTIRMANIN SORULARI

Çalışmanın düşünsel zeminini oluşturan araştırma sorularını aşağıdaki biçimde ifade etmek mümkündür:

1.ABD-Anglo sakson geleneğin tanımladığı “tarafsız” devlet ile diğer kurumsal siyasalarda genel hatları ile gözlemlenen “tarafli-müdahil” devlet kavramsallaştırması, iki uç olarak kabul edilebilir mi? Devletler, örgütsel alanlara göre değişkenlik gösteren bir aktör davranışı diğer bir deyişle kurumsal işler sergiliyor olabilirler mi? Söz konusu çeşitlenmiş kurumsal işler bir tipoloji ortaya koymakta mıdır?

2.Bir kurumsal aktör olarak devletin davranışı, örgütsel alanlara göre değişkenlik gösteriyor ise ya da devletler farklı örgütsel alanlarda farklı kurumsal işler sergiliyor ise bu durum, nasıl ve hangi gerekçeler ile gerçekleşmektedir? Devletlerin kurumsal işlerini çeşitlendirmesine yol açan amaçlar nasıl tanımlanabilir?

3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri genel olarak nitel ve nicel yöntemler biçiminde ayrılmıştır. Nicel araştırma yöntemleri temelde pozitivist paradigmanın varsayımları ile örtüşmektedir. İnsandan bağımsız ve tek bir gerçeğin bulunduğu görüşünü savunan pozitivism bu gerçekliğin duyular aracılığı ile algılanabileceğini iddia etmektedir (Yıldırım, 1999). Araştırmacının kimliğinden bağımsız dışarıda bir toplumsal gerçeklik ontolojik anlamda bulunmaktadır ve düzenli bir şekilde gözlemlemek mümkündür (Erdoğan ve Semerci, 2021). Diğer bir deyişle, araştırmacının kendinden bağımsız ve dışsal olarak bulunan gerçekliği bir dizi sistematik yöntemler (nicel yöntemler) kullanarak, hipotezler oluşturmayı ve bunları test etmeyi pozitivist paradigmaya dayanarak ortaya koyabilmesidir. Araştırmacı tümdengelim yöntemine bağlı kalarak araştırmasını yapar ve araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde bazı genellenebilir sonuçlara ulaşmaya çalışır (Yıldırım, 1999).

Diğer yandan, ontolojik olarak pozitivist paradigmaya dayanan nicel yöntemlerden farklı olarak nitel araştırma yöntemleri yorumsamacı / anlamacı (inşacı) paradigmanın varsayımlarına dayanmaktadır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi vb. nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı sosyal olay ve olguların doğal ortamda realist ve bütünsel bir anlayışla ortaya konulmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel araştırmalar, zaman bakımında uzun sürdüğü için küçük örneklemeler üzerinde çalışılır ve insan ve grup davranışlarının “nasıl” lını ve “niçin” ini anlama amacı ile gerçekleştirilir (Ilgar ve Ilgar, 2013: 209). Bu aynı zamanda, yorumsamacı paradigmanın temel felsefesini oluşturan anlamak ve keşfetmenin bir gereğidir. İnsandan bağımsız bir dışsal gerçeğin bulunmadığı; gerçeğin sosyal aktörler arası etkileşime, içinde bulunulan bağlama, zamana ve kültüre göre değiştiği ve sürekli olarak yeniden oluşturulduğu; araştırmacının bunlardan etkilendiği ve bağımsız olmadığı varsayımları, nitel araştırmanın dayanak noktasını oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Son yıllarda nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı çalışmalar yaygın olarak tasarlanmakta ve uygulanmaktadır. Sosyal bilim araştırmalarında birlikte kullanılan nitel ve nicel yöntemler, sosyal olay ve olgulara farklı perspektiflerden bakma, anlama; sosyal dünyayı farklı yönleri ile anlamlandırma çabasına büyük katkılar

sağlamaktadırlar (Greene, 2007). Bu iki yöntem, felsefi varsayımların yanı sıra farklı sorgulama yöntemlerine sahip araştırma tasarımlarında kullanılması yapılan çalışmaların zengin bir metodolojiye sahip olmasına imkân tanımaktadır. Metodolojik olarak bu iki yöntemin bir arada kullanılması, yapılan çalışmaların araştırma süreçlerinin birçok aşamasında verilerin toplanması ve analizi açısından büyük zenginlik sağlamaktadır. Nicel ve nitel yaklaşımların birlikte kullanılması, her iki yaklaşımdan da yararlanılarak araştırma problemlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Creswell ve Clark, 2007). Hem nicel hem nitel yöntemlerin bir arada kullanılması, nicel araştırmanın dayandığı pozitivizm ile nitel araştırmanın dayandığı yapılandırmacılık/yorumsamacı paradigmalardan güçlü yönlerinin yapılan çalışmalara yansımalarını sağlamaktadır (Toraman, 2021). Bu nedenle bu çalışmada, çalışmanın araştırma soruları doğrultusunda siyasaya özgü bir gerçekliğin tespiti ve anlaşılmasına katkıda bulunmak için hem nicel hem de nitel araştırma teknikleri bir arada kullanılmasının uygun olacağına karar verilmiştir. Diğer bir anlatımla, çalışmanın araştırma soruları bu iki yöntemin birlikte kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada, devletin kurumsal bir girişimci olarak örgütsel alanlara (bu araştırma kapsamında sivil toplum kuruluşları, kültür-sanat, eğitim ve inşaat alanları incelenecektir) “kaç kere ve ne sıklıkla” (Yıldırım ve Şimşek, 2018) müdahale ettiğinin resmi kayıtlar (kanunlar, KHK, Cumhurbaşkanlığı kararları, tüzükler, yönetmelikler vb.) incelenerek ve işlemselleştirilerek ortaya konulması nicel yöntemlerin kullanılma gerekçesini oluşturmaktadır. Ayrıca, araştırmanın soruları gereği kurumsal girişimci olarak devletin yukarıda bahsedilen örgütsel alanlara müdahale amaçlarını derinlemesine anlamak için “neden ve nasıl” sorularına cevap bulmak üzere nitel yöntemlere başvurmak gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Böylece çalışmanın araştırma sorularının farklı paradigmalardan cevaplanabilmesi ve ortaya konan kurumsal iş tipolojilerinin açıklayıcı gücünün artırılması hedeflenmektedir.

3.3.1. Araştırmanın Alanı

Makro örgüt kurumlarından yeni kurumsal kuram analiz birimi olarak ağırlıklı olarak örgütsel/kurumsal alanları kabul etmektedir. Bu tez çalışmasında, çalışmanın araştırma sorularına cevap verebilecek ve Türkiye siyasasında kurumsal girişimci olarak devletin örgütsel alanlara göre değişen eylem çeşitliliğini yansıtabilecek dört farklı alan belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, devletin varsayılan çeşitli kurumsal işlerini (seçici

müdahale etme, dönemsel pragmatik müdahale etme, çelişkili-sürekli müdahale etme ve alana dahil aktör olarak sürekli müdahale etme) yansıtması beklenen sivil toplum kuruluşları, kültür-sanat, eğitim ve inşaat alanları bu çalışma kapsamında incelenmiştir.

3.3.2. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi

Nitel araştırmalarda veri toplama yöntemi olarak genellikle gözlem, görüşme ve doküman inceleme yöntemleri kullanılmaktadır (Karataş, 2015: 69). Nitel araştırmalarda doküman incelemesini tek başına veri toplama yöntemi olarak kullanmak gibi diğer yöntemler ile birlikte de kullanmak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Doküman türleri; kitaplar, dergiler, gazeteler, sağlık ve kamu kayıtları vb. olabildiği gibi anayasa ve yönetmelikler, yasal metinler de olabilir (Kıral, 2020: 177).

Araştırma problemine bağlı olarak hangi dokümanların önem arz ettiği ve veri kaynağı olarak kullanılacağı belirlenmesi, araştırma sürecinde çok kritik bir aşamadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada izlenen veri toplama süreci aşağıdaki adımları içermektedir:

1.Devletin resmi kayıt ve belgelerinden yola çıkarak örgütsel alanlara (sivil toplum kuruluşları, kültür-sanat, eğitim ve inşaat) dair en kritik düzenlemelerin neler olduğunun, bunların sayısının ve sıklığının tespit edilmesi,

2.Bu düzenlemeleri açıklamaya veya tanıtmaya ilişkin olarak yine resmî belgeler (yasal mevzuatlar) ile devletin örgütsel alanlara müdahalesini ifade eden/savunan diğer belgelerin (raporlar, medya kaynakları vb.) incelenmesi. Böylelikle, değişikliklere dair yapılan siyasi açıklamalara dayanarak, yapılan değişikliklerin nasıl gerekçelendirildiğinin incelenmesi,

3.Devletin giriştiği kurumsal işler sonucunda incelenen örgütsel alanlarda hangi değişikliklerin oluştuğunu tespit etmek amacıyla, söz konusu alanlardaki değişimi gözlemlemeyi sağlayacak değişkenlerin tanımlanması ve bu değişkenlere ilişkin nicel verilerin toplanması.

Çalışma kapsamında araştırılan örgütsel alanlara (sivil toplum kuruluşları, kültür-sanat, eğitim ve inşaat) ilişkin elde edilen bulguların sunulmasında her bir alan için sırası ile şu adımlar atılmıştır:

1. Devletin bir kurumsal girişimci olarak örgütsel alanlarda (sivil toplum kuruluşları, kültür-sanat, eğitim ve inşaat) gerçekleştirdiği ve alana göre çeşitlenen kurumsal işlerine dair yapılan siyasi açıklamalara ve yasal düzenlemelere dayanarak, yapılan değişikliklerin diğer bir deyişle alanlara göre çeşitlenen kurumsal işlerin nasıl gerekçelendirildiği Gioia analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Diğer bir ifade ile, devlet adına karar veren icradan sorumlu Cumhurbaşkanı, Başbakan (2018 yılı ve öncesi), ilgili bakanlıklar ve yetkililerinin yaptıkları siyasi açıklamalar, söylemler ve yasal düzenlemeler üzerinden devletin, örgütsel alanlarda çeşitlenen kurumsal işlerini nasıl gerekçelendirdikleri Gioia yöntemi ile analiz edilmiş ve bulgular elde edilmiştir. Yapılan bu siyasi açıklamalar ve söylemler, araştırmanın nitel veri setini oluşturmaktadır.

2. Devletin resmi kayıt ve belgelerinden yola çıkarak örgütsel alanlara (sivil toplum kuruluşları, kültür-sanat, eğitim ve inşaat) dair düzenlemelerin sayısının ve sıklığının tespit edilmesi amacı ile veri toplanmış ve analiz edilmiştir. Bu bağlamda, ilk olarak, Türkiye’de özellikle neoliberal politikaların uygulanmaya başlandığı 1980 ve sonraki son 40 yıllık süreçte devletin örgütsel alanlara ne sayıda ve sıklıkta müdahalede bulunduğu belirlemek için resmî gazetede yayınlanan mevzuat (kanun, KHK, Cumhurbaşkanı kararları/kararnamelerini, tüzük, yönetmelik) incelenmiştir. Daha sonra, 01.01.1981 – 31.12.2020 tarihleri arasında süre, 10’ar yıllık dönemlere ayrılarak resmî gazete de örgütsel alanlara ilişkin belli kelimeler (sivil toplum kuruluşları, kültür-sanat, milli eğitim ve inşaat) yazılarak yapılan taramalarda elde edilen verilerin ışığında her bir alan için frekans tabloları oluşturulmuştur. Diğer bir anlatımla, son 40 yıllık (1981-2020 yılları) süreçte, sivil toplum, kültür-sanat, eğitim ve inşaat örgütsel alanlarına ilişkin yasal mevzuat incelenerek (kanun, KHK, Cumhurbaşkanı kararları/kararnamelerini, tüzük, yönetmelik) devletin, bu alanlardaki müdahale düzeyi ve sıklığını tespit edilmiştir. Devletin giriştiği yasal düzenlemelerin sayısı, araştırmanın ilk nicel veri setini oluşturmaktadır.

3. Devletin bahsedilen örgütsel alanlara müdahalesi ya da giriştiği kurumsal işler sonucunda örgütsel alanlarda meydana gelen değişiklikleri tespit etmek amacı ile her bir alana ilişkin çeşitli istatistikî veriler toplanmış ve yorumlanmıştır. Dolayısıyla her bir örgütsel alanda örneğin faaliyet gösteren örgüt sayısı vb. değişkenlerde tespit edilen değişim, ikinci nicel veri setini oluşturmaktadır. Bu veriler, frekansları ve yıllar içinde gösterdikleri değişim itibarıyla analiz edilmiştir.

Aşağıda her bir örgütsel alan için, alanlarda meydana gelen değişimleri gösteren veriler ve kaynakları tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 3: Eğitim Örgütsel Alanında Toplanan Veriler ve Kaynakları

Veriler	Kaynaklar
Eğitim Harcamaları Temel Göstergeleri	TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, (2021).
Toplam Eğitim Harcaması	TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, (2021).
Kademelere Göre Hanehalkı Eğitim Harcamalarının Oranı	Eğitim İzleme Raporu: Eğitim Yönetişimi ve Finansmanı (2021).
Finans Kaynağına Göre Türkiye'de Son Dönem Eğitim Harcamaları (Milyon TL)	TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, (2018).
MEB Bütçe Payları ve Milli Gelire Oranı	KESK, MEB Bütçe Payları ve Milli Gelire Oranı (2021).
Türkiye'de Eğitim Sistemi İçerisinde Özel Okulların Payı	MEB, Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim, (2017).
Okul Öncesi Eğitimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Resmi/Özel)	Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, (2021).
İlkokul ve Ortaokulda Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Resmi/Özel)	Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, (2021).
Özel Ortaöğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları	Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, (2021).
Özel Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı	Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, (2021).
İmam Hatip Ortaokulu Sayıları (İHO)	Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, (2021).
İmam Hatip Liseleri (İHL) ve Okuyan Öğrenci Sayısı	Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, (2021).

Tablo 4: İnşaat Örgütsel Alanında Toplanan Veriler ve Kaynakları

Veriler	Kaynaklar
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı	TÜİK, Yıllık Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, (2017).
İnşaat Sektörünün GSYH İçindeki Payı	KPMG, KPMG Perspektifinden İnşaat Sektörüne Bakış, (2021).
GSYH ve İnşaat Sektörünün Yıllık Büyüme Hızları	KPMG, KPMG Perspektifinden İnşaat Sektörüne Bakış, (2021).
İnşaatın Toplam İstidam İçindeki Payı (12 Aylık Ortalama)	KPMG, KPMG Perspektifinden İnşaat Sektörüne Bakış, (2021).
Konut Satış İstatistikleri	TÜİK, Konut Satış İstatistikleri, (2020).
4734 Sayılı Kanun'a göre (Kamu İhale Kanunu) Verilen İhalelerin Sayısı ve Tutarı (Milyar TL)	Gazete Duvar, 4734 Sayılı Kanun'a Göre Verilen İhaleler, (2019).
4734 Sayılı Kanun'a (Kamu İhale Kanunu) Göre İhalelerin Türlerine Göre Dağılımı (Milyar TL)	Gazete Duvar, 4734 Sayılı Kanun'a Göre Verilen İhale Türlerinin Dağılımı, (2019).
Türkiye'de En Fazla KÖİ İhalesi Alan 10 Şirket (Milyar dolar)	Dünya Bankası, (2022).

Tablo 5: Kùltür-Sanat Örgütsel Alanında Toplanan Veriler ve Kaynakları

Veriler	Kaynaklar
Kùltür ve Turizm Bakanlığı'nın Bütçesi	<i>Kùltür Ekonomisi Raporu, (2021).</i>
Kùltür ve Turizm Bakanlığı'nın Yıllar İtibariyle Genel Bütçeden Aldığı Pay	<i>Turizm Ajansı, (2017).</i>
Genel Devlet ve Özel Kùltür Harcamaları	<i>TÜİK, Kùltür Ekonomisi ve Kùltürel İstihdam İstatistikleri, (2020).</i>
Kùltürel İstihdamda Olanlar, 15+ yaş	<i>TÜİK, Kùltür Ekonomisi ve Kùltürel İstihdam İstatistikleri, (2020).</i>
Gazete ve Dergilerin Yıllara Göre Sayısı	<i>TÜİK, Yazılı Medya ve Uluslararası Standart Kitap Numarası İstatistikleri, (202).</i>
Sezon Yılına Göre Tiyatro Salonu, Oynanan Eser ve Seyirci Sayısı	<i>TÜİK, Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Orkestra, Koro ve Topluluk İstatistikleri, (2020).</i>
Tiyatro Salonu Sayısı	<i>TÜİK, Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Orkestra, Koro ve Topluluk İstatistikleri, (2020).</i>
Sinema Salonu Sayısı	<i>TÜİK, Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Orkestra, Koro ve Topluluk İstatistikleri, (2020).</i>
Tiyatro Gösteri Sayıları	<i>TÜİK, Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Orkestra, Koro ve Topluluk İstatistikleri, (2020).</i>
Gösterilen Film Sayıları	<i>TÜİK, Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Orkestra, Koro ve Topluluk İstatistikleri, (2020).</i>

Tablo 6: Sivil Toplum Örgütsel Alanında Toplanan Veriler ve Kaynakları

Veriler	Kaynaklar
Statülerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları	<i>Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf İstatistikleri, (2020).</i>
Yıllar İçinde Kurulan Yeni Vakıf Sayısı	<i>Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf İstatistikleri, (2020).</i>
Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı	<i>Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf İstatistikleri, (2020).</i>
Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları	<i>Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Derneklere İlişkin İstatistikler, (2020).</i>
Derneklere Ait Gelir Toplamları	<i>Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Derneklere İlişkin İstatistikler, (2020).</i>
Türlerine Göre Derneklerin Dağılımı	<i>İlim Kùltür Eğitim Vakfı, Türlerine Göre Dernek Sayıları, (2020).</i>

3.3.3. Araştırmanın Veri Analiz Yöntemi

Bu çalışmanın nitel veri analiz yöntemi, Gömülü Teori 'ye (Grounded Theory) dayalı bir metodoloji olarak geliştirilen Gioia yöntemidir. Glaser ve Strauss tarafından kaleme alınan “Gömülü Teorinin Keşfi” adlı eserde teorinin temel varsayımları ortaya konmuştur. Gömülü teoride öncelik, bilinmesi/anlaşılması zor bir olgunun ortaya çıkarılmasında rol oynayan nedenleri ortaya koymaktır (Bulduklu, 2019). Gömülü teori yöntemleri, verilerin kendisinde 'temellendirilmiş' teoriler oluşturmak için nitel verileri toplamak ve analiz etmek için sistematik, ancak esnek kılavuzlardan oluşur. Kılavuzlar, formüle edilmiş kurallardan ziyade bir dizi genel ilke ve buluşsal araçlar sunar (Charmaz, 2006).

Kavramları ve bu kavramların birbirleri ile etkileşimini ve ilişkisini ele alan gömülü teori, kavramları, araştırmanın verilerinde yerleşik/gömülü sosyal fenomen olarak tasvir etmektedir (Ilgar ve Ilgar, 2013: 209). Gömülü teori, bilginin statik bir yapıda olmadığını, dinamik olarak ortaya çıktığını ve sürekli dönüştüğünü varsayarak hem gözlemciler hem de katılımcılar tarafından yorumlandığını ifade etmektedir (Jones ve Alony, 2011). Diyaloglar ve eylemler vasıtası ile anlamlar aktarılır. Anlayış, deneyim ve duygu diyalog ve eylem içinde gömülüdür. Yalnızca etkileşim ve söylem yoluyla anlamın kilidi açılabilir ve gözlemci tarafından yorumlanır (Jones ve Alony, 2011). Keşfedici, araştırmacının gözlemlerine/yorumlarına dayanan ve esnek çalışmaların tümevarımsal yöntemle teoriye ulaşmayı sağlayacağını savunan Charmaz (2006), verilerin satır satır analiz edilerek kodlanması gerektiğini ve belirlenen cümlelerin araştırma bağlamındaki boyutların ve temaların ortaya konulmasında önemli kilometre taşı olduklarını belirtmiştir (Charmaz, 2006).

Gioia metodolojisinin amacı, tümevarımsal araştırmanın yürütülmesine ve sunumuna, gömülü teoriden yararlanarak ve nitel araştırmanın kendine özgü sahip olduğu araştırma prosedürlerini işleterek yeni kavram geliştirilmesine sistematik bir yaklaşım sunmaktır (Gioia vd., 2012: 21). Gioia metodolojisi, araştırma bulgularının, veriler arasındaki bağlantıları, ortaya çıkan kavramları ve sonuçta ortaya çıkan temellendirilmiş teoriyi gösterecek şekilde sunulmasını teşvik etmektedir. Gioia metodolojisinin yaklaşımları, iyi belirlenmiş araştırma sorularını cevaplandırmaya çalışırken verilerin güvenilir bir şekilde yorumlanmasına ve elde edilen bulguların makul ve savunulabilir

olmasını sağlayan “çoklu veri kaynakları” kullanmaya imkân sağlamaktadırlar (Gioia vd., 2012: 21).

Bu tez çalışmasında, devletin farklı örgütsel alanlarda (sivil toplum kuruluşları, kültür-sanat, eğitim ve inşaat) ve iki temel ekseninde şekillenmesi ve çeşitlenmesi beklenen kurumsal işlerini ve özellikle de bu işlerin dayandığı gerekçeleri tespit etmek üzere çeşitli belgelerden (resmî belgeler, mevzuatlar, dokümanlar, raporlar, siyasi aktörlerin söylemleri, makaleler vb.) elde edilen nitel veriler, Gioia metodolojisinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Kaynaklardan elde edilen ham veriler öncelikle tezin yazarı tarafından tekrar tekrar okunmuş Gioia yönteminde olduğu gibi 1. düzen kategoriler haline getirilmiş, sonra bu kategoriler tekrar eden ifadeler 2. düzen temalar halinde ifade edilmiş ve kodlanmış, daha sonra da bu temalardan tekrar edenler çok boyutlu temalara halinde kodlanarak bir teorik çerçeve oluşturmaya çalışılmıştır. Bu kodlama prosedürü alanında yetkin bir akademisyen (tez danışmanı) tarafından aynı prosedürler uygulanarak yapılmış ve kodlamaların sağlanması yapılmıştır. Yukarıda da anlatıldığı üzere amaç, nihai olarak devletin eylemlerine ilişkin bir tipoloji geliştirebilmek ve bu eylemlerin diğer bir ifade ile devletin örgütsel alanlarda giriştiği kurumsal işlerin gerekçelerini tespit edebilmektir. Bu süreç her bir örgütsel alan için ayrı ayrı yapılmış ve analizlerin sonunda ham bulgular elde edilmiştir.

Bir kurumsal girişimci olarak devletin, son 40 yıllık (1981-2020 yılları) süreçte, sivil toplum, kültür-sanat, eğitim ve inşaat örgütsel alanlarına ilişkin yasal mevzuat incelenerek (kanun, KHK, Cumhurbaşkanlığı kararları/kararnamelerini, tüzük, yönetmelik) devletin, bu alanlardaki müdahale düzeyi ve sıklığını tespit edebilmek için frekans tabloları oluşturulmuştur. Her bir örgütsel alan için ayrı ayrı frekans tabloları oluşturulurken “*sivil toplum kuruluşları, dernek, vakıf*”, “*kültür-sanat, sinema, tiyatro*”, “*milli eğitim*” ve “*inşaat*” kelimeleri yazılarak resmî gazetede taramalar yapılmış ve bu taramalar sonucu elde edilen verilerin ışığında her bir alan için frekans tabloları oluşturulmuştur.

3.4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmada temel alınan dört örgütsel alana ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır. Çalışmada öne sürülen hipotetik modelde, “*çelişkili-sürekli müdahale etme*,

alana dahil aktör olarak sürekli müdahale etme, dönemsel pragmatik müdahale etme ve seçici müdahale etme” şeklinde tanımlanan devletin kurumsal iş tipolojileri, söz konusu alanlarda gözlemlenmiş ve bulgular aşağıda paylaşılmıştır.

3.4.1. Eğitim Örgütsel Alanına İlişkin Bulgular

Araştırmanın hipotetik modelinde öngörülen hem toplumsal kontrole izin verme hem de kaynakların yeniden dağılımı ve piyasalaştırma potansiyeli yüksek bir örgütsel alan olarak, eğitim alanı incelenmiştir. Türkiye’de bir kurumsal girişimci olarak devlet, farklı örgütsel alanlarla ilişkisi ve konumunda, “*çelişkili-sürekli müdahale*”, eylem biçimini sergilediği diğer bir deyişle, temel olarak toplumu kontrol ve kaynakların (siyaseten) yeniden dağılımı gibi amaçlarla çeşitlenen kurumsal işlere girdiği alanın özelliklerini araştırmanın varsayımsal modeli çerçevesinde yansıttığı düşünülen eğitim alanı seçilmiştir. Bir kurumsal girişimci olarak devletin, eğitim alanına müdahalelerinin gerekçelerini tespit etmek amacı ile Gioia analizi yapılarak oluşturulan Tablo 7’de görüldüğü üzere, devlet, kurucu prensipleri temelinde düzenlemeler yapma, resmî politik tercihini ve kurucu değerlerini eğitim aracılığı ile topluma yayma, politik tercihleri doğrultusunda eğitim sisteminde reformasyon yapma ve vatandaş kimliği yaratma gibi amaçları gerçekleştirebilmek için çeşitlenen kurumsal işlere girmiştir. Ayrıca devlet, bir yandan, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanabilmesi için eğitim alanında temel düzenleyici ilkeleri belirlerken, diğer yandan eğitim hizmetinin üretiminde piyasayı serbestleştirilmesi, özel okulların açılmasının teşvik edilmesi ve maddi olarak desteklenmesi gibi kurumsal işlerle kaynakların yeniden dağılımını ve alanın piyasalaşmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Eğitim alanına yönelik devlet düzenlemelerini açıklayan (yasal metinler, icranın başındaki siyasi aktörlerin beyanları, konuşmaları vb.) belge ve söylemler incelendiğinde Tablo 7’de belirtilen birincil kategorilere ulaşılmaktadır. Buradaki veriler Türkiye’de devletin hem eğitim alanını rasyonelleştirmeye çalıştığını hem de dönemsel olarak içeriği değişmekle birlikte toplumu kontrol etme ve düzenleme amaçlarını istikrarlı biçimde koruduğunu göstermektedir.

Öte yandan, özellikle 2000 ve sonrasında eğitim alanında ciddi bir piyasalaştırma, özel sektöre devretme eğilimi izlenmektedir. Bu eğilim yine eğitimin kalitesini

yükseltme, dönemin politik perspektifiyle uyumlu bir vatandaş kimliği yaratma, yaygınlaştırma ve işgücü piyasalarının taleplerini karşılama söylemleri ile desteklenmektedir.

Tablo 7: Devletin Eğitim Alanındaki Müdahale Gerekçeleri

Ana Metin / Ham Veriler	1. Düzen Kategoriler	2. Düzen Temalar	Çok Boyutlu Temalar
İlköğretim, kadın erkek bütün Türklerin millî gayelerine uygun olarak bedenî, zihni ve ahlâki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir. (<i>İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Kanun No: 222, İlköğretim ve Eğitim Kanunu</i>).	Devletin belirlediği milli gayelerin eğitim aracılığı ile yurttaşlara benimsetilmesi.		
İlköğretim, ilköğrenim kurumlarında verilir, öğrenim çağında bulunan kız ve erkek çocuklar için mecburi, Devlet okullarında parasızdır. (<i>İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Kanun No: 222, İlköğretim ve Eğitim Kanunu</i>).	Devletin eğitimi ücretsiz ve zorunlu tutması		
Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılaplarına ve Anayasanın başlangıcında ifadesini bulan Türk milliyetçiliğine bağlı yurttaşlar olarak yetiştirmektir. (<i>Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri</i>).	Devletin resmî ideolojisini ve kurucu değerlerini eğitim aracılığı ile yayması		
Cumhurbaşkanı: “Eğitim öğretim sistemimizi jakoben bakış açısının tasallutundan kurtarmaya çalıştık. 28 Şubat ürünü 8 yıllık kesintisiz eğitim-öğretim dayatmasına son vererek 4+4+4 eğitim öğretimi kademelere bölüp zorunlu eğitimi 12 yıla çıkardık. Ortaokullarda lise eğitimini destekleyecek şekilde öğrencilerin tercihlerine göre seçmeli dersler koyduk. Ülkemizde bir dönem gizli saklı yürütülen Kur'an-ı Kerim eğitimini tüm öğrencilerimiz için erişilebilir hale getirdik. Üniversiteye girişteki okul katkı puanlarını, katsayı farklılıklarını yıllarca marjinal örgütler tarafından istismar edilen üniversite harçlarını biz kaldırdık. Böylece eğitim- öğretim sistemimizin tüm gücünü ve enerjisini başka şeyler yerine yalnızca çocuklarımızın gelişimine odaklamasının gayreti içinde olduk”. (<i>Cumhuriyet Gazetesi, "20 bin öğretmen atayacağız", 23 Şubat 2021</i>).	Yeni hâkim ideoloji yönünde sistemin yeniden tasarımı	İdeolojik öncelikler	
Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. (<i>1982 Anayasası, Madde:42, Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi</i>).	Devletin kontrolü ve izni altında eğitimin topluma ulaştırılması	Toplumsal dönüşüm	
Cumhurbaşkanı (2016): “Hedefimiz dindar nesil. Geçenlerde milli eğitim bakanımıza da söyledim. Bizim imam hatiplerde projelerimiz var. Doçentler profesörler çıksın”. ‘Ben imam hatiplerde yöneticilik yapmaya varım’ desin” ifadelerini kullanan Cumhurbaşkanı, şöyle devam etti: “İşte reform budur. Ben bu işin başını çekecek profesörlerimizin doçentlerimizin olduğuna inanıyorum”. (2016):” Ben de niye konuşamayacağımı anlamadım. Bir başbakan olarak hedefimi böyle belirlemişim (dindar nesil yetiştirmek). Bu demek değil ki dinsize hizmet vermeyeceğiz. Dinsize de hizmet verdik, dindara da hizmet verdik. Biz şunu biliyorduk, bitaraf olan bertaraf olur.” (<i>Diken, "Cumhurbaşkanı hedefine bağlılık büldirdi: Dindar nesil yetiştireceğiz", 27 Şubat 2016</i>).	Politik tercihler doğrultusunda eğitim sisteminin reformasyonu		
Başbakan (2012): “Dininin, dilinin, beyninin, ilminin, ırzının, evinin, kininin, kalbinin davacısı bir gençlik istiyorum”. (2012): “...Dindar nesil yetiştireceğiz. Muhafazakâr demokrat partisi kimliğine sahip bir partiden ateist bir gençlik yetiştirmesini mi bekliyorsun?”	Politik tercihler doğrultusunda eğitim sisteminin reformasyonu		

(2012): "...Biz muhafazakâr ve demokrat, milletinin, vatanının değerlerine, ilkelerine, tarihten gelen ilkelerine sahip çıkan bir nesil yetiştireceğiz. Bunun için çalışıyoruz". (Cumhuriyet Gazetesi, "Dindar bir gençlik yetiştirmek istiyoruz", 01 Şubat 2012).			
Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri).	Devletin kurucu prensipleri temelinde düzenleme		
Türk eğitiminde lâiklik esastır. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri).	Devletin kurucu prensipleri temelinde düzenleme		
Din eğitimi ve öğrenimi ancak kişilerin kendi isteği ve küçüklerin de kanunî temsilcilerinin isteğine bağlı olarak verilir. Bu istek kayıt esnasında veliler tarafından okul idaresine yazılı olarak bildirilir. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri).	Devletin kurucu prensipleri temelinde düzenleme		
Eğitimin temel görevi, her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu millî ahlâk anlayışına uygun olarak yetiştirmektir. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri).	Vatandaş kimliği yaratma		
Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan millî, demokratik, lâik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmektir. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin amaçları).	Vatandaş kimliği yaratma		
İlköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarından oluşur. Ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarında lise eğitimini destekleyecek şekilde öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimli dersler oluşturulur. Ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin hayatı, isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur. Bu okullarda okutulacak diğer seçmeli dersler ile imam-hatip ortaokulları ve diğer ortaokullar için oluşturulacak program seçenekleri Bakanlıkça belirlenir. (11 Nisan 2012 tarihli Sayı: 28261, Resmî Gazete, İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun).	Politik tercihler doğrultusunda yeni vatandaş kimliğinin tanımlanması	Eğitim aracılığı ile ulus-devlet inşası	
Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevî değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Türk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri).	Vatandaş kimliği yaratma		
Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan yurttaşlar olarak yetiştirmektir. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin amaçları).	Vatandaş kimliği yaratma		

Millî eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri).	Toplumun eğitim ihtiyaçlarını karşılama	Devletin eğitim alanında temel düzenleyici ilkeleri belirlemesi	Devletin eğitim alanını rasyonelleştirme çabaları
Millî eğitimin gelişmesi iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim-insan gücü- istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak meslekî ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri).	Nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanması		
Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. (1982 Anayasası, Madde:42, Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi).	Temel hakkın korunması		
Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri).	Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması.		
Maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri).	Fırsat eşitliğine yönelik kaynak dağılımı		
Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri).	Eğitimi tüm bireylerin almasının sağlanması.		
Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir. (1982 Anayasası, Madde:42, Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi).	Kamu ve özel okullar arasında tedrisat birliğinin korunması		
İlköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir. (18 Ağustos 1997 tarihli Sayı: 23084, Resmî Gazete, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 24'üncü maddesinin değiştirilmesi).	Sekiz yıllık eğitime geçiş		
Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı diller, Cumhurbaşkanı kararıyla tespit edilir. (Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun, Kanun No: 5580).	Merkezi karar almanın güçlendirilmesi		
Eğitim ve öğretim hizmetinin, kanun hükümlerine göre Devlet adına yürütülmesinden, gözetim ve denetiminden Millî Eğitim Bakanlığı sorumludur. (Millî Eğitim Temel Kanunu, Kanun No: 1739, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri).	İlgili ve sorumlu birimin belirlenmesi		
Millî Eğitim Bakanı (2005): "260 bin öğrenci özel okullara gidiyor. Devlet bir öğrenciyi asgari olarak bin 500 dolar harcıyor. Bin 500 dolardan hesaplırsanız, 260 bin öğrenci, 390 milyon dolar demek. Yani özel okullara giden 260 bin öğrenci devletin yüklediği 390 milyon dolarlık masrafı kaldırıyor demektir. Siz bunu diğer öğrencilere kalite olarak yansıtabilirsiniz. Biz de özel okul oranlarını artırmak için özel okulları rahatlatmak için, ailelerin çocuklarını özel okullara göndermesini teşvik etmek için ne yapabileceğimizi araştırıyoruz". (Hürriyet Gazetesi, "Özel okullar desteklenirse MEB yılda 90 milyon YTL kazanır", 23.11.2005)	Devletin eğitim hizmetinin piyasalaşmasını teşvik etmesi	Alanın piyasalaşması	
Millî Eğitim Bakanı (2010): "Bakanlık olarak 2010-2014 stratejik planımızı yayınladık. Bu planın dördüncü teması özel eğitime ayrılmıştır. Bakanlık stratejileri arasında özel okulların eğitim sektörüne yatırım yapması, teşvik etmesi ve daha çok kişinin özel eğitim kurumlarındaki	Devletin eğitim hizmetinin piyasalaşmasını teşvik etmesi		

<p>eğitim, öğretim ve yönetim kalite artırılması da yer alıyor. Türkiye'de özel okullarda eğitim gören öğrencilerin oranı, sadece Avrupa Birliği ülkelerinin altında değil, bu işe çok sonra girmiş Ortadoğu ve doğu bloğundan bile aşağıdadır. Özel eğitimin genel eğitim içerisindeki payını 2014 yılı sonunda 2.76'dan yüzde 5'e çıkarmak gibi bir planımız var." (İhlas Haber Ajansı, "Özel eğitimi arttıracamız", 28.01.2010)</p>			
<p>Özel öğretim kurumlarına öğrenci ücretlerinin belirlenmesinde serbestlik tanınmıştır. (02.06.1988 tarih ve 326 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname).</p>	<p>Eğitim hizmetinin üretiminde piyasayı serbestleştirme</p>		
<p>Milli Eğitim Bakanı (2014): "Şu anda genel öğrenci sayımız içinde özel okula giden öğrenci sayısı yüzde 4 civarında. Bu oran AB ve OECD ülkelerinde yüzde 15'ler civarında. Özel okullarda 2002 2003 öğretim yılında 223 bin öğrenci okuyordu bugün bu sayı 662 bine yükseldi. Son 11 yılda yüzde 196 arttı. Eğitim sisteminde özel öğretim payını artırma cabaları hız kazanarak devam edecek. Kalkınma, Ekonomi ve Maliye bakanlıkları ile özel eğitimin desteklenmesi çalışmaları sürüyor. Özel okul velilerine de buradan müjde vermek istiyorum. Önümüzdeki öğretim yılından itibaren ders kitapları ücretsiz verilecek". (Cumhuriyet Gazetesi, "Özel okul velilerine müjde", 30.01.2014).</p>	<p>Devletin özel okulların sayısının artmasına verdiği destek</p>		
<p>Milli Eğitim Bakanı (2018):" Özel eğitim kurumlarındaki öğrenci sayısı da 6 kat arttı; 2002'de 233 bindi, şimdi 1 milyon 327 bin öğrenci var". (Anadolu Ajansı, "80 yılda yapılan derslikten daha fazlasını yaptık", 02.04.2018).</p>	<p>Devletin özel okulların sayısının artmasına verdiği destek</p>		

Devletin eğitim alanında en büyük kurumsal aktör olarak bulunmasına ve elini bu alandan hiç çekmemesine rağmen eğitim örgütsel alanında rasyonelleşme ve kurumsallaşma yerine çeşitlenme ve eksik kurumsallaşma meydana gelmektedir. Bu durum son 1980 ve sonrası süreçte de pek değişiklik göstermemiştir. Eğitim alanında yapılan sistem değişiklikleri (özellikle 4+4+4 sistemi) ve bununla birlikte gelen “*politik tercihler doğrultusunda yeni vatandaş kimliğinin tanımlama*” çabası, Türkiye’de Kemalizm’den İslamcılığa uzanan, farklı siyasetlerin çerçeveselendirdiği devlet politikaları özellikle eğitim örgütsel alanında kendisini belirgin bir şekilde göstermektedir. Türkiye’de devlet, eğitim alanında bir yandan toplumu kontrol amacı ile hareket ederken diğer yandan kaynakların (siyaseten) yeniden dağılımı gerçekleştirmektedir. Devlet tarafından teşvik edilen özel okulların sayısının sürekli artırılması, piyasadaki nitelikli iş gücünün karşılanmasına ve eğitimi piyasalaştırmasına yönelik politikalar oluşturulmaya çalışılması devletin eğitim örgütsel alanının piyasalaştırma ve kaynakların (siyaseten) yeniden dağılımını sağlamaya çalıştığının ipuçlarını vermektedir (Tablo 7).

Kurumsal aktör olarak devletin eğitim örgütsel alanına müdahale düzeyini ve sıklığını tespit etmek amacıyla son 40 yıllık süreçte resmî gazete de yayımlanan düzenlemelere bakılarak (kanun, KHK, Cumhurbaşkanlığı Kararları/kararnamelerini, tüzük, yönetmelik) 10 yıllık periyotlarla dağılımı gösteren Tablo 8 oluşturulmuştur.

Tablo 8: Milli Eğitim Örgütsel Alanında Yapılan Düzenlemeler (1981-2020)

Dönem	Düzenleme Türü					Toplam	Oran
	Kanun	KHK	Cumhurbaşkanlığı Kararları/ Kararnameleri	Tüzük	Yönetmelik		
1981-1990	4	7	0	0	88	99	13%
1991-2000	4	4	0	5	222	235	30%
2001-2010	10	0	0	0	231	241	31%
2011-2020	5	1	11	1	190	208	27%
Toplam	23	12	11	6	731	783	100%

Tablo 8’de de görüldüğü üzere, yapılan düzenleme sıklığı ve sayısı devletin bir kurumsal girişimci olarak alana yönelik düzenlemelerinin artarak devam ettiğini göstermektedir. Yukarıda anılan politik söylemler farklılıkları, bir yandan fırsat eşitliği yaratma ancak diğer yandan piyasalaştırma girişimleri, devletin söz konusu kurumsal işlerinin “*çelişkili-sürekli müdahale*”, biçiminde tanımlanabilmesini mümkün

kılmaktadır. Diğer bir ifade ile devletin eğitim örgütsel alanını sürekli düzenlediğini ve alanda varlığı güçlü bir şekilde sürdürdüğünü ancak bu sürekliliğin kendi içinde tutarsız ve çelişkili politikalar ile şekillenen ve alanda belli bir kurumsal mantığın yerleşmesine izin vermeyen bir niteliğe sahip olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Devletin eğitim alanına müdahaleleri ve bunların sıklığı alanda birtakım değişimleri ortaya çıkarmıştır. Devletin bu eğilimlerinin -verilerin kısıtlarını göz önüne almakla birlikte- eğitim alanında dair aşağıdaki istatistiki verilerle de net bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen örgütsel alanlardan eğitim alanına ilişkin Tablo 9'da ve Şekil 3'te, 2011-2020 yılları arasında sırası ile eğitim harcamaları temel göstergeleri ve toplam eğitim harcaması verilerine yer verilmiştir. Şekil 3'e bakıldığında, Türkiye'de toplam eğitim harcamaları 2020 yılında bir önceki yıla göre %4,5 oranında artmıştır. Öğrenci başına eğitim harcaması 2011 yılında 4008 TL iken, 2020 yılında bu miktar 12.311 TL olmuştur (TÜİK, 2021).

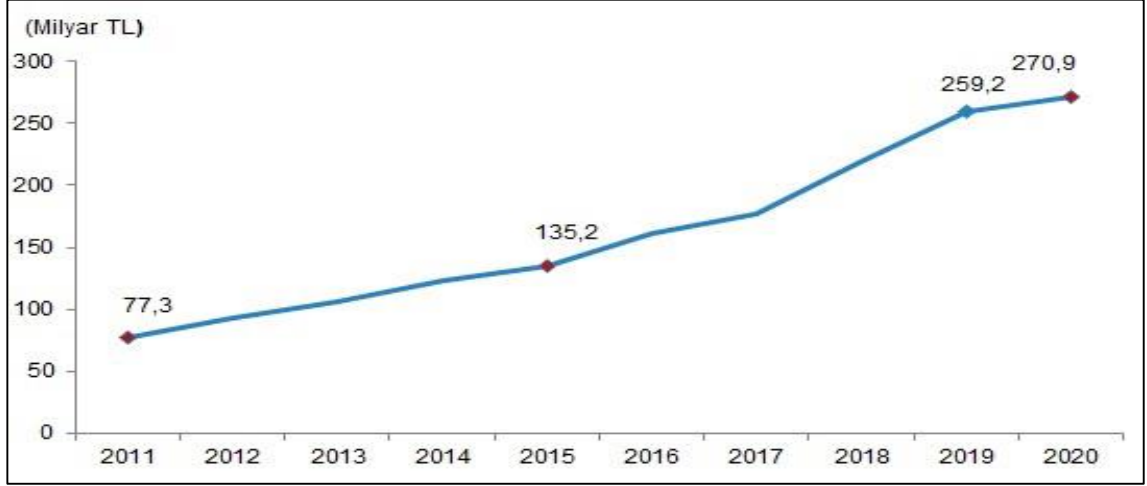
Tablo 9: Eğitim Harcamaları Temel Göstergeleri, 2011-2020

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam Eğitim Harcaması (Milyon TL)	77.308	93.041	106.041	122.741	135.249	160.733	176.452	219.363	259.220	270.921
Öğrenci Başına Eğitim Harcaması	4.008	4.729	5.242	5.941	6.426	7.498	8.111	10.005	11.769	12.311
Eğitim Harcamasının GSYİH İçindeki Payı (%)	5.5	5.9	5.8	6.0	5.8	6.1	5.6	5.8	6.0	5.4
Devlet Eğitim Harcamasının GSYİH İçindeki Payı (%)	4.2	4.4	4.3	4.4	4.3	4.6	4.2	4.3	4.4	4.0
Toplam Eğitim Harcaması (Milyon \$)	46.069	51.658	55.653	56.000	49.635	53.105	48.287	45.491	45.626	38.614
Öğrenci Başına Eğitim Harcaması (Milyon \$)	2.389	2.626	2.751	2.710	2.358	2.477	2.220	2.075	2.071	1.754

Kaynak: TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2020.

Öğrenci başına eğitim harcaması yıllar içinde sürekli artmasına rağmen eğitim harcamasının gayrisafi yurt içi hasıla içindeki payında yıllar içinde (2011 yılında %5,5 iken 2020 yılında %5,4 olarak gerçekleşmiş) fazla bir artış olmamıştır.

Şekil 3: Toplam Eğitim Harcaması, 2011-2020

Kaynak: TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2020.

Şekil 3'te görüldüğü gibi, Türkiye'de toplam eğitim harcaması 2011 yılında 77.308 milyar TL iken yıllar içinde artarak 2020 yılında 270.921 milyar TL'ye ulaşmış fakat devletin eğitim harcamasının gayrisafi yurt içi hasıla içindeki payı (2011 yılında %4,2 iken 2020 yılında %4,0 olarak gerçekleşmiş) toplam harcamalar içindeki payı itibariyle bir artış göstermemiştir (TÜİK, 2021). Toplam eğitim harcamasının yıllar içinde artmasına (Şekil 3) rağmen devletin eğitim harcamalarının aynı oranda değişmemesinin nedeni hane halklarının eğitim alanında yaptığı harcamalarının artmasıdır (Tablo 10) (Korlu vd., 2021).

Tablo 10: Kademelere Göre Hanehalkı Eğitim Harcamalarının Oranı

	Toplam	Okulöncesi eğitim	İlkokul	Ortaokul	Genel ortaöğretim	Mesleki ve teknik ortaöğretim
2011	17.8	21.7	14.0	20.3	30.8	21.3
2012	19.6	24.2	16.1	20.7	31.5	22.9
2013	18.3	23.9	16.6	18.4	28.8	19.6
2014	19.2	23.8	17.4	20.2	31.8	20.3
2015	18.4	20.3	18.5	21.6	27.9	16.6
2016	18.7	20.1	18.3	23.0	30.3	15.9
2017	19.0	19.8	19.3	23.1	29.9	14.1
2018	19.6	15.8	17.5	25.3	31.5	13.2
2019	20.8	10.1	20.3	25.2	34.2	12.6

Kaynak: Eğitim İzleme Raporu: Eğitim Yönetişimi ve Finansmanı, 2021.

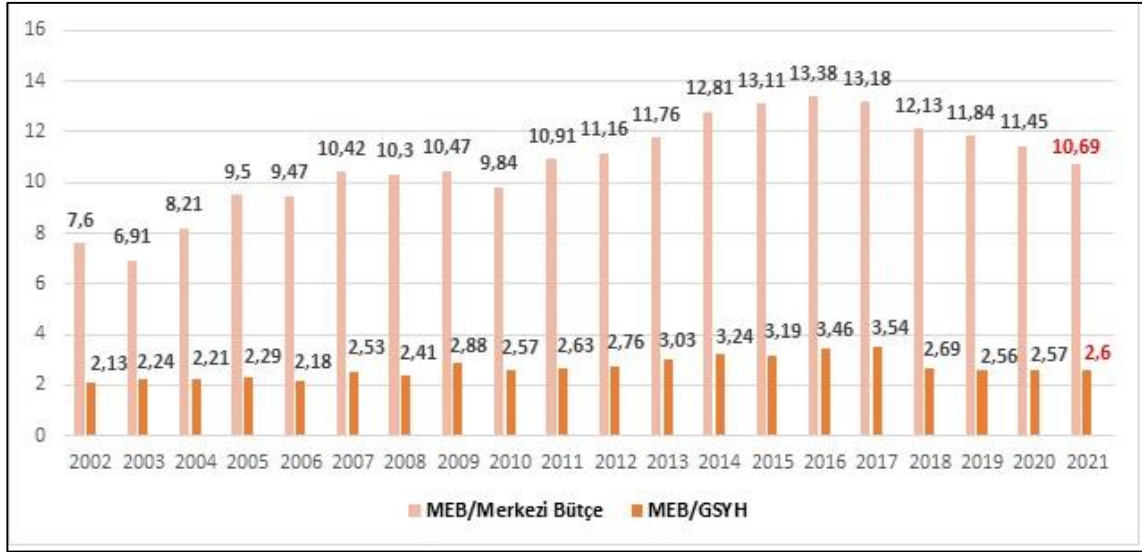
Eğitim örgütsel alanında hane halkı harcamaları genel anlamda artmıştır. Hane halkının eğitim alanında harcama oranı 2011 yılında %17,8 iken bu oran %3 artışla 2019 yılında %20,8 olmuştur (Tablo 10). Tablo 11’de de görüldüğü üzere, 2011 yılında hane halkının eğitim harcaması 21.551 milyon TL iken bu miktar 2017 yılında artarak 55.039 milyon TL’ye ulaşmıştır (TÜİK, 2018).

Tablo 11: Finans Kaynağına Göre Türkiye’de Son Dönem Eğitim Harcamaları (Milyon TL)

Yıllar	Devlet Harcamaları	Özel Harcamalar	Uluslararası Kaynaklar	Devletten Hane Halkına Transferler	Toplam
2011	59.309	21.551	264	3.816	77.308
2012	69.383	28.015	298	4.655	93.041
2013	79.224	31.541	470	5.195	106.041
2014	90.674	37.480	450	5.863	122.741
2015	101.612	40.149	355	6.867	135.249
2016	121.550	47.955	498	9.270	160.733
2017	131.488	55.039	530	10.606	176.452

Kaynak: TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2018.

Şekil 4: MEB Bütçe Payları ve Milli Gelire Oranı

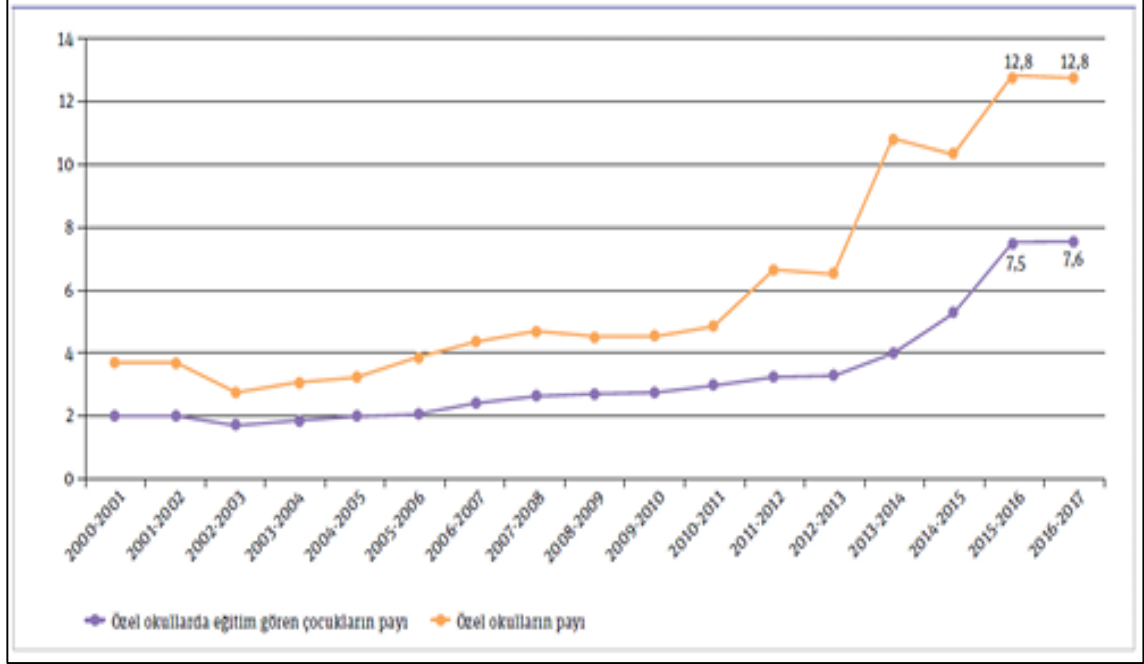
Kaynak: KESK, MEB Bütçe Payları ve Milli Gelire Oranı,2021.

Bir yandan hane halkının eğitim harcamaları yıllar içinde artarken devletin eğitim harcamaları da yıllar içinde artarak 2011 yılında 59.309 milyon TL’den 2017 yılında 131.488 TL’ye ulaşmıştır (Tablo 11) (TÜİK, 2018). Millî Eğitim Bakanlığı’nın merkezi bütçeye ve GSYH ’ya oranı sırası ile 2002 yılında %7,6 ve %2,13 iken 2021 yılında %10,6 ve %2,6 olmuştur (Şekil 4) (KESK, 2021).

Türkiye’de eğitimde tüm okulların içinde özel okulların ve bu okullarda eğitim gören öğrencilerin oranının 2010 yılına kadar fazla bir değişim göstermediğinin fakat bu

oranların özellikle 2010 yılı ve sonrasında ciddi bir artış trendi gösterdiği gözlemlenmektedir (Şekil 5) (MEB, 2017). Bu durum eğitimde, özel eğitimin payının giderek arttığını ve eğitimin finans kaynaklarından olan özel kaynakların (hane halkının) harcamalarının (Tablo 10 gösterildiği gibi) son yıllarda arttığını göstermektedir.

Şekil 5: Türkiye'de Eğitim Sistemi İçerisinde Özel Okulların Payı

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim, 2017.

2011/2012 ve 2020/2021 eğitim öğretim yılları arasında resmi /özel eğitim kurumlarındaki, okul öncesi, ilkokul ve ortaokulda, özel ortaöğretimde okul, özel mesleki ve teknik ortaöğretimde okul, öğrenci ve öğretmen sayılarındaki değişimler aşağıdaki şekillerde gösterilmiştir. Tablo 12 ve Tablo 13'te görüldüğü gibi, 2011/2012 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitimde resmi okul sayısı 25.172 iken; özel okul sayısı 3.453; 2020/2021 eğitim öğretim yılında ise okul sayısı resmi 24.458 (5.830'u resmi okul öncesi eğitim kurumu, 19.810'u anasınıfı), özel okul sayısı 5.320 olmuştur (Eğitim Sen, 2021). Diğer bir ifade ile, son on yıllık süreçte okul öncesi eğitimde resmi okul sayısında az bir miktar da olsa azalma meydana gelirken, aynı eğitim grubunda özel okullarda belirgin bir artış meydana gelmiştir.

Tablo 12: Okul Öncesi Eğitimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Resmi)

Eğitim Yılı	Okul / Ana Sınıfı	Öğrenci	Öğretmen
2011/12	25.172	1.058.904	40.919
2012/13	23.556	953.209	47.712
2013/14	22.771	923.590	48.333
2014/15	22.600	985.013	51.319
2015/16	23.135	1.017.436	54.145
2016/17	23.820	1.124.727	57.957
2017/18	24.975	1.264.733	61.427
2018/19	25.236	1.306.239	59.898
2019/20	25.640	1.340.507	72.219
2020/21	24.458	1.032.463	72.427

Kaynak: Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, 2021.

Tablo 13: Okul Öncesinde Eğitimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Özel)

Eğitim Yılı	Okul	Öğrenci	Öğretmen
2011/12	3.453	110.652	14.964
2012/13	3.641	124.724	15.221
2013/14	3.927	135.905	14.994
2014/15	4.372	171.648	16.719
2015/16	4.658	191.670	18.083
2016/17	4.630	201.396	16.510
2017/18	5.218	236.355	19.447
2018/19	5.352	258.674	21.064
2019/20	5.655	289.213	22.716
2020/21	5.320	193.518	19.340

Kaynak: Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, 2021.

2011/2012 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitimde resmi okullardaki öğrenci sayısı 1.058.904 iken özel okul öğrenci sayısı 110.652; 2020/2021 eğitim öğretim yılında ise resmi okul öğrenci sayısı resmi 1.032.463, özel okul öğrenci sayısı 193.518 olmuştur. Bu durum resmi okullardaki öğrenci sayılarının yıllar içinde az bir miktar da olsa azaldığını, özel okullardaki öğrenci sayılarının yıllar içinde ciddi bir oranda arttığı göstermektedir. Okul öncesi eğitimde yıllar içinde hem devlet okullarında hem özel okullardaki öğretmen sayıları da artmıştır (Tablo 12 ve Tablo 13) (Eğitim Sen, 2021).

2011/2012 ve 2020/2021 eğitim öğretim yılları arasında resmi /özel eğitim kurumlarındaki, ilkökul ve ortaokulda seviyesindeki, okul, öğrenci ve öğretmen sayılarındaki değişimler aşağıda Tablo 14 ve Tablo 15 de gösterilmiştir.

Tablo 14: İlkokul ve Ortaokulda Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Resmi)

Eğitim Yılı	İlköğretim Okul sayısı		İlköğretim Öğrenci Sayısı		İlköğretim Öğretmen Sayısı	
	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul
2012/'13	28.177	16.083	5.426.529	5.402.692	261.497	269.759
2013/'14	27.461	16.047	5.390.591	5.296.380	267.171	280.804
2014/'15	26.339	15.857	5.230.878	4.754.540	273.058	273.049
2015/'16	25.133	15.787	5.128.664	4.595.342	277.053	291.392
2016/'17	24.155	16.397	4.759.317	5.066.780	269.770	295.575
2017/'18	23.349	16.875	4.870.859	5.077.153	297.176	302.257
2018/'19	22.931	16.864	5.005.214	5.099.275	268.065	312.761
2019/'20	22.808	16.916	5.005.927	5.131.431	275.733	328.646
2020/'21	22.527	16.681	5.059.079	5.212.969	273.652	370.798

Kaynak: Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, 2021.

Tablo 15: İlkokul ve Ortaokulda Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Özel)

Eğitim Yılı	İlköğretim Özel Okul sayısı		İlköğretim Öğrenci Sayısı		İlköğretim Öğretmen Sayısı	
	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul
2011/'12	931		286.972		31.691	
2012/'13	992	904	167.381	164.294	20.546	18.926
2013/'14	1.071	972	184.325	182.019	21.273	21.459
2014/'15	1.205	1.111	203.272	208.424	22.194	23.016
2015/'16	1.389	1.555	232.039	278.089	25.908	31.288
2016/'17	1.324	1.481	213.113	288.766	23.108	28.775
2017/'18	1.618	1.869	233.740	321.779	28.966	37.593
2018/'19	1.808	2.060	262.164	338.046	32.667	41.437
2019/'20	1.982	2.351	274.018	347.495	33.514	42.944
2020/'21	2.049	2.343	269.312	311.811	33.285	39.316
	4.392		581.123		72.601	

Kaynak: Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, 2021.

Tablo 14 ve Tablo 15 de görüldüğü gibi, 2012/2013 eğitim öğretim yılında ilk ve ortaokul seviyesindeki eğitimde resmi okul sayısı 28.177 iken özel eğitimde bu sayı (ilkokul 992 ve ortaokul 904 olmak üzere) 1896; 2020/2021 eğitim öğretim yılında ise okul sayısı resmi 22.527 iken; özel okul sayısı 4.392 olmuştur. Eğitim sisteminde 4+4+4 uygulamasında sonra devlet ilköğretim okulları sayısının yıllar içinde 5.650 azalmış buna bağlı olarak devlet okula giden öğrenci sayısında aynı yıllar içinde ilkokulda 367.450 ortaokul 189.723 azalma meydana gelmiştir (Eğitim Sen, 2021). Eğitimde 4+4+4 sistemine geçilmeden önce ilköğretim özel okul sayısı 2011/12 yılında 931 iken; geçildikten sonraki ilk yıl bu sayı artarak 1896 olmuş, 2020/21 eğitim öğretim yılında ise bu sayı daha da artarak 4.392'ye ulaşmıştır. Bu eğitimde geçilen 4+4+4 sisteminin özel okulların okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında ciddi bir artış meydana getirdiğini devlet okullarında ise azalışlara neden olduğunu göstermektedir.

Eğitimde 4+4+4 sisteminden önce özel lise sayısı 885 ve öğrenci sayısı 138.164 iken bu sayı 2020/21 eğitim öğretim yılında yaklaşık 4 kat artarak sırası ile 3.789 özel lise ve bu liselerde eğitim gören 535.964 öğrenci sayısına ulaşmıştır (Tablo 16) (Eğitim Sen, 2021). Bu eğitimde özel eğitimin payının hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir.

Tablo 16: Özel Ortaöğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Eğitim Yılı	Okul	Öğrenci	Öğretmen
2011/12	885	138.164	19.386
2012/13	1.033	156.665	22.378
2013/14	1.433	196.663	29.040
2014/15	1.603	240.171	31.113
2015/16	2.504	373.394	49.898
2016/17	2.618	514.480	52.569
2017/18	2.989	559.838	63.451
2018/19	3.589	581.693	74.572
2019/20	3.882	557.472	75.576
2020/21	3.789	535.964	70.274

Kaynak: Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, 2021

2011/12 eğitim öğretim yılında (4+4+4 sisteminden önce) sadece 45 özel meslek lisesi bulunurken geçen 10 yıl içinde bu sayı yaklaşık 9 kat artarak 2020/21 eğitim öğretim yılında 396'ya ulaşmıştır. Özel meslek lisesinde okuyan öğrenci sayısı ise 2011/12 eğitim öğretim yılında sadece 4.348 iken; bu sayı yaklaşık 29 kat artarak 2020/21 eğitim öğretim yılında 127.280 sayısına ulaşmıştır (Tablo 17) (Eğitim Sen, 2021).

Tablo 17: Özel Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı

Eğitim Yılı	Özel Ortaöğretim Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
2011/12	45	4.348	689
2012/13	126	17.854	2.181
2013/14	426	54.153	7.472
2014/15	429	75.890	7.660
2015/16	419	99.217	8.604
2016/17	372	111.720	7.771
2017/18	383	109.113	8.873
2018/19	413	107.228	9.278
2019/20	401	108.918	8.881
2020/21	396	127.280	8.232

Kaynak: Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, 2021.

2012/13 eğitim öğretim yılında 730 tanesi müstakil ve 369 tanesi imam hatip lisesi içinde olmak üzere toplam 1.099 imam hatip ortaokulu bulunurken; bu sayı 2020/21 eğitim öğretim yılında 2.758 tanesi müstakil ve 669 tanesi imam hatip lisesi içinde olmak üzere toplam 3.427 sayısına ulaşmıştır. 2012/13 eğitim öğretim yılında, bu okullarda eğitim gören öğrenci sayısı 94.467 iken; bu sayı 2020/21 eğitim öğretim yılına kadar sürekli artarak 714.297 sayısına ulaşmıştır (Tablo 18) (Eğitim Sen, 2021).

Tablo 18: İmam Hatip Ortaokulu Sayıları (İHO)

Eğitim Yılı	Bağımsız İHO	İHL içinde İHO	Toplam İHO	Öğrenci Sayısı
2012/'13	730	369	1.099	94.467
2013/'14	946	415	1.361	240.015
2014/'15	1.219	378	1.597	385.830
2015/'16	1.622	339	1.961	524.295
2016/'17	2.326	345	2.671	651.954
2017/'18	2.859	427	3.286	723.108
2018/'19	2.847	547	3.394	761.785
2019/'20	2.822	615	3.437	777.439
2020/'21	2.758	669	3.427	714.297

Kaynak: Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, 2021.

2002/03 eğitim öğretim yılında imam hatip lisesi sayısı 450 ve bu okullarda okuyan öğrenci sayısı 71.100 iken; bu sayı eğitimde 4+4+4 sistemine geçilmeden önceki son yıl olan 2011/12 yılında artarak 537 okul ve 268.245 öğrenci sayısına ulaşmıştır. 2020/21 yılında ise imam hatip lisesi sayısı daha da artarak 1672'ye ulaşırken bu liselerde eğitim gören öğrenci sayısı ciddi oranda artarak 568.175 sayısına ulaşmıştır (Tablo 19) (Eğitim Sen, 2021).

Tablo 19: İmam Hatip Liseleri (İHL) ve Okuyan Öğrenci Sayısı

Eğitim Yılı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı
2002/'03	71.100	450
2003/'04	90.606	452
2004/'05	96.851	452
2005/'06	108.064	453
2006/'07	120.668	455
2007/'08	129.274	456
2008/'09	143.637	458
2009/'10	198.581	465
2010/'11	235.639	493
2011/'12	268.245	537
2012/'13	380.771	708
2013/'14	474.096	854
2014/'15	546.443	1.017
2015/'16	555.870	1.149
2016/'17	506.516	1.452
2017/'18	514.806	1.604
2018/'19	498.002	1.623
2019/'20	495.659	1.650
2020/'21	568.175	1.672

Kaynak: Eğitim Sen, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu, 2021.

Sonuç olarak, eğitim örgütsel alanında, alana dair elde edilen istatistiki veriler - hane halkı harcamalarının ve özel okulların sayısı ve bu okullarda okuyan öğrenci, çalışan öğretmen ve derslik sayılarının, imam hatip okullarının sayısı ve öğrenci sayılarının sürekli olarak artması, alanın belirli bir oranda piyasalaştığını işaret etmektedir. Eğitim

alanında bir yandan devlet güçlü bir şekilde varlığını devam ettirirken, diğer yandan devletin dışında özel eğitimin de özellikle son yıllarda eğitimde payını arttığı alandaki verileri üzerinden ortaya konulmaktadır.

3.4.2. İnşaat Örgütsel Alanına İlişkin Bulgular

Bu çalışmanın hipotetik modelinde ortaya konan ikinci kurumsal iş tipolojisi “*alana dahil aktör-sürekli müdahale*” biçiminde ifade edilmiştir. Siyasi-politik tercihlere göre kontrole uygunluk açısından düşük düzeyli ancak kaynak dağılımı açısından yüksek düzeyli imkanlar barındıran alanlarda, bu tür bir kurumsal iş kategorisinin gözlemlenebileceği öne sürülmüştür. Bu çerçevede Türkiye’deki inşaat örgütsel alanı tanımlanan özelliklere uygunluğu itibarıyla incelenmiştir. Türkiye’de bir kurumsal girişimci olarak devlet, farklı örgütsel alanlarla ilişkisi ve konumunda, “*alana dahil aktör-sürekli müdahale*”, eylem biçimini sergilediği diğer bir deyişle, temel olarak kaynakların (siyaseten) yeniden dağılımı amacı ile çeşitlenen kurumsal işlere giriştiği örgütsel alan inşaat alanıdır. Bir kurumsal girişimci olarak devletin, inşaat alanına müdahalelerinin gerekçelerini tespit etmek amacı ile Gioia analizi yapılarak oluşturulan Tablo 20’de görüldüğü üzere, devletin, alanda kurumsal alt yapı oluşturma, aracı kuruluşları alanda yetkili kılma (TOKİ gibi), kamu kaynaklarını alana transferine öncülük etme ve alanı piyasalaştırma amaçları ile çeşitlenen kurumsal işlere girişmiştir.

Tablo 20: Devletin İnşaat Alanındaki Müdahale Gerekçeleri

Ana Metin / Ham Veriler	1. Düzen Kategoriler	2. Düzen Temalar	Çok Boyutlu Temalar
Cumhurbaşkanı: “Biz inşaat sektörüne asla dur demedik. İnşaat sektörüne yürüyün dedik. Başı da TOKİ çektii. İnşaat sektörüne dur, sanayiye ilerle derseniz çöktüntü başlar. Türkiye'nin kentsel dönüşümlerle birlikte bu sektörü ayakta tutması gerekir”. (<i>Hürriyet Gazetesi, “Cumhurbaşkanı'ndan inşaat sektörü açıklaması”, 15 Aralık 2014</i>).	İnşaat yatırımlarına dayalı iktisadi kalkınma modeli oluşturma		
TOKİ Başkanı: “Elimizde çok kıymetli arsalar var. Onların bazı problemleri var. Onları tezgâha koyacağız, cilalayacağız, satacağız”. (<i>Hürriyet Gazetesi, “Değerli arsaları cilalayıp satacağız”, 07 Temmuz 2008</i>).	İnşaat yatırımları için altyapı-kaynak oluşturma: Arsa üretimi		
4734 sayılı Kamu İhale Kanuna göre yapılacak ihalelerde; idareler, saydamlığı, rekabeti, eşit muameleyi, güvenirliliği, gizliliği, kamuoyu denetimini, ihtiyaçların uygun şartlarla ve zamanında karşılanmasını ve kaynakların verimli kullanılmasını sağlamakla sorumludur. (<i>Kamu İhale Kanunu, Kanun No: 4734, 4734 Sayılı Kanun'un Genel Gerekçesi</i>).	Devleti, ihaleler yoluyla, kaynak dağılımında alana müdahil aktör olarak tanımlama		
2000'li yıllar boyunca, 11 adet kanunla (4767; 4864; 4964; 4966; 5104; 5162; 5229; 5234; 5327; 5273; 5609 sayılı kanunlar) Toplu konut kredisi verilmesi, afet bölgelerinde toplu konut yapımı, gecekondü dönüşüm bölgelerinde toplu konut projeleri yapmak, lüks konut projeleri gerçekleştirmek, konut sektöründe faaliyet gösteren şirketleri kurmak veya finans kurumlarına ortak olmak vb. planlama yetkileri ve konut üretimini düzenleyici TOKİ'ye verilmiştir. (<i>TOKİ, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ve 11 Adet Kanun</i>).	İnşaat alanında devletin doğrudan üretici bir aktör olarak varlığı: TOKİ	İnşaat alanını kalkınmaya temel alma	
2002-2008 döneminde mevzuatında yapılan 14 ayrı yasal değişiklikle, TOKİ, imar izni verme, devlet arazisini özelleştirme, belirli bölgeleri kentsel dönüşüm sahası ilan etme ve dönüşüm projelerini yürütme gibi olağanüstü yetkilerle donatılmış devasa bütçeli ve dokunulmaz bir devlet aygıtı haline getirilmiştir. (<i>TOKİ, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ve (4767; 4864; 4964; 4966; 5104; 5162; 5229; 5234; 5327; 5273; 5609 sayılı kanunlar)</i>).	İnşaat alanında devletin doğrudan üretici bir aktör olarak varlığı: TOKİ	Kaynak transferi	
2005 yılında çıkan 5393 sayılı Belediye Yasası 73. Maddesi ile Kentsel dönüşüm alanlarının belirlenerek bu alanlarda önerilecek yapılaşmanın imar planlarından muaf tutulacağı, bu alanlara özel projeler geliştirilebileceği ilgili belediyenin talebi ve Cumhurbaşkanınca* bu yönde karar alınması şarttır. *2/7/2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 200'üncü maddesiyle bu fıkrada yer alan “Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca” ibaresi “Cumhurbaşkanınca” şeklinde değiştirilmiştir. (<i>2005 yılında çıkan 5393 sayılı Belediye Yasası 73. Maddesi</i>).	İnşaat yatırımları için altyapı-kaynak oluşturma: Kentsel dönüşüm	Devletin üretici aktör olarak alanda yer alması	
Cumhurbaşkanı: “İnşaat sektörünü asla hafife almıyorum, inşaat sektörü ile sanayi at başı gider. Biri bir kenarda kalsın asla olmaz. İstihdam diyorsak inşaat sektörünü tahrik etmemiz lazım”. (<i>Habertürk Gazetesi, “2015 İstihdamda Çok Daha Rahat Olacak”, 09 Nisan 2015</i>).	İnşaat yatırımlarına dayalı iktisadi kalkınma modeli oluşturma		

<p>İnşaat sektörüyle ilgili konuşan Cumhurbaşkanı: "Türkiye ne zaman seçime gitse, bir de ortaya inşaat sektörüyle ilgili bir kriz atılır. Ve böyle bir krizi de o balonu şişirerek ortaya attılar. İnşaat sektörünün olmadığı ülke bitmiş demektir. İnşaat sektörünü hiçbir zaman bir yere koyamazsınız. Herhâlde çadırda yaşayacak halimiz yok değil mi? İki, taahhütlerde alt yapısı olmayan bir ülkeden bir şey olur mu? Biz modern bir Türkiye'yi konuşuyoruz". (<i>Türkiye Gazetesi</i>, "İnşaat olmazsa ülke bitmiş demektir", 10 Nisan 2015).</p>	<p>İnşaat yatırımlarına dayalı iktisadi kalkınma modeli oluşturma</p>		
<p>Kamu ihale kanunu 192 kere değiştirilmiştir. (<i>Cumhuriyet Gazetesi</i>, "192 kez değiştirilen kanun için 'şeffaflık' çağrısı", 18 Kasım 2020).</p>	<p>Alana yönelik sürekli düzenlemeler</p>	<p>Yasal düzenlemeler</p> <p>Devletin inşaat alanına sürekli müdahalesi</p> <p>Düzenleyici merkezi aktör olarak konumlanma</p>	
<p>2002 yılında Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına 4737 sayılı kanunla (Endüstri Bölgeleri Kanunu) Endüstri bölgelerinde imar planlarını yapma/yaptırma yetkisi verilmiştir. (<i>Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı</i>, 4737 Endüstri Bölgeleri Kanunu, 2002).</p>	<p>İnşaat alanında devlet kurumlarının düzenleyici varlığı: imar planları ile yetkilendirme</p>		
<p>2003 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığına 4957 (Turizmi Teşvik Kanunu'nda Değişiklik planlarını yapma/yaptırma yetkisi Yapılması Hakkında Kanun) sayılı kanun ile Turizm Merkezlerinde her tür ve ölçekteki imar yapma/yaptırma yetkisi verilmiştir. (<i>Kültür ve Turizm Bakanlığı</i>, 4957 Turizmi Teşvik Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 2003).</p>	<p>İnşaat alanında devlet kurumlarının düzenleyici varlığı: imar planları ile yetkilendirme</p>		
<p>2002 sonrası dönemde yapılan bir dizi yasal değişiklik ile, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na daha önce sahip olmadıkları yetkiler sağlayarak öncesinde planlama ve yapı çevre üretiminde iktidarın inisiyatifinin önünde hukuki engeller yaratan yasal çerçevenin üstesinden gelinmesini sağlamış, bir anlamda iktidar söz konusu alanlara dair yetkileri merkezileştirmiştir. (<i>Kültür ve Turizm Bakanlığı</i>, <i>Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı</i> ve <i>Çevre ve Şehircilik Bakanlığı</i>, 4957, 4737, 4767, 4864 vb. sayılı kanunlar).</p>	<p>İnşaat alanında devlet kurumlarının düzenleyici varlığı: imar planları ile yetkilendirme</p>		

Devlet inşaat alanını düzenlemeye yönelik sürekli çıkardığı yasal düzenlemeler (kamu ihale kanunu 192 defa değiştirilmiş) (Purkis, 2014: 147) ile alanda doğrudan üretici bir aktör olarak varlığını TOKİ vasıtasıyla sürdürmüş, düzenleyici merkezi aktör olarak konumlanmış, ihaleler yoluyla kaynak dağılımında alana müdahil aktör olarak inşaat yatırımlarına dayalı iktisadi kalkınma modeli oluşturmaya çalışmıştır. Yukarıda Gioia analiz tablosunda (Tablo 20) görüldüğü üzere, bir kurumsal girişimci olarak devletin, inşaat alanında gerçekleştirdiği kurumsal işler ile alanı sürekli regüle ettiği ve alanda bizzat üretici pozisyonunda (TOKİ’yi yetkilendirerek) bulunduğu, kurumları yetkilendirerek alanı düzenlediği ve ihaleler yoluyla kaynakların (siyaseten) yeniden dağılımına imkân sağladığı ve alanı piyasalaştırdığı gözlemlenebilmektedir.

Kurumsal aktör olarak devletin inşaat alanına müdahale düzeyini ve sıklığını tespit etmek amacıyla son 40 yıllık süreçte resmî gazete de yayımlanan düzenlemelere bakılarak (kanun, KHK, Cumhurbaşkanlığı kararları/kararnamelerini, tüzük, yönetmelik) 10 yıllık periyotlarla dağılımı gösteren Tablo 21 oluşturulmuştur.

Tablo 21: İnşaat Örgütsel Alanında Yapılan Düzenlemeler (1981-2020)

Dönem	Düzenleme Türü					Toplam	Oran
	Kanun	KHK	Cumhurbaşkanlığı Kararları/ Kararnameleri	Tüzük	Yönetmelik		
1981-1990	5	0	0	0	19	24	13%
1991-2000	2	0	0	0	12	14	8%
2001-2010	9	0	0	0	61	70	38%
2011-2020	6	0	26	0	46	78	42%
Toplam	22	0	26	0	138	186	100%

Tablo 21’de de görüldüğü üzere, yapılan düzenleme sıklığı ve sayısı devletin bir kurumsal girişimci olarak inşaat örgütsel alanında “*alana dahil aktör-sürekli müdahale*”, eylem biçimini benimsediğini göstermektedir. Özellikle son 40 yılda bu alanda devletin inşaatı kalkınmaya temel alması, üretici pozisyonunda bulunması, kentsel dönüşüm ile inşaat yatırımları için altyapı-kaynak oluşturması, ihaleler yoluyla kaynak dağılıma müdahil aktör olması gibi gelişmeler devlet eli ile kaynakların yeniden dağılımına işaret etmektedir.

Yukarıda anlatılageldiği gibi, devletin bir kurumsal girişimci olarak inşaat örgütsel alanına müdahale gerekçeleri diğer bir deyiş ile inşaat alanında kaynakları

yeniden dağılımı sağlama çabalarını (Tablo 20) ve müdahale düzeyini ve sıklığını (Tablo 21) üzerinden görmek mümkündür. Devletin inşaat alanına müdahaleleri ve bunların düzeyi diğer bir ifade ile devletin alandaki eğilimleri alanda birtakım değişimleri ortaya çıkarmıştır. Devletin bu eğilimlerinin -verilerin kısıtlarını göz önüne almakla birlikte- inşaat alanında dair aşağıdaki istatistiki verilerle de net bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen örgütsel alanlardan inşaat alanı, kurumsal aktör olarak devletin kaynakların yeniden dağılımı sağladığı ve alana dahil aktör olarak sürekli müdahalede bulunduğu alan olarak örnek verilebilir. Tablo 22’de görüldüğü gibi, özellikle 2002-2017 yılları arasında, inşaat sektörünün -2008-2009 yıllarında dünya küresel ekonomik krizinin etkisi ile biraz düşüş yaşamış olsa da- genel olarak gayrisafi yurt içi hasılanın iktisadi faaliyet kollarına dağılımındaki payı sürekli artmıştır.

Tablo 22: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (%), 1998-2017

Yıllar	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Sektör Toplamı
1998	13.5%	27.2%	6.6%	52.7%	100.0%
1999	11.5%	25.0%	6.1%	57.4%	100.0%
2000	11.3%	24.1%	5.9%	58.7%	100.0%
2001	9.9%	23.5%	5.2%	61.4%	100.0%
2002	11.6%	22.7%	5.1%	60.5%	100.0%
2003	11.3%	23.1%	5.3%	60.4%	100.0%
2004	10.8%	22.6%	6.1%	60.5%	100.0%
2005	10.6%	22.6%	6.4%	60.4%	100.0%
2006	9.3%	22.6%	7.2%	60.8%	100.0%
2007	8.5%	22.2%	7.7%	61.7%	100.0%
2008	8.4%	21.8%	7.7%	62.1%	100.0%
2009	9.1%	20.7%	6.3%	63.9%	100.0%
2010	10.3%	21.0%	6.9%	61.8%	100.0%
2011	9.4%	22.5%	8.2%	60.0%	100.0%
2012	8.8%	21.9%	8.5%	60.9%	100.0%
2013	7.7%	22.4%	9.2%	60.7%	100.0%
2014	7.5%	22.7%	9.2%	60.7%	100.0%
2015	7.8%	22.4%	9.3%	60.5%	100.0%
2016	7.0%	22.3%	9.7%	61.0%	100.0%
2017	6.9%	23.2%	9.7%	60.2%	100.0%

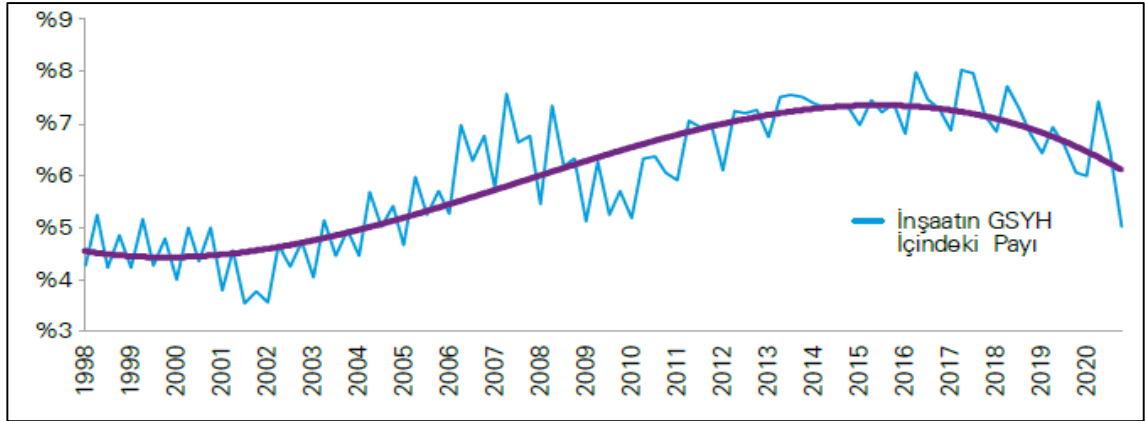
Kaynak: TÜİK, Yıllık Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, 2017.

1998 yılında inşaat alanı, gayrisafi yurt içi hasıla da %6,6 oranında pay sahibi iken 2017 yılında bu oran %9,7 oranına yükselmiştir (TÜİK, 2017). Şekil 6 ve Şekil 7’de görüldüğü gibi, Türkiye’de özellikle devletin inşaat yatırımlarına dayalı iktisadi kalkınma modeli oluşturması ile inşaat sektörünün GSYH içindeki payı ve büyüme hızı -2008/2009

dünya ekonomik krizi dışında- 2017 yılına kadar sürekli artmıştır. Bunda devletin çeşitli yasal düzenlemeler yaparak inşaat alanında kurumsal alt yapı sağlayacak kurumları yetkilendirmesi (ör: 2000’li yıllar boyunca TOKİ yasasında yapılan 11 değişiklik) ve alanda bir aktör olarak bulunması etkili olmuştur. Devletin inşaat sektörüne verdiği krediler sayesinde 2020 yılının ortalarında GSYH içindeki payını yaklaşık %7,4 seviyesine çıkarmış olsa da bu oran seyri Şekil 6’da görüldüğü gibi 2017 yılında ulaşılmış olduğu %8,1 seviyesine ulaşamamıştır (KPMG, 2021). Bunun nedeni Covid-19 küresel salgınının inşaat sektörü üzerindeki olumsuz etkileridir.

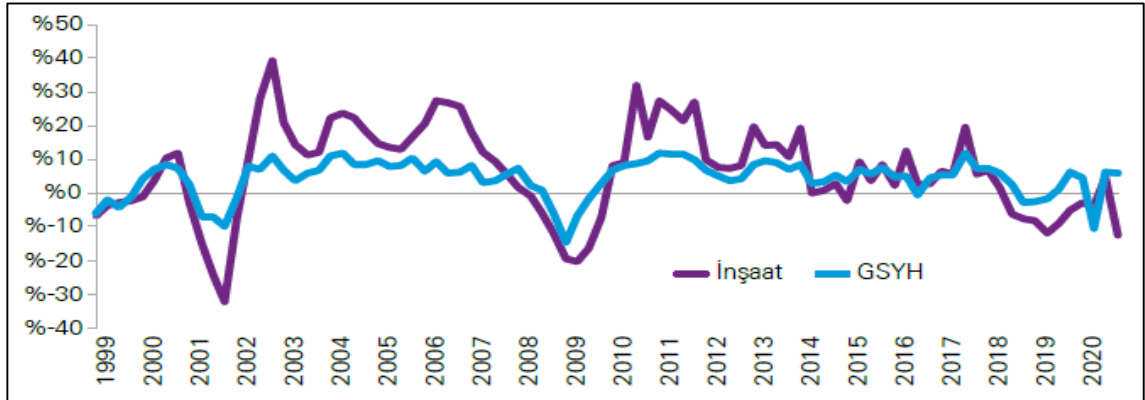
Bir kurumsal girişimci olarak devletin, inşaat örgütsel alanında oluşturduğu iktisadi kalkınma modeli ve alana kaynak transferi sağlama yönünde giriştiği kurumsal işleri sürdürdüğü ve alanda kurumsal değişimler gerçekleştirmeye devam ettiğini söylemek mümkündür. Buna örnek olarak, inşaat alanındaki istihdamın toplam istihdam içindeki payının ve konut satışlarının yıllar içinde artarak devam etmesi verilebilir.

Şekil 6: İnşaat Sektörünün GSYH İçindeki Payı

Kaynak: KPMG, KPMG Perspektifinden İnşaat Sektörüne Bakış, 2021.

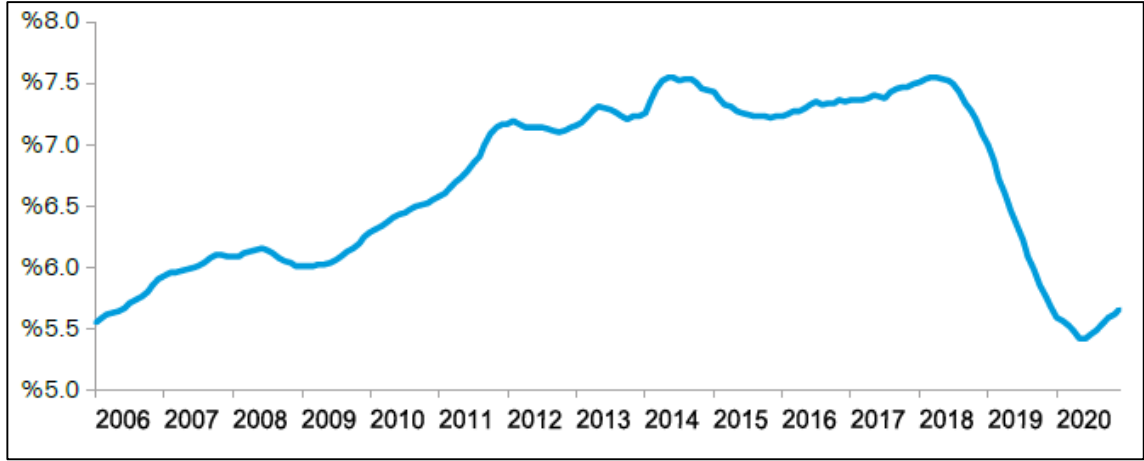
Şekil 7: GSYH ve İnşaat Sektörünün Yıllık Büyüme Hızları

Kaynak: KPMG, KPMG Perspektifinden İnşaat Sektörüne Bakış, 2021.

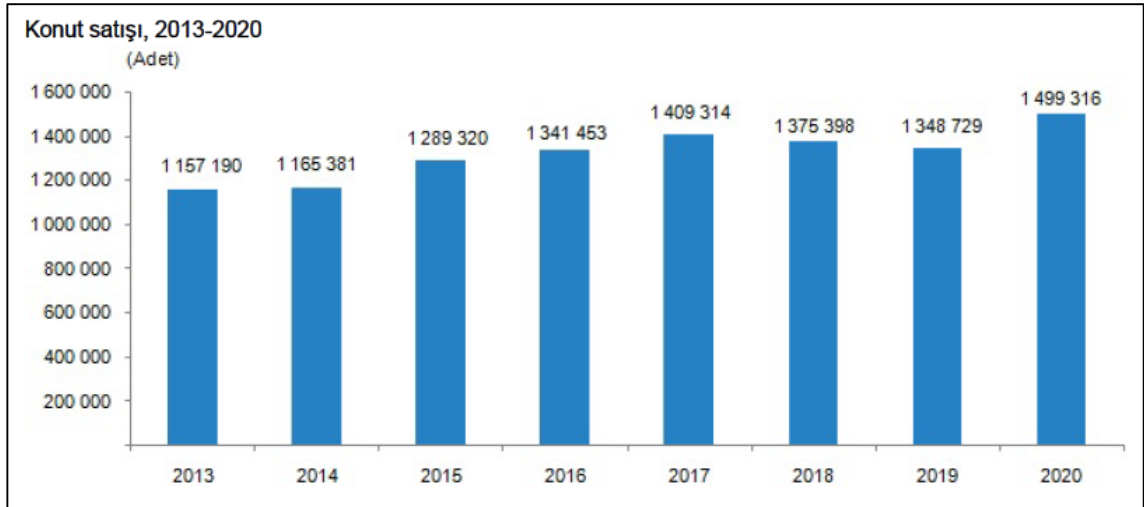
GSYH'nin yıllar içindeki büyüme hızı 2001 ekonomik krizi, 2008-2009 dünya ekonomik krizleri ve 2020 yılında ortaya çıkan Covid-19 küresel salgını dışındaki yıllarda inşaat sektörünün büyüme hızının altında kalmıştır (Şekil 7). İnşaat sektörünün toplam istihdam içindeki aylık ortalama payı 2006 yılında yaklaşık %5,5 iken 2018 yılında aylık ortalama pay artarak yaklaşık %7,5 olmuştur. İnşaat örgütsel alanındaki istihdamın toplam istihdam içindeki oranının artması devletin bu alanı desteklediği ve bu alana yatırımlar yaptığını/kaynak transferi gerçekleştirdiğini göstermektedir. Şekil 8'de görüldüğü üzere inşaat alanındaki toplam istihdam içindeki payı son 2006-2018 yılları arasında artan bir seyir izlemiş, 2018 yılı itibari ile düşüş yaşasa da 2020 yılında tekrar yükselişe geçmiştir (KPMG, 2021).

Şekil 8: İnşaatın Toplam İstidam İçindeki Payı (12 Aylık Ortalama)

Kaynak: KPMG, KPMG Perspektifinden İnşaat Sektörüne Bakış, 2021.

Şekil 9: Konut Satış İstatistikleri, 2020

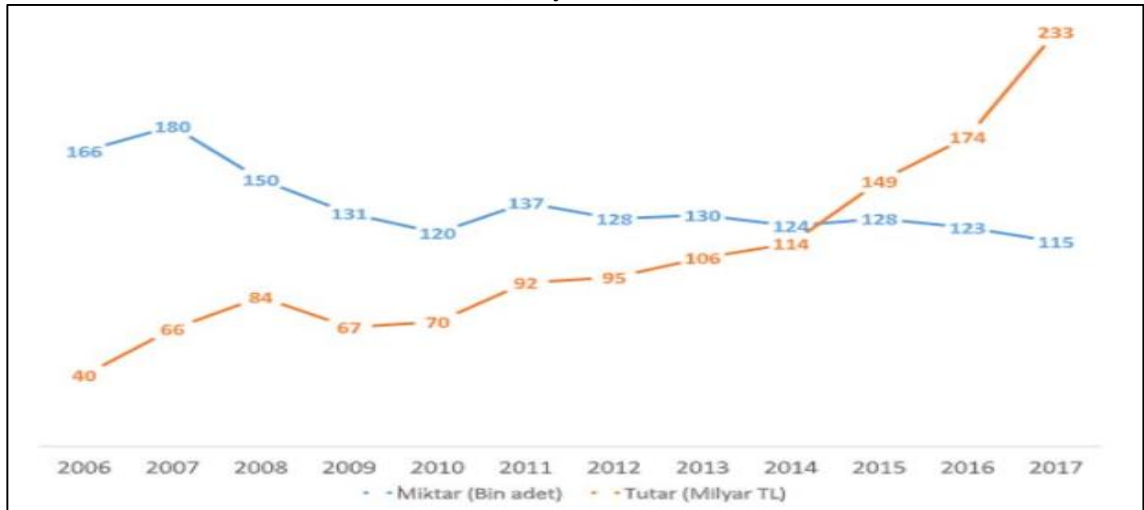

Kaynak: TÜİK, Konut Satış İstatistikleri, 2020.

Yıllık konut satışları son 8 yılda genel anlamda artan bir seyir izlemektedir. 2013 yılında 1.157.190 olan yıllık konut satışı sayısı yıllar içinde artarak 2020 yılında 1.499.316 sayısına ulaşmıştır (Şekil 9) (TÜİK, 2020). Bu durum, inşaat alanının devletin destekleri ile büyük hacimli bir alana dönüştüğüne işaret etmektedir.

Devletin inşaat alanında yaptığı düzenlemeler ve alana aktardığı kaynak transferlerini kamu ihale kanununda yaptığı değişiklikler (192 kere değiştirilmiş) (Toker, 2021) verilen ihale sayısı ve tutarı üzerinden takip etmek mümkün gözükmemektedir. Kamu ihale kanununa göre açık ihale usulüne göre yapılmadığı “doğal afet, salgın hastalık ve ani ve beklenmeyen durumlarda vb.” durumlarda ihalenin acil yapılmasının zorunlu olması durumunda (istisnai durumlar) uygulanan 21/b maddesi (pazarlık usulü ile verilen ihaleler) göre yapılan ihaleler son dönemlerde yaygın bir yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yürürlüğe girdiği 2003 yılından beri defalarca değiştirilen kamu ihale kanununa göre verilen ihale sayıları ve bu ihalelerin tutarlarının yıllar içindeki değişimi Şekil 10’de görülmektedir (Özgür, 2019). 4734 sayılı kanuna göre 2006 yılında 166.000 ihale verilirken bu sayı yıllar içinde azalarak, 2013 yılında 130.000 ihaleye, 2017 yılında ise bu sayı 115.000 ihaleye düşmüştür. Yıllar içinde ihale sayısının azalması veya çok büyük bir farkın olmamasına rağmen ihale tutarlarındaki artışın yıllar içinde ciddi farklılıklar oluşturduğu görülmektedir (Şekil 10) (Özgür, 2019).

Şekil 10: 4734 Sayılı Kanun’a göre (Kamu İhale Kanunu) Verilen İhalelerin Sayısı ve Tutarı (Milyar TL)

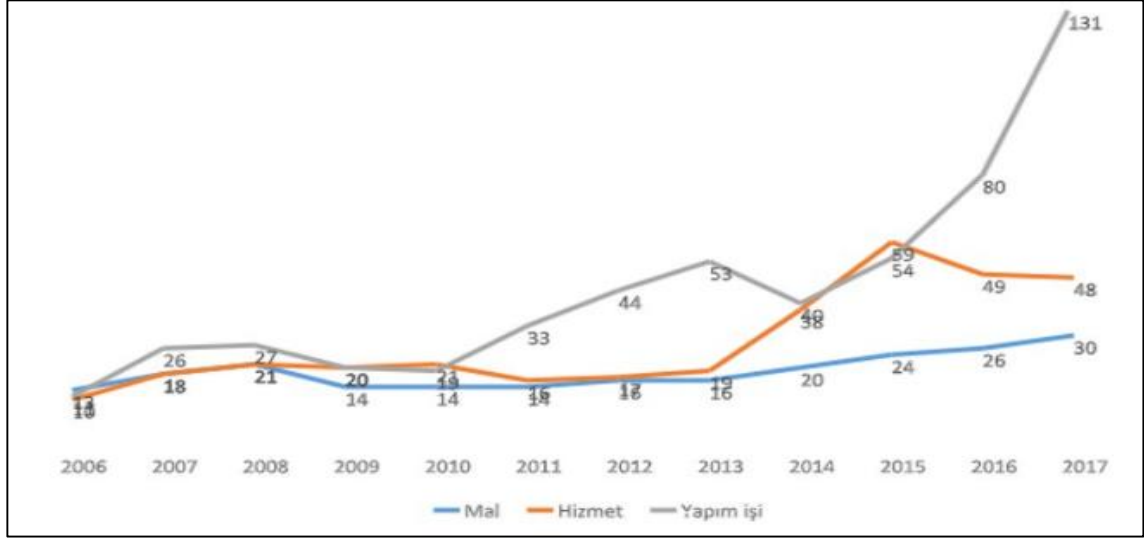

Kaynak: Gazete Duvar, 4734 Sayılı Kanun’a Göre Verilen İhaleler, 2019.

2006 yılında 40 milyar TL olan ihale tutarları 2013 yılında artarak 106 milyar TL’ye ulaşmış 2017 yılında ise 233 milyar TL’ye ulaşmıştır. Özellikle 2013 yılı sonrası

ihale tutarlarının çok büyük oranda artması inşaat örgütsel alanına devletin daha fazla kaynak transferini gösterirken verilen ihale sayılarının azalması bu kaynak transferinin daha az şirkette yoğunlaştığına işaret etmektedir.

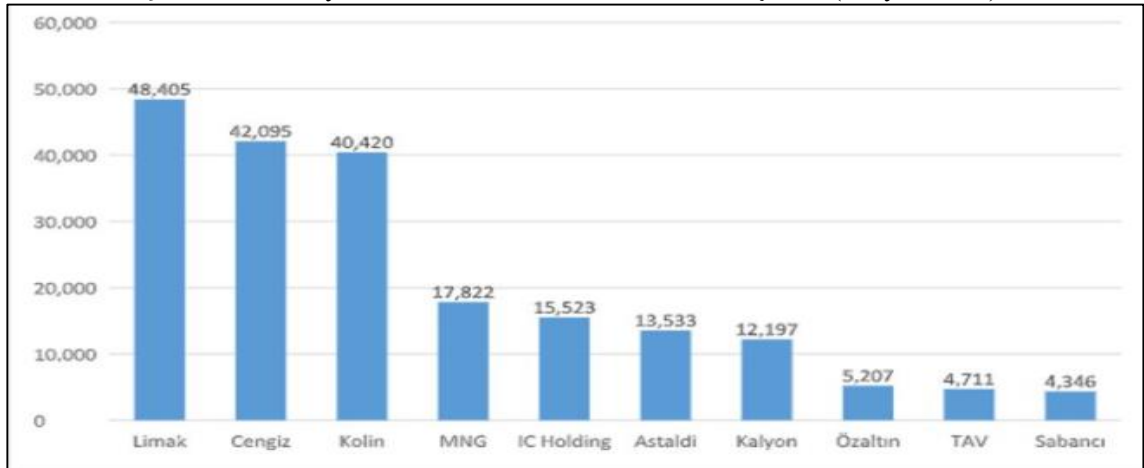
Şekil 11: 4734 Sayılı Kanun'a (Kamu İhale Kanunu) Göre İhalelerin Türlerine Göre Dağılımı (Milyar TL)

Kaynak: Gazete Duvar, 4734 Sayılı Kanun'a Göre Verilen İhale Türlerinin Dağılımı, 2019.

4734 sayılı kanuna göre verilen ihale türlerinin yıllar içindeki dağılımı ve tutarlarındaki değişimine bakıldığında mal ve hizmet ihalelerinin yıllar içindeki değişiminde çok belirgin bir değişim yaşanmazken, yapım işi ihalelerinde çok belirgin bir değişim gözlemlenmektedir (Şekil 11) (Özgür, 2019). Yıllar içinde yapım işi ihaleleri tutarlarındaki artışların (özellikle 2013 yılı sonrası) nedeni olarak inşaat alanında yapılan ihalelerin tutarlarının artmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 12: Türkiye'de En Fazla KÖİ İhalesi Alan 10 Şirket (Milyar dolar)

Kaynak: Dünya Bankası, 2022.

Kamu- Özel İş birliği (KÖİ) modeli ile son yirmi yılda devletten en fazla ihale alan 10 şirketin aldıkları ihale tutarlarının toplamı yaklaşık 205 Milyar dolar olmaktadır (Şekil 12) (Dünya Bankası, 2022). Bu tutar GSYH ‘nin dörtte birine toplam dış borcun yaklaşık yarısına denk gelmektedir.

Sonuç olarak, inşaat sektörünün yıllık büyüme hızının GSYH’nin yıllık büyüme hızının üzerinde seyretmesi, GSYH içindeki oranın ve toplam istihdamdaki payının artan bir seyir izlemesi ve konut artışlarının da bu artışlar ile paralellik göstermesi, kamu ihale kanununun sürekli değiştirilmesi ve bu kanuna göre ve KÖİ modeli ile yapılan ihalelerin tutarlarının sürekli artması, devletin inşaat yatırımlarına dayalı iktisadi kalkınma modeli oluşturmaya çalışması gibi gelişmeler alanda kaynakları yeniden dağılımını sağladığını ve alanı piyasalaştırdığını göstermektedir. İnşaat alanı, refahın yeniden dağılımını sağlamak açısından elverişli ancak politik kontrol açısından zayıf bir alandır. Ağırlıklı olarak piyasalaştırma ve kalkınma modeline esas alma nedeniyle farklı durumlara göre sürekli değiştirilen mevzuat, söz konusu alanda çok sayıda, farklı büyüklükte işletmenin doğmasına, ancak alanın kurumsallaşması, şehirleşme ve konut sorunlarının çözümü açısından karmaşık ve devlete bağımlı bir sektörün oluşmasına yol açmış görünmektedir.

3.4.3. Kültür-Sanat Örgütsel Alanına İlişkin Bulgular

Türkiye’de bir kurumsal girişimci olarak devlet, farklı örgütsel alanlarla ilişkisi ve konumunda, “*dönemsel-pragmatik müdahale*”, eylem biçimini sergilediği diğer bir deyişle, toplumu kontrol veya kaynakların (siyaseten) yeniden dağılımı gibi amaçlarla kurumsal işlere girişmediği alan olarak kültür-sanat örgütsel alanı ifade edilebilir. Kültür-sanat alanında yapılan düzenlemeler, kültür-sanata verilen devlet desteğinin koşullarını ve alana kaynak aktarım düzeyi belirleme ve devlet desteğinin sorumluluklarını yeniden tanımlama şeklinde olmakta bu alanlardaki düzenlemeler ve devlet desteği bir süreklilik göstermemekte bunun yerine dönemsellik arz etmektedir.

Tablo 23: Devletin Kültür-Sanat Alanındaki Müdahale Gerekçeleri

Ana Metin / Ham Veriler	1. Düzen Kategoriler	2. Düzen Temalar	Çok Boyutlu Temalar
1983 yılında kurulan 45. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin programında sanatın milletlerarası ilişkilerin kurulmasında ve güçlenmesinde de etkin bir araç olduğu, sanatçıların da bilim ve din adamları gibi maddî ve manevî değerlerin korunmasında önemli görevler yürüttükleri; edebiyat, müzikî, resim, tiyatro gibi sanat dallarının geliştirilmesinin hükümetin ana hedeflerinden biri olduğu ve sanatçıların maddî ve manevî açıdan hükümet tarafından destekleneceği ifade edilmiştir. (45. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin programı, https://www5.tbmm.gov.tr).	Kültür-sanat alanları ve sanatçılara devlet desteğinin ve gerekçelerinin tanımlanması	Kültür-sanata verilen devlet desteğini ve sorumluluklarını yeniden tanımlama. Devlet desteğinin koşullarını oluşturma.	
1987 yılında kurulan 46. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin programında ise sanat konusunda sadece bir önceki hükümet programında da yer alan gençlerin yetiştirilmesinde okul dışında sanatın da bir araç olarak kullanılacağı konusuna değinilmiştir. (46. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin programı, https://www5.tbmm.gov.tr).	Sanat alanları ve sanatçılara devlet desteğinin ve gerekçelerinin tanımlanması		
1999 yılında kurulan 57. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin programında ise Türk kültür ve sanatının uluslararası alanda kendine özgü özellikleriyle yer alabilmesi ve yayılabilmesi için gerekli kurumsal altyapının oluşturulacağı, kültür ve sanatta ulusal değerlerin yanı sıra evrensel değerlere de yer verileceği ve güzel sanatların her alanında devlet desteğinin artacağı ve bu konuda uluslararası açılım sağlanacağı ifade edilmiştir. (57. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin programı, https://www5.tbmm.gov.tr).	Sanat alanları ve sanatçılara devlet desteğinin ve gerekçelerinin tanımlanması		
2011 yılında kurulan 61. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin programında ise kültür ve sanat değerlerimizi muhafaza eden, yeniden üreten ve gelecek nesillere aktaran, evrensel kültür ve sanat değerlerine katkı yapan, herkesin kültür ve sanat faaliyetlerine katıldığı bir toplumsal yapının hedeflendiği belirtilmiştir. Ayrıca Türk kültür ve sanatının ulusal ve uluslararası alanda tanıtılması için çaba gösterileceği ve özel sanat kurumlarına ve sanatla ilgilenen sivil toplum kuruluşlarına verilen desteğin devam edeceği de ifade edilmiştir. Türk tarihindeki önemli şahsiyetlerinin, olayların, masal kahramanlarının ve kültürel zenginliklerin belgesel, dizi ya da çizgi filmlere dönüştürülmesi bir hedef olarak ortaya konmuştur. (61. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin programı, https://www5.tbmm.gov.tr).	Sanat alanları ve sanatçılara devlet desteğinin ve gerekçelerinin tanımlanması		
Başbakan, İBB'nin yeni düzenlemesine karşı çıkan tiyatroculara da eleştiriler yöneltti. "Devlet tiyatro sahnesinden ayrılıyor, buyurun sahne sizin" diyen Başbakan, düzenlemeye karşı çıkan tiyatrocuların "Statükonun arkasına sığınmak" ve "kast sitemi içinde yer almak" ifadeleriyle eleştirdi. (Habertürk Gazetesi, "Devlet tiyatro sahnesinden çekiliyor", 04 Mayıs 2012).	Devletin kültür-sanat alanlarındaki düzenleyici rolünün yeniden tanımlanması		
Son 15 yıllık süreçte, Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinin, genel bütçedeki oranı yüzde bir olmamıştır. (Turizm Ajansı, "Bakanlığın genel bütçedeki payı azaldı!", 17 Kasım 2017).	Devletin kültür-sanat alanına kaynak aktarım düzeyi		
Başbakan: "Devlet Tiyatroları'na 140 milyon TL harcadık, 4 milyon gelir sağladılar. 140 milyon Türk lirası nerede, 4 milyon Türk parası nerede." (Habertürk Gazetesi, "Devlet tiyatro sahnesinden çekiliyor", 04 Mayıs 2012).	Devlet desteğinin yeniden tanımlanması ve piyasaya yönlendirme		

<p>TÜSAK yasa tasarısı 2012 yılında İBB Başkanı'nın Şehir tiyatrolarının başına bir bürokrati atmasıyla başlayan ve Başbakan'ın "Devlet eliyle tiyatroculuk olmaz. Tiyatroları özelleştirmeye götürüyorum. Özelleştirmek suretiyle buyurun, istediğiniz gibi tiyatrolarınızı oynayın. Destek gerekirse, gerektiği zaman, bizler de hükümet olarak istediğimiz oyunlara sponsor olur, desteğimizi veririz." sözleriyle alevlenen tartışmalar sonucunda ortaya çıkmış bir tasarıdır. Tasarı ile ülkedeki tüm ödenekli ve özel sanat kurumlarının yapısı yeniden düzenlenmektedir. (<i>Milliyet Gazetesi</i>, "Buyurun tiyatroları özelleştireceğim", 30 Nisan 2012).</p>	<p>Devlet desteğinin yeniden tanımlanması ve piyasaya yönlendirme</p>	<p>Kültür-sanat alanına devlet desteğini sınırlandırma</p>	<p>Kültür-sanat alanına devlet desteğinin sınırlandırılması ve piyasa söylemi</p>
<p>Kültür ve Turizm Bakanı (2005): "Devletin bale ve operası olur ama devletin tiyatrosu olur mu konusunda tereddütlerim var." (<i>Hürriyet Gazetesi</i>, "Uyumam hastalıktandı tedavi oldum ve iyileştim", 21.09.2005).</p>	<p>Devlet desteğinin yeniden tanımlanması ve piyasaya yönlendirme</p>	<p>Kültür-sanat alanına devlet desteğinde etkinlik ve piyasa söylemi</p>	<p>Kültür-sanat alanına devlet desteğinin sınırlandırılması ve piyasa söylemi</p>
<p>Kültür ve Turizm Bakanı (2005): "...Bu tür işleri özelleştirmek lazım. Sizin personelinize vereceğim parayı amatör tiyatrolara dağıtsam, bütün bu bölge tiyatro olur." (<i>Milliyet Gazetesi</i>, "Bakan müdürü böyle azarladı", 01.03.2010).</p>	<p>Devlet desteğinin yeniden tanımlanması ve piyasaya yönlendirme</p>	<p>Kültür-sanat alanına devlet desteğinde etkinlik ve piyasa söylemi</p>	<p>Kültür-sanat alanına devlet desteğinin sınırlandırılması ve piyasa söylemi</p>
<p>1995 yılında çıkarılan Özel Tiyatrolara Devlet Desteği Yönetmeliği çerçevesinde geçen "Bu Yönetmeliğin amacı, ulusal kültür ve çağdaş anlayışa uygun etkinlikleriyle kültür ve sanatımıza hizmette bulunan ve gelişmekte olan özel tiyatroların projelerine destek vererek tiyatro sanatının yaygınlaşmasını sağlamak, yerli oyun yazarlarını teşvik etmek, oynanan oyunların kalitesini yükseltmek ve bu yolla da Türk tiyatrosunun gelişmesini ve tanıtılmasını desteklemektir" maddesi 11 Ağustos 2006 tarihli 26256 sayılı resmî gazetede çıkan bir hükümlerle gerekçesiz olarak yürürlükten kaldırılmıştır. (11 Ağustos 2006 tarihli Sayı: 26256, Resmî Gazete, Özel Tiyatrolara Devlet Desteği Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik).</p>	<p>Devlet desteğinin yeniden tanımlanması ve piyasaya yönlendirme</p>	<p>Kültür-sanat alanına devlet desteğinde etkinlik ve piyasa söylemi</p>	<p>Kültür-sanat alanına devlet desteğinin sınırlandırılması ve piyasa söylemi</p>
<p>TÜSAK tasarısında Kültür Bakanı'nın önerisiyle Bakanlar Kurulu tarafından atanacak on bir kişilik sanat kurulunun Türkiye'de sanat yönetimi açısından tek sorumlu olacağı belirtilmektedir. (<i>TÜSAK Kanun Tasarısı Taslağı</i>, 2014).</p>	<p>Devletin kültür-sanat alanlarındaki düzenleyici rolünün yeniden tanımlanması: Merkezileştirme</p>	<p>Kültür-sanat alanına devlet desteğinde etkinlik ve piyasa söylemi</p>	<p>Kültür-sanat alanına devlet desteğinin sınırlandırılması ve piyasa söylemi</p>
<p>Kültür ve Turizm Bakanı: "Gitmek" adlı filmin İsviçre'de düzenlenen festivalden çıkartıldığı yönündeki iddialara yanıt verdi (2008): "Bizim ciddi maddi katkı yaptığımız bir festivalin, bir siyasi gösteriye dönüşmemesi konusunda bir talep ileri sürmek, bazı gazetelerde yazdığı gibi bir sansür anlayışı mıdır? Hepinizin insafına sunuyorum. Türkiye ciddi bir ortamdan, bir dar boğazdan geçiyor. Biz kendi maddi kaynaklarımızı aktararak program yapımında söz sahibi olup, festivalde Türkiye aleyhinde yayımlar yapılması, Türkiye'nin bir bölümünün bir başka isimle isimlendirilmesi karşısında sessiz mi kalmalısınız? Böyle kalırsak bizi eleştirmez misiniz?" (<i>T24 internet sitesi</i>, "Bakandan sansür iddialarına yanıt", 04.11.2008).</p>	<p>Politik tercihlerin sanata verilen destekler üzerindeki olumsuz etkileri</p>	<p>Devlet desteğinin bir baskı aracı olarak kullanılması</p>	<p>Kültür-sanat alanına devletin şartlı desteği</p>
<p>Kültür ve Turizm Bakanı (2011): "...Bu bir propaganda... Az sayıda ama sesi çok çıkan bir kesimin iddiası. "Şu özelliklere sahip olduğumuz için kaynaklarımız kesiliyor" diyorlar. Peki niçin kaynaklar yıllar boyunca hep aynı insanlara aktarılmış? 10 yıl boyunca devletten destek almış bir tiyatro sahibi sistemini hala oturtamamışsa desteği çektik diye kızmaya hakkı yok, çünkü genç insanların da bu kaynaklardan faydalanmaya hakkı var. Bakan olarak genç sanatçılara alan açmaya çalıştığım zaman ya da kaynakların çoğulcu bir anlayışla aktarılmasını öne çıkardığım zaman "baskı ve sansür var" deniyor.</p>	<p>Politik tercihlerin sanata verilen destekler üzerindeki olumsuz etkileri</p>	<p>Devlet desteğinin bir baskı aracı olarak kullanılması</p>	<p>Kültür-sanat alanına devletin şartlı desteği</p>

<p>Tam tersine, baskı ve sansür kültür sanat mahallesinin kendi dinamikleri içerisinde var. Belli bir ideolojik yaklaşıma sahip olmayanlara mahalle baskısı yapıyorlar.” (Habertürk Gazetesi, “Asıl baskı ve sansür kültür sanat mahallesinde var”, 02.11.2014).</p>			
<p>Kültür ve Turizm Bakanı (2011): “TÜSAK çalışmasına geniş bir sanatçı kesiminden, kültür adamlarından destek var. Fakat biz bu insanların isimlerini açıklamadığımız halde, maalesef en özgürlükçü olması gereken bazı kültür-sanat adamlarının tahmin yürüterek bazı isimleri ötekileştirmeye çalıştığını görüyorum. Bu doğru bir şey değil.” (Star Gazetesi, “Sosyetik ‘memur-sanatçı’ modeli TÜSAK’la bitecek”, 30.04.2014).</p>	Sanatçıların eleştirilerinin ayrımcılık olarak nitelendirilmesi		

Değişen merkezi yönetimlere göre dönemsel desteklerin sağlandığı kültür-sanat alanında kısmi destekler ve düzenlemeler yapılsa da bu düzenlemeler Tablo 23'te görüldüğü gibi sanat kaygısı taşımaktan uzak merkezi yönetimlerin politik tercihlerine göre verilen destekler olarak dönemsel ve sınırlı olarak kalmaktadır. İcranın başı olarak devlet adına karar veren siyasilere açıklamaları incelendiğinde, kültür-sanat alanına devlet desteğini sınırlandırılması ve kültür-sanat alanına devlet desteğinde etkinlik ve piyasa söyleminin kullanılması ve devletin kültür-sanat alanlarındaki düzenleyici rolünün yeniden tanımlanması gibi maddelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Devletin, kültür-sanat örgütsel alanında süreklilik arz etmeyecek şekilde yaptığı düzenlemeler ve alana verdiği şartlı ve yetersiz düzeydeki destekler sonucu diğer bir deyişle, devletin kültür-sanat örgütsel alanında dönemsel-pragmatik kurumsal işlere girişmesi, alanın özerk ve güçlü bir yapıya kavuşamamasına neden olduğu söylenebilir.

Devletin dönemsel-pragmatik müdahalede bulunduğu alan olarak ise kültür-sanat örgütsel alanı örnek olarak verilebilir. Tablo 24'te görüldüğü gibi, kültür-sanat alanında devlet düzenleme sıklığı az olmakla birlikte bu alanda genellikle yönetmelikler üzerinden çeşitli düzenlemeler yaparak alana dönemsel müdahalelerde bulunmuştur.

Tablo 24: Kültür-Sanat Örgütsel Alanında Yapılan Düzenlemeler (1981-2020)

Dönem	Düzenleme Türü					Toplam	Oran
	Kanun	KHK	Cumhurbaşkanı Kararları/ Kararnameleri	Tüzük	Yönetmelik		
1981-1990	3	2	0	0	20	25	40%
1991-2000	0	0	0	0	9	9	15%
2001-2010	2	0	0	0	12	14	23%
2011-2020	2	0	1	0	11	14	23%
Toplam	7	2	1	0	52	62	100%

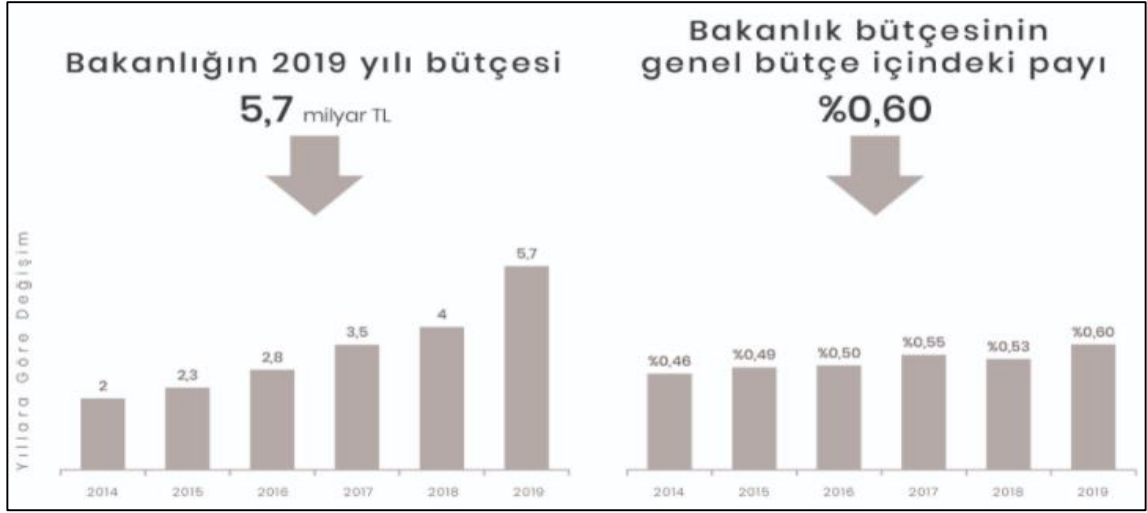
Tablo 24'te görüldüğü üzere, yapılan düzenleme sıklığı ve sayısı devletin bir kurumsal girişimci olarak alana “*dönemsel-pragmatik müdahale*”, bulunduğu ve kültür-sanat örgütsel alanına sık bir şekilde müdahale etmediği görülmektedir. Diğer bir ifade ile devletin kültür-sanat örgütsel alanını düzenli bir şekilde düzenlemediğini ve alanda dönemsel bir şekilde müdahil olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda anlatılagelen devletin bir kurumsal girişimci olarak kültür-sanat örgütsel alanına müdahale gerekçeleri diğer bir deyiş ile kültür-sanat örgütsel alanındaki

şartlı/dönemsel desteğini (Tablo 23) ve müdahale düzeyini ve sıklığını (Tablo 24) üzerinden görmek mümkündür. Devletin kültür-sanat alanına müdahaleleri ve bunların sıklığı diğer bir ifade ile devletin alandaki eğilimleri alanda birtakım değişimleri ortaya çıkarmıştır. Devletin bu eğilimlerinin -verilerin kısıtlarını göz önüne almakla birlikte- kültür-sanat alanında dair aşağıdaki istatistiki verilerle de net bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Şekil 13'te görüldüğü gibi, devletin genel bütçeden Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ayırdığı miktar yıllar içinde artış gösterse de oran olarak ciddi bir artış göstermemiştir (Kültür Ekonomisi Raporu, 2021).

Şekil 13: Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Bütçesi

Kaynak: Kültür Ekonomisi Raporu,2021.

Tablo 25: Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Yıllar İtibariyle Genel Bütçeden Aldığı Pay

Yıl	Bütçe Toplamı	Bütçenin Artış Oranı (%)	Genel Bütçe Toplamı	Pay (%)
2004	587.925.000		149.858.129.000	0.39
2005	646.392.000	9.94	153.928.792.910	0.42
2006	712.381.000	10.21	170.156.782.052	0.42
2007	816.378.000	14.60	200.902.066.401	0.41
2008	826.586.000	1.25	218.284.732.372	0.38
2009	1.021.346.000	23.56	257.742.143.488	0.40
2010	1.119.458.000	9.61	281.907.405.110	0.40
2011	1.510.066.000	34.89	306.648.678.330	0.49
2012	1.705.076.000	12.91	344.512.858.921	0.49
2013	1.851.734.000	8.60	396.705.004.350	0.47
2014	1.974.789.000	6.65	428.296.493.000	0.46
2015	2.297.536.000	16.34	464.163.399.000	0.49
2016	2.777.769.000	20.90	560.782.309.000	0.49

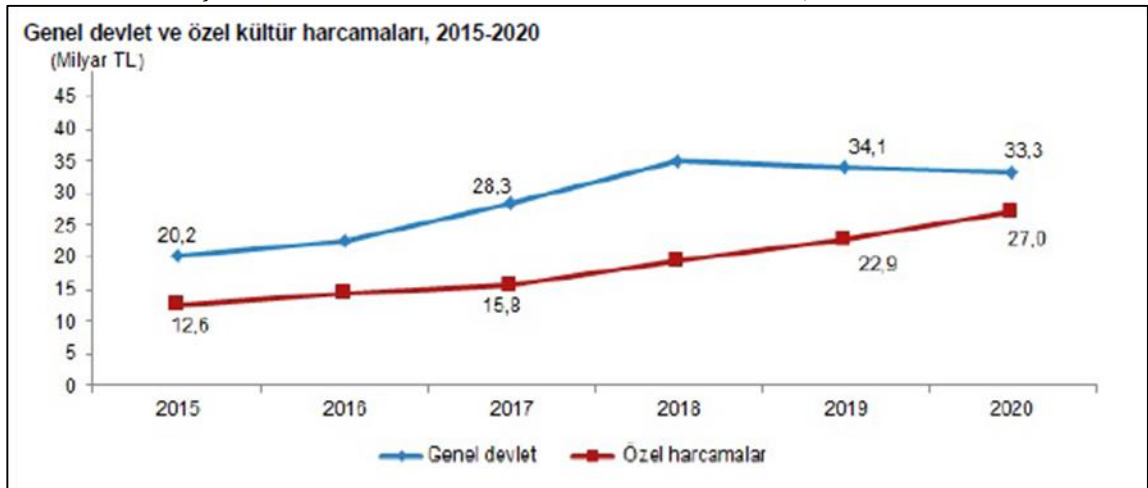
Kaynak: Turizm Ajansı, 2017.

Tablo 25’te görüldüğü üzere, bakanlığın bütçesi 15 yıllık süreçte nominal olarak artış gösterse de genel bütçeden aldığı payda genellikle yıllar arasında düşüşler gözlenmektedir (Turizm Ajansı, 2017). 2004 yılında bakanlığın genel bütçeden aldığı oran %0,39 iken 2019 yılında bu oran ancak %0,60 olmuştur. Bu durum, devletin kültür sanat faaliyetlerini yeterince desteklemediği, gerekli alt yapı için yeterince maddi destek sağlamadığını göstermektedir. Bu anlamda, bir kurumsal girişimci olarak devletin, kültür-sanat örgütsel alanına verdiği desteğin sınırlı olduğunu, alanın kurumsallaşma ve rasyonelleşme adına devlet tarafından yeterince desteklenmediğini söylemek mümkün görünmektedir.

Kültür-sanat alanında meydana gelen değişimler yazılı basın ve sanat dalları üzerinden incelenmiştir. Bu kapsamda, bazı sanal dallarında yıllar içinde meydana gelen değişimlere ilişkin istatistiki bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

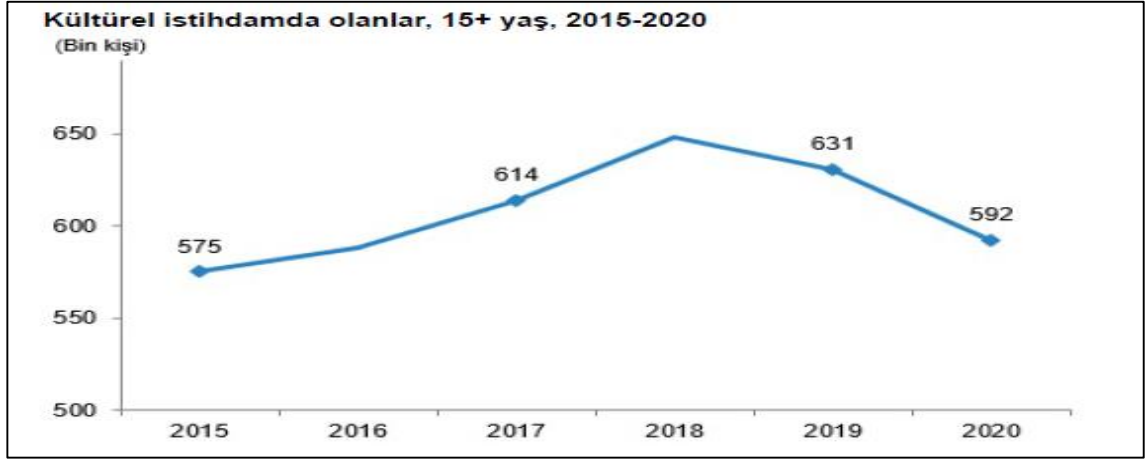
Şekil 14’te görüldüğü gibi, kültür harcamaları 2020 yılında 2019 yılına göre %5,9 artarak 60 milyar 346 milyon 102 bin TL olmuştur. Kültür harcamalarının, gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı 2020 yılında %1,2 olarak gerçekleşmiştir. Toplam kültür harcamaları içinde genel devlet harcamalarının payı %55,2, özel harcamaların payı ise %44,8 olmuştur. Genel devlet harcamaları içindeki kültür harcamaları 2020 yılında 2019 yılına göre %2,2 azalarak 33 milyar 334 milyon 483 bin TL olarak gerçekleşmiştir (TÜİK 2020).

Şekil 14: Genel Devlet ve Özel Kültür Harcamaları, 2015-2020

Kaynak: TÜİK, Kültür Ekonomisi ve Kültürel İstihdam İstatistikleri, 2020.

Şekil 15: Kültürel İstihdamda Olanlar, 15+ yaş, 2015-2020

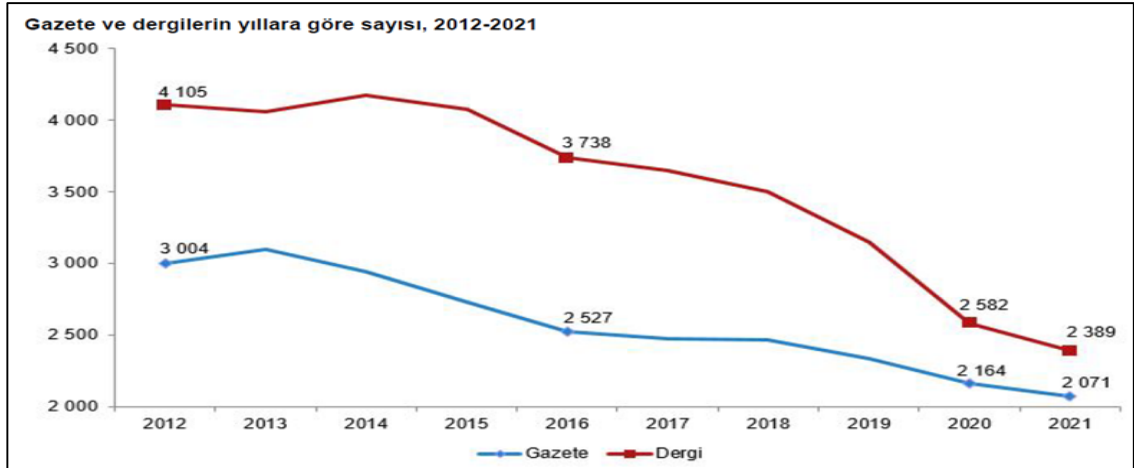

Kaynak: TÜİK, Kültür Ekonomisi ve Kültürel İstihdam İstatistikleri, 2020.

Şekil 15'te görüldüğü gibi, 2020 yılında kültürel istihdam bir önceki yıla göre %6,2 azalarak 592 bin kişi olmuştur. Kültürel istihdamın %50,7'sini kadınlar, %49,3'ünü ise erkekler oluşturmaktadır (TÜİK 2020).

Gazete ve dergi sayısı, 2021 yılında 2020 yılına göre %6,0 azalarak 4 bin 460 oldu. Bu yayınların %53,6'sını dergiler oluşturmaktadır. Gazete ve dergilerin tirajı, 2021 yılında 2020 yılına göre %7,2 azalmıştır. Türkiye genelinde 2021 yılında yayımlanan gazete ve dergilerin yıllık toplam tirajı 925 milyon 56 bin 17 olup, bunun %95,3'ünü gazeteler oluşturmaktadır (Şekil 16) (TÜİK, 2021).

Şekil 16: Gazete ve Dergilerin Yıllara Göre Sayısı, 2012-2021

Kaynak: TÜİK, Yazılı Medya ve Uluslararası Standart Kitap Numarası İstatistikleri, 2021.

2012/'13 sezonunda 678 olan tiyatro salonu sayısı bir sonraki sezon 611'e düşmüştür. Tiyatro salon sayısı 2019/'20 sezonunda bir önceki sezona göre %20,1

azalmıştır. Diğer bir ifade ile, 2018/19 sezonunda 901 olan tiyatro salonu sayısı 2019/20 sezonunda 720 sayısına düşmüştür. Tiyatro salonlarında oynanan eser sayısı 2019/20 sezonunda, bir önceki sezonuna göre %36,3 azalarak 6 bin 236 olmuştur (Tablo 26) (TÜİK, 2020).

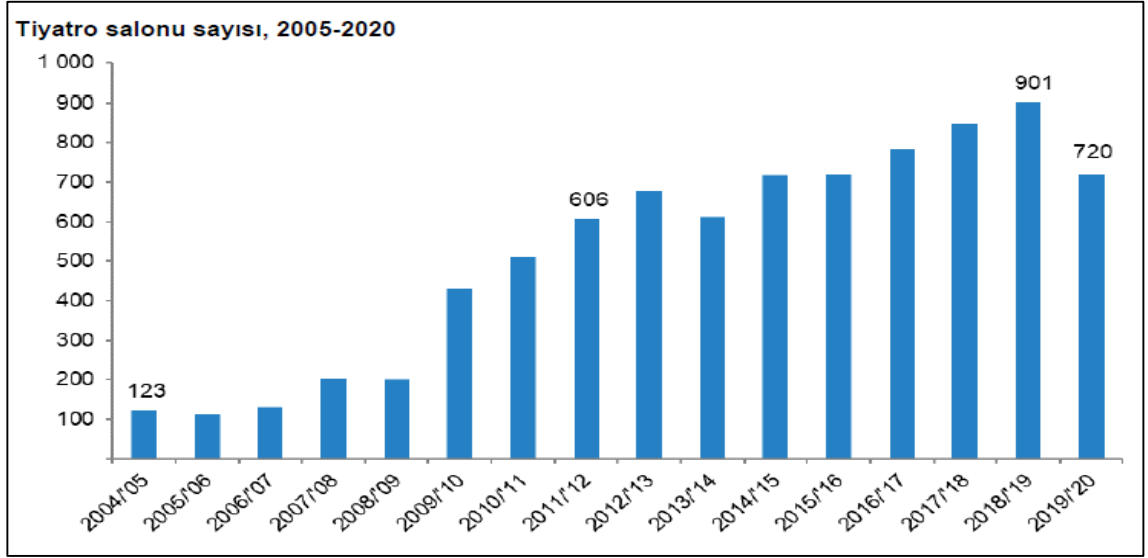
Tablo 26: Sezon Yılına Göre Tiyatro Salonu, Oynanan Eser ve Seyirci Sayısı

Sezon Yılı	Tiyatro Salonu Sayısı	Toplam	Oynanan Eser Sayısı		Toplam	Seyirci Sayısı	
			Yerli Eser	Yabancı Eser		Yerli Eser	Yabancı Eser
2000/01	99	630	376	254	2 570 120	1 554 886	1 015 234
2001/02	102	713	460	253	2 634 841	1 666 463	968 378
2002/03	97	898	632	266	2 758 206	1 809 068	949 138
2003/04	115	977	674	303	2 567 491	1 787 714	779 777
2004/05	123	1 177	1 002	175	2 716 251	2 110 523	605 728
2005/06	112	608	448	160	2 161 537	1 519 852	641 685
2006/07	130	848	607	241	2 419 262	1 701 291	717 971
2007/08	204	2 122	1 818	304	3 380 214	2 466 373	913 841
2008/09	201	2 217	1 703	514	4 320 729	3 067 727	1 253 002
2009/10	430	3 694	2 918	776	5 248 226	3 854 341	1 393 885
2010/11	511	4 252	3 470	782	5 385 588	4 059 860	1 325 728
2011/12	606	5 539	4 485	1 054	5 621 066	4 023 018	1 598 048
2012/13	678	6 219	5 301	918	6 244 821	4 739 078	1 505 743
2013/14	611	6 642	5 631	1 011	6 076 128	4 909 012	1 167 116
2014/15	719	6 825	5 820	1 005	5 853 445	4 579 412	1 274 033
2015/16	721	7 766	6 622	1 144	6 016 762	4 575 551	1 441 211
2016/17	783	8 948	7 638	1 310	7 006 410	5 470 095	1 536 315
2017/18	848	9 376	7 969	1 407	7 841 353	5 894 114	1 947 239
2018/19	901	9 796	8 342	1 454	7 899 547	5 903 438	1 996 109
2019/20	720	6 236	5 361	875	4 492 293	3 300 768	1 191 525

Kaynak: TÜİK, Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Orkestra, Koro ve Topluluk İstatistikleri, 2020.

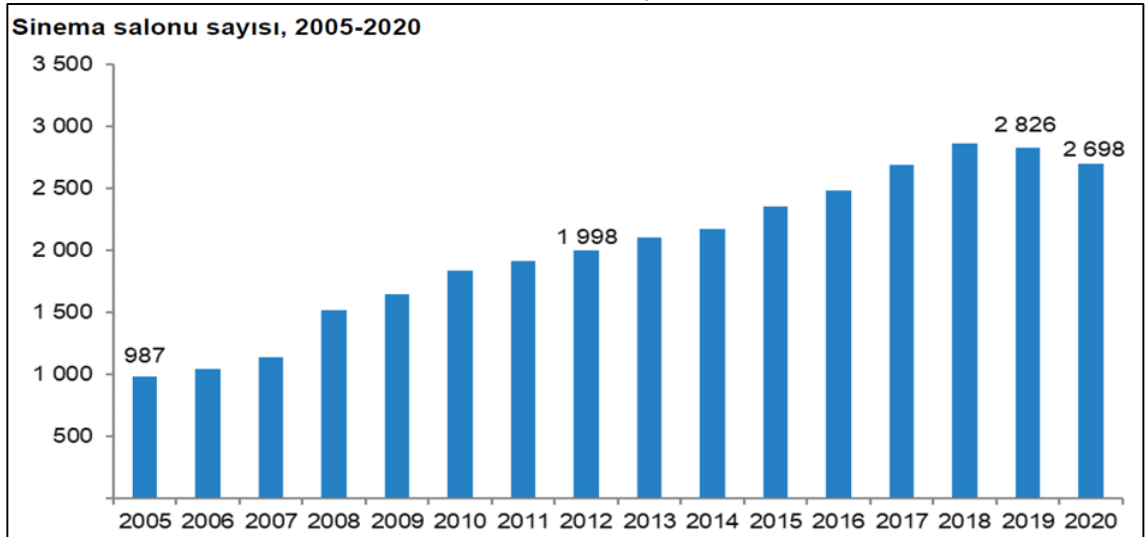
Şekil 17 ve 18’de görüldüğü gibi, tiyatro salon sayısı, 2019/20 sezonunda, 2018/19 sezonuna göre %20,1 azalarak 720’ye düşmüştür, sinema salonu sayısı ise, 2020 yılında 2019 yılına göre %4,5 azalarak 2 bin 698 sayısına gerilemiştir. Tiyatro ve sinema sanat dallarında salon sayıları yıllar içinde genel anlamda artış gösterse de artan nüfus sayısına göre salon sayılarındaki artışın yeterli olmadığı söylenebilir.

Şekil 17: Tiyatro Salonu Sayısı, 2005-2020

Kaynak: TÜİK, Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Orkestra, Koro ve Topluluk İstatistikleri, 2020.

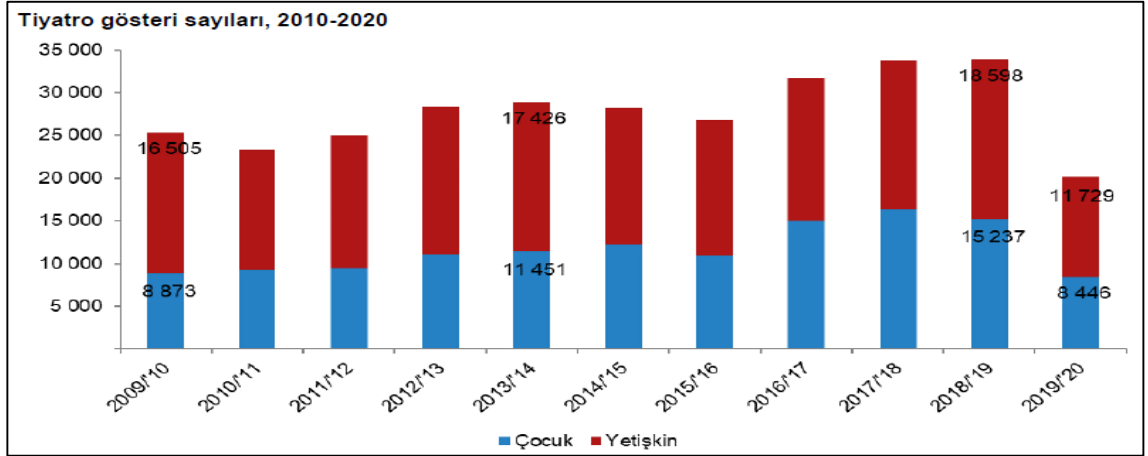
Şekil 18: Sinema Salonu Sayısı, 2005-2020

Kaynak: TÜİK, Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Orkestra, Koro ve Topluluk İstatistikleri, 2020.

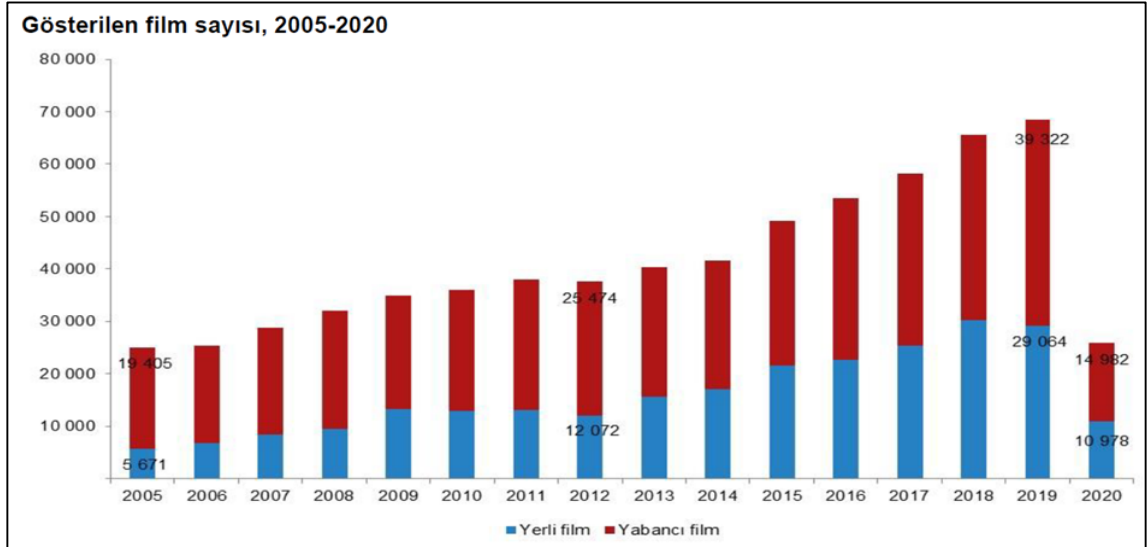
Şekil 19 ve 20’de görüldüğü gibi, 2019/’20 sezonunda, 2018/’19 sezonuna göre tiyatro salonlarında yapılan gösteri sayısı %40,4 azalarak 20 bin 175 olmuştur. Gösterilen film sayısı 2020 yılında, 2019 yılına göre %62,0 azalarak 25 bin 960 olurken; aynı dönemde gösterilen yerli film sayısı %62,2 azalarak 10 bin 978 olurken, gösterilen yabancı film sayısı %61,9 azalarak 14 bin 982 olmuştur (TÜİK, 2020).

Şekil 19: Tiyatro Gösteri Sayıları, 2010-2020

Kaynak: TÜİK, Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Orkestra, Koro ve Topluluk İstatistikleri, 2020.

Şekil 20: Gösterilen Film Sayıları, 2005-2020

Kaynak: TÜİK, Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Orkestra, Koro ve Topluluk İstatistikleri, 2020.

Sonuç olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na genel bütçeden ayrılan payın oranının %1'i bile geçmemesi, kültür-sanat örgütsel alanında, genel devlet harcamaları içindeki kültür harcamalarının, yazılı basın olan gazete ve dergi sayılarının, kültür-sanat dallarındaki toplam tiyatro ve sinema salon ve gösteri sayılarının istatistiklerinin azalan bir trend göstermesi ve yıllar içinde bu istatistikler üzerindeki değişim oranlarını dikkate aldığımızda ve genel nüfusun artış hızı düşünüldüğünde devletin kurumsal bir aktör olarak kültür-sanat alanında yeterli bir alt yapı kurmadığını söylenebilir. Bunda, COVID 19 küresel salgının alan üzerinde olumsuz etkileri olmakla birlikte, devletin alanda toplumu kontrol ve kaynakları (siyaseten) yeniden dağılımını sağlayacak amaçlarla

kültür-sanat örgütsel alanında kurumsal işlere girişmediğini ve alana dönemsel-pragmatik müdahale ettiğini söylemek mümkündür.

3.4.4. Sivil Toplum rgtsel Alanına İlişkin Bulgular

Türkiye’de bir kurumsal girişimci olarak devlet, farklı kurumsal/örgütsel alanlarla ilişkisi ve konumunda, “*seçici müdahale etme*” eylem biçimini sergilediği diğer bir deyişle, kurumsal işlere girişmediği alan olarak sivil toplum alanı olarak sylenabilir. Tablo 27’de görüldüğü üzere, devlet adına karar alan icranın başındaki siyasilerin yaptığı konuşmalardan, devlet-sivil toplum ilişkisini yeniden tanımlandığı ve sivil toplum alanının devletin görece daha az müdahil olduğu alan grmnde bulunduğu söylenebilir.

Tablo 27: Devletin Sivil Toplum Alanındaki Müdahale Gerekçeleri

Ana Metin / Ham Veriler	1. Düzen Kategoriler	2. Düzen Temalar	Çok Boyutlu Temalar
<p>Cumhurbaşkanı: “Şehrin taşıyıcı sütunları olarak gördüğümüz STK’larımız, bunlarla da yoğun ilişki halinde olacağız. Yeni bir hazırlık var. Bu hazırlıkla Türkiye’de Odalar Birliği, aynı şekilde Tabipler Birliği, buna benzer pek çok STK’lar, kanunla kurulmuş olanlar, bunlar yeni bir düzenleme ile yeni bir şekil alacak. Bu STK’lara oturanlar ilanihaye burada artık kalamayacak. Her düşünce grubu kendi STK’sını kurar ve o STK’sı ile yola devam eder. Daha şeffaf ve daha yayılcı bir anlayışla STK’ların oluşması süreci başlayacak”.</p> <p>(İhlas Haber Ajansı, “Cumhurbaşkanı’ndan STK’larla ilgili önemli açıklama”, 10 Şubat 2018).</p>	<p>Sivil toplum alanına ilişkin devlet düzenlemelerini tanımlama ve açıklama/gerekçeleştirme</p>		
<p>Cumhurbaşkanı: “Siyasi ve sivil toplum boyutu eksik olan bir Türk diasporasının, kendi geleceğini ilgilendiren politikalara etki gücü de zayıflayacaktır. Millî hassasiyetleri yüksek sivil toplum örgütlerine, belki birçok yere kıyasla Birleşik Krallık’ta daha fazla ihtiyacımız var. Bunun için sizlerden çok daha örgütlü, organize ve dayanışma içinde hareket etmenizi bekliyoruz”.</p> <p>(Dünya Gazetesi, “Cumhurbaşkanı, İngiltere’deki Türk vatandaşları ve Müslüman toplumuyla buluştu”, 05 Aralık 2019).</p>	<p>Sivil toplum alanına ilişkin devlet düzenlemelerini tanımlama ve açıklama/gerekçeleştirme</p>		
<p>Cumhurbaşkanı: “Biz de sorumluluk üstlendiğimiz her yerde, özellikle de son 15 yıldır, sizleri her açıdan desteklemeye, önünüzü açmaya, işlerinizi kolaylaştırmaya gayret ediyoruz. Çünkü biz birileri gibi sivil toplumu ‘tehdit’ olarak değil, millî birlik ve beraberliğimizin ‘kilit taşı’ olarak görüyoruz. Sizler ülkemizde katılımcı demokrasinin aracı, sosyal barışımızın adeta sigortası olan kuruluşlarsınız. Burada şu gerçeğin altını bir kez daha çizmek istiyorum. Sivil toplum, devletin karşısı değil, bilakis tamamlayıcısıdır.”</p> <p>(Evrensel Gazetesi, “Cumhurbaşkanı, STK’lar devletin karşısı değil tamamlayıcısıdır”, 21 Haziran 2017).</p>	<p>Devlet-sivil toplum ilişkisini yeniden tanımlama</p>	<p>Sivil toplum alanını düzenleme</p> <p>Sivil toplum-devlet ilişkilerini tanımlama</p>	
<p>TBMM Başkanı: Bizde yasama veya yürütme organı, aslında bütün organlar, sivil toplum kendi kendine yaşıyor. Biz bunu kaynaştırmak istiyoruz. Sivil toplum ile yasama organı kaynaşsın, bir yasa yapmak gerektiğinde bunu beraber katkı yapmak suretiyle yapsın istiyoruz”.</p> <p>(TBMM Basın Açıklamaları, 17 Aralık 2007).</p>	<p>Devlet-sivil toplum ilişkisini yeniden tanımlama</p>		
<p>Hükümet Milletvekili: “Sağlıklı bir demokrasi, bütün toplum kesimlerinin yeteri ölçüde temsili ve bu yolla toplumda çoksesliliğin sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Bu bağlamda, siyasî partiler, sendikalar, dernekler, vakıflar ve diğer gönüllü kuruluşların yeteri ölçüde güçlenerek kurumsallaşmaları, sivil toplum-devlet otoritesi dengesinin kurulmasını ve bu yolla demokrasinin güvence altına alınmasını sağlayacaktır”.</p> <p>(TBMM Genel Kurul Tutanakları, 2004).</p>	<p>Devlet-sivil toplum ilişkisini yeniden tanımlama</p>		
<p>Hükümet Yetkilisi: “Avrupa ülkelerinde sivil toplum örgütlerinin böyle bir şeyi var, duruşu var bizim ülkemize nazaran herkes bir sivil toplum örgütü içerisinde çok rahatlıkla çalışabiliyor, kaydedilebiliyor. Ama yaftalanmıyor şucu veya bucu olarak. Şimdi bizim sivil toplum örgütlerimizin aslında zihinsel olarak da bir sivilleşememe durumu da var.”</p> <p>(Rapor, Sivil Toplum ve Siyaset İlişkilerine Bakış, Nisan 2021).</p>	<p>Sivil toplum alanını tanımlama</p>		

Devletin ve devlet adına karar veren icradan sorumlu siyasilerin açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, sivil toplum alanına ilişkin devlet düzenlemelerini tanımlama ve açıklama/gerekçelendirme diğer bir ifade ile devlet-sivil toplum ilişkisini yeniden düzenleme şekilde devletin ilişkilendiği örgütsel alan sivil toplum alanıdır. Devletin görece daha az müdahil olduğu alan görünümünde bulunan sivil toplum alanında devletin düzenleme sayısı diğer ilişkide bulunduğu kurumsal alanlara göre daha azdır.

Kurumsal aktör olarak devletin sivil toplum örgütsel alanına müdahale düzeyini ve sıklığını tespit etmek amacıyla son 40 yıllık süreçte resmî gazete de yayımlanan düzenlemelere bakılarak (kanun, KHK, Cumhurbaşkanlığı kararları/kararnamelerini, tüzük, yönetmelik) 10 yıllık periyotlarla dağılımı gösteren Tablo 28 oluşturulmuştur.

Tablo 28: Sivil Toplum Örgütsel Alanında Yapılan Düzenlemeler (1981-2020)

Dönem	Düzenleme Türü					Toplam	Oran
	Kanun	KHK	Cumhurbaşkanı Kararları/ Kararnameleri	Tüzük	Yönetmelik		
1981-1990	4	1	0	1	9	15	25%
1991-2000	2	0	0	2	8	12	20%
2001-2010	3	0	0	3	10	16	26%
2011-2020	1	0	3	1	13	18	30%
Toplam	10	1	3	7	40	61	100%

Tablo 28’de de görüldüğü üzere, yapılan düzenleme sıklığı ve sayısı devletin bir kurumsal girişimci olarak, sivil toplum alanında “*seçici müdahale etme*” eylem biçimini benimsediğini diğer bir deyişle alanı düzenlemekten kaçındığı göstermektedir. Diğer bir ifade ile devlet, sivil toplum örgütsel alanında düzenleme yapmaktan kaçınmakta alanı kurumsallaştırmamakta ve alanda bulunan diğer aktörlere (dernek ve vakıflar vb.) alan açmaktadır. Devletin sivil toplumu görmezden gelmesine rağmen, devlet aynı zamanda tarihsel olarak STK’lar üzerinde çok sıkı denetim mekanizmaları kurmuş ve kendi politik tercihlerine göre bazıları kapatılmış bazıları desteklenmiştir (Şahin ve Akboğa, 2019: 417). Ayrıca devlet dışında bir yapı olması gereken sivil toplumu, devletin kendisi kurmaya ve denetlemeye (toplumu kontrol etme) çalışmıştır (Kaldık, 2018).

Yukarıda anlatılan devlet bir kurumsal girişimci olarak sivil toplum örgütsel alanına müdahale gerekçeleri diğer bir deyiş ile sivil toplum örgütsel alanına toplumu kontrol etme amacını (Tablo 27) ve müdahale düzeyini ve sıklığını (Tablo 28)

üzerinden görmek mümkündür. Devletin sivil toplum alanına müdahale etmekten kaçınması yani alanı regüle etmek için isteksiz davranması ve alanda diğer aktörlere alan açması alanda birtakım değişimleri ortaya çıkarmıştır. Devletin, sivil topluma seçici müdahale etme eğilimlerinin -verilerin kısıtlarını göz önüne almakla birlikte- alana dair aşağıdaki istatistiki verilerle de net bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Devletin kurumsal girişimci olarak görmezden geldiği örgütsel alan olarak sivil toplum alanı verilebilir. Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının en yaygın olanları vakıflar ve derneklerdir. Tablo 29’da görüldüğü üzere Türkiye’de sivil toplum kuruluşları içinde dernek ve vakıf sayıları oldukça fazladır (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2020).

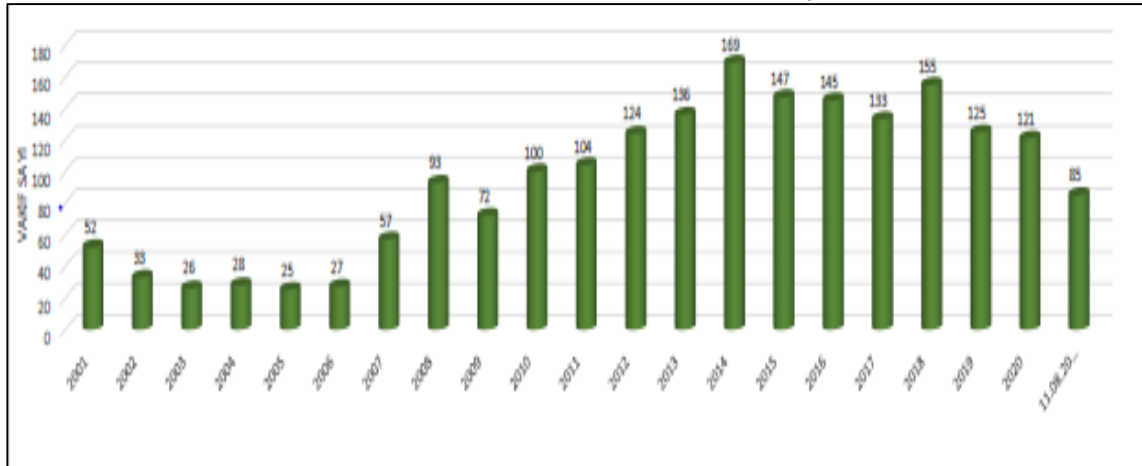
Tablo 29: Statülerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları

Statü	Sayı
Dernek	121.720
Vakıf	5.775
Sendika	604
Oda	3003
Kooperatif	53.259
Toplam	184.361

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf İstatistikleri, 2020.

2020 yılı itibariyle, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarını toplam sayısı 184.361’dir. Bu sayının 121.720’sini dernekler, 5.775 tanesini vakıflar, 604 tanesini sendikalar, 3003 tanesini odalar ve 53.259 tanesini kooperatifler oluşturmaktadır. 2010 ve sonrası yıllarda yıl içinde kurulan vakıf sayıları artan bir orana sahiptir (Şekil 21) (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2020).

Şekil 21: Yıl İçinde Kurulan Yeni Vakıf Sayısı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf İstatistikleri,2020.

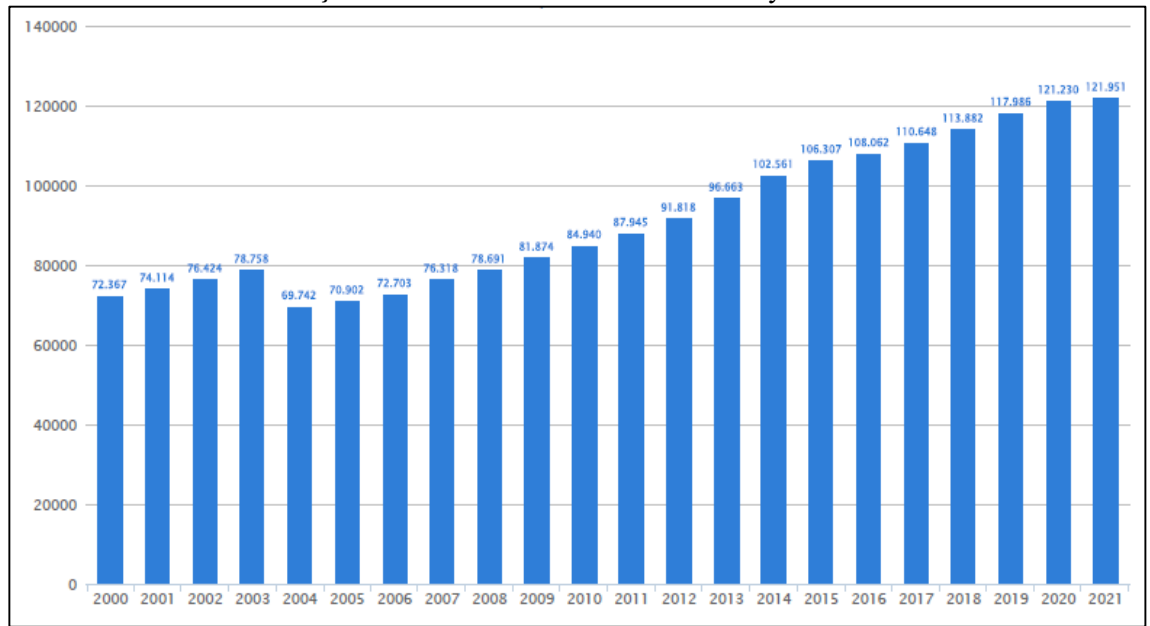
Tablo 30: Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (2021)

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Mülhak Vakıf Sayısı	277	271	265	262	260	255	254
Cemaat Vakıf Sayısı	165	166	167	167	167	167	167
Esnaf Vakfı	1	1	1	1	1	1	1
Yeni Vakıf Sayısı	4.881	5.003	5.089	5.093	5.211	5.313	5.352
Toplam	5.324	5.441	5.522	5.523	5.639	5.736	5.774

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf İstatistikleri, 2020.

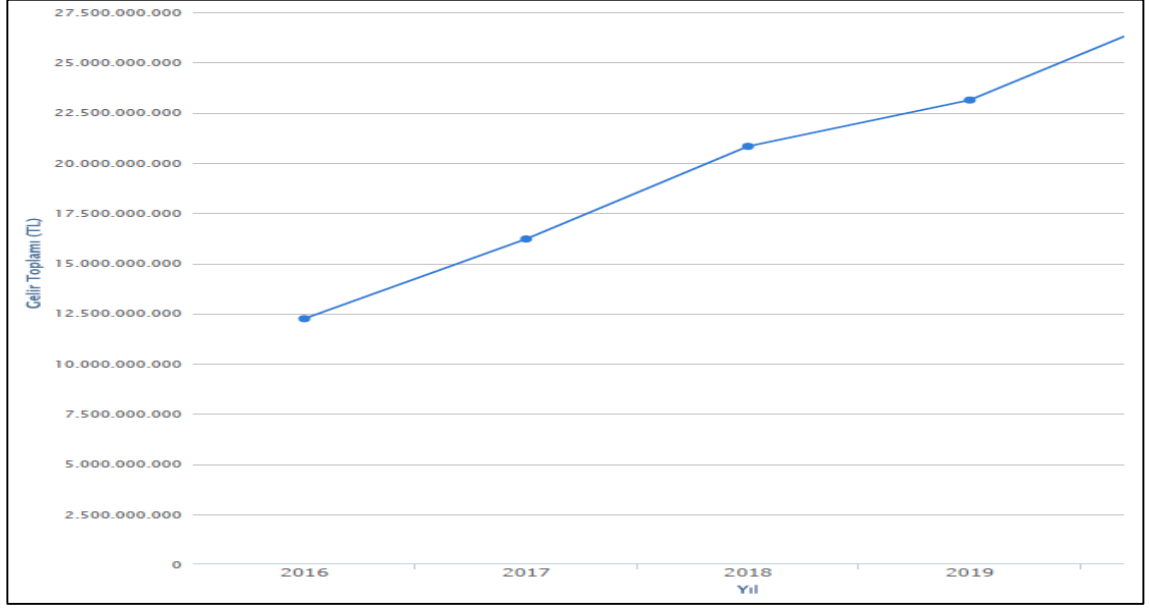
Cemaatlere ait vakıf sayıları 167 adet olmakla birlikte yeni vakıf sayılarında yıllar içinde artış meydana gelmektedir. 2014 yılında 4.881 yeni vakıf var iken bu sayı 2019 yılında 5.352 sayısına ulaşmıştır (Tablo 30) (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2020).

Şekil 22: Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları

Kaynak: Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Derneklere İlişkin İstatistikler, 2020.

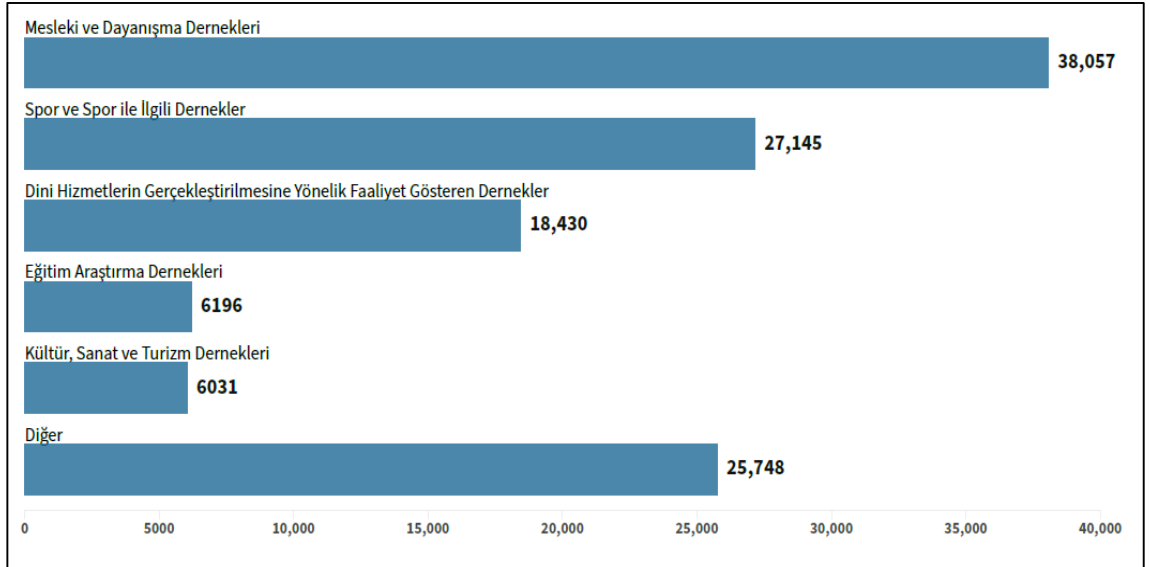
Şekil 23: Derneklere Ait Gelir Toplamları

Kaynak: Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Derneklere İlişkin İstatistikler,2020.

2000’li yılların başından son yirmi yılda faal dernek sayıları da sürekli artma eğiliminde olmuştur. Şekil 22’de de görüldüğü gibi, 2000 yılında 72.162 faal dernek varken bu sayı 2010 yılında artarak 84.943 sayısına ulaşmış ve 2021 yılında artmaya devam ederek 121.953 sayısına ulaşmıştır (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2020). Ayrıca derneklere ait gelir toplamaları da sürekli artmıştır. 2016 yılında derneklerin sahip olduğu toplam gelir miktarı, 2019 yılında %100 artışın üzerinde bir artış göstermiştir (Şekil 23) (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2020).

Şekil 24: Türlerine Göre Derneklerin Dağılımı

Kaynak: İlim Kültür Eğitim Vakfı, Türlerine Göre Dernek Sayıları, 2020.

Şekil 24’te görüldüğü üzere, derneklerin türlerine göre dağılımına bakıldığında, ilk sırada Mesleki ve Dayanışma Dernekleri (38.057) gelmekte, ikinci sırada Spor ve Spor ile İlgili Dernek (27.145) gelmekte, üçüncü sırada Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler (18.430) takip etmektedir (Şekil 33) (İlim Kültür Eğitim Vakfı, 2020).

Sonuç olarak, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının önemli bir bölümü oluşturan vakıf ve derneklerin yıllar içinde sayılarının ve elde ettikleri gelirlerinin sürekli artış göstermesine rağmen devlet sivil toplum alanında düzenleme yapmaktan kaçınmaktadır. Diğer bir ifade ile bir kurumsal girişimci olarak devlet, alana seçici müdahale etmekte, alanını kurumsallaştırma ve rasyonelleştirme konusunda isteksiz davranmakta alanda bulunan diğer aktörlere (dernek ve vakıflar vb.) alan açmaktadır.

3.5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yeni kurumsalcı kuram, doğduğu ve geliştiği siyasanın izlerini taşıyan bir devlet tahayyülü üzerinden örgütler ve örgütsel alanlar ile devletin ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu perspektiften devlet, ağırlıklı olarak Weberyan manada siyasi ve ekonomik alanları ayrıştırabilme kapasitesine sahip ve liberal sistematik içinde rasyonel, tarafsız, düzenleyici bir aktör olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu varsayım, devletin bir kurumsal girişimci olarak konumunu ve giriştiği kurumsal işleri de belirleyen bir düşünsel izlek yaratmaktadır. Ancak kamu yönetimi, siyaset bilimi ve iktisat alanında özellikle son on yıllarda süregiden tartışmalar, bizzat devlet kavramının kendisine ilişkin kuramsal ve düşünsel değişimi, devlet aygıtlarında ve fonksiyonlarındaki dönüşümü ortaya koymaktadır. Devletin küçülmesi gerektiğini savunanların aksine, kamu kurumlarının toplumsal ve ekonomik değişime öncülük etmesi gerektiğini savunan çalışmalarda bu durumun bir yansıması olarak görülebilir (Mazzucato, 2021). Devletin tanımının, toplum içerisindeki konumunun, eylemlerinin, kapitalizmin krizleri, sermayenin küreselleşmesi ve neoliberal politikalarından ayrı düşünülmemeyeceğinin altı çokça çizilmektedir (Oğuz, 2012; Akçay, 2013).

Bu tartışmalar, örgüt kuramları ve yeni kurumsalcı kuram açısından Amerika ve Avrupa siyasasına da çok fazla yansımış görünmemektedir. Yeni kurumsalcı kuramda devletin bir kurumsal aktör olarak yeterince analize dahil edilmediği açıktır. Anglo Amerikan dünya dışındaki ülkelerde de devletin kurumsal işleri yoğun bir araştırmaya tabi tutulmuş değildir. Örgüt araştırmalarında devlet, devletin işletme örgütleri ve örgütsel alanlar ile ilişkisi, yarattığı sonuçlar, ilgili literatürde hala adeta bir “*kayıp parça*” gibi durmaktadır.

Öte yandan yeni kurumsalcı kuramda devlet, bir kurumsal girişimci olarak “*oyunun kurallarını belirleyebilen, kurumsal/örgütsel alanların dışında, çıkarları çatışan aktörlerin arasında arabulucu pozisyonda, istikrarın ve değişimin ana kaynağı*” biçiminde nitelenmektedir. Ancak Türkiye siyasasındaki araştırmalar ve tartışmalar, “*bir kurumsal aktör olarak örgütsel alanların içinde, kural koyma ve uygulama kapasitesi sınırlı, istikrar yerine belirsizlik yaratan, eksik kurumsallaşma ve çeşitlenmeye yol açan*” bir devlet eylemliliği resmetmektedir. Bu değişkenlik, farklı siyasal-toplumsal

sistemlerde hâkim devletlerin oynadığı kurumsal girişimci rollerinin açıklanmaya muhtaç olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

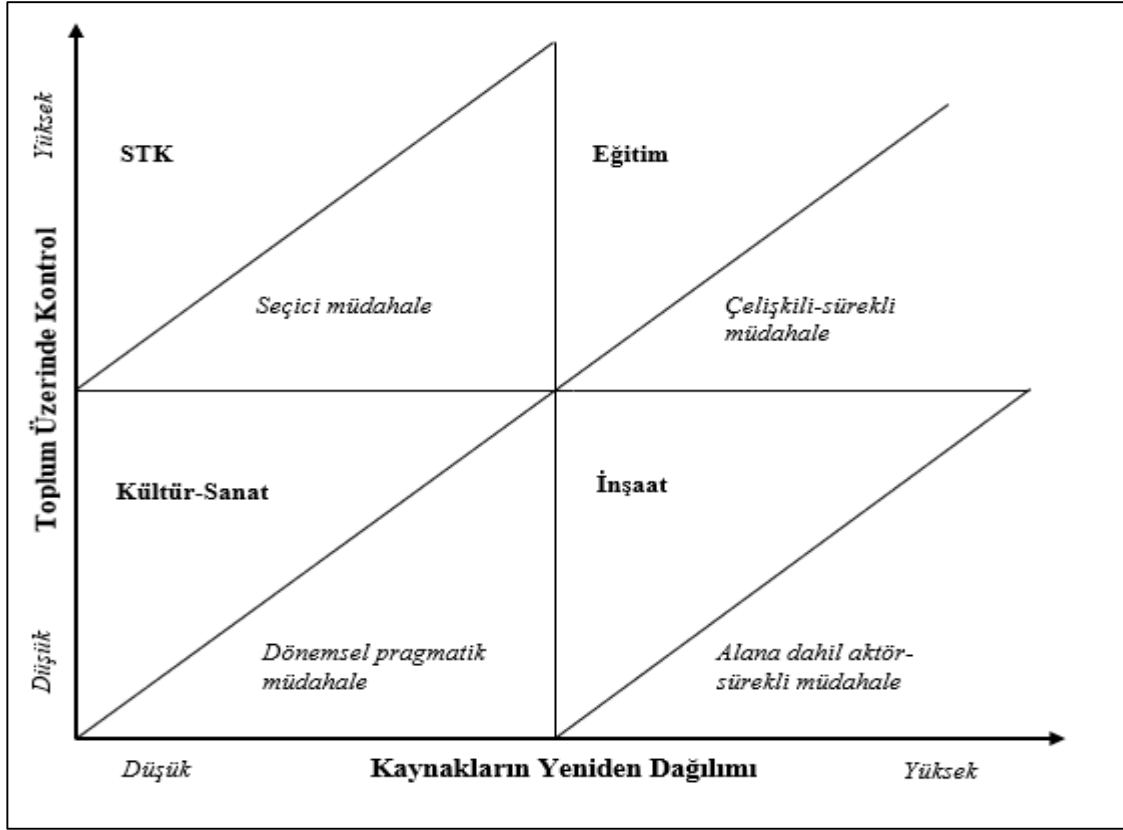
Bu çalışmanın bulguları, ABD-Anglo sakson geleneğin tanımladığı “tarafsız” devlet ile diğer kurumsal siyasalarda genel hatları ile gözlemlenen “tarafli-müdahil” devlet kavramsallaştırması dışında, Türkiye siyasasında “amaçlı eyleme girişen” bir devlet ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmanın bulguları, *eyleyen gibi davranan* devletin örgütsel alanlara göre değişkenlik gösteren bir aktör davranışı diğer bir deyişle kurumsal işler sergilediğine işaret etmektedir. Aşağıda Şekil 2’de görüldüğü üzere, söz konusu çeşitlenmiş kurumsal işler bir tipoloji ortaya koymaktadır. Türkiye siyasasında örgütsel alanlara göre değişkenlik gösteren *amaçlı eylemlere girişen* veya *eyleyen gibi davranan* devletin temelde iki amaçla: (1) “*modern ve çağdaş vatandaş kimliğini topluma yaymak amacıyla toplum üzerinde kontrol sağlamaya yönelmek*” ve (2) “*belirli örgütsel alanlarda, kaynakların devlet eliyle yeniden dağılımını gözetmek*” örgütsel alanlarda “*kurumları yaratmak, sürdürmek ve bozmak/yıkamak için gerçekleştirdikleri bilinçli eylemlere*” (Lawrence ve Suddaby, 2006) giriştiği araştırmanın bulgularıyla ortaya konulmuştur.

Bu araştırmanın amacı, yeni kurumsal kuramın liberal sistemdeki devlet tezahürünün ve devlete atfettiği davranış örüntülerinin, farklı siyasal sistem özellikleri gösteren bir ülke olarak Türkiye’de nasıl bir çizgi izlediğini anlamaya çalışmaktır. Merkez ülkelerde örgütsel alanlarda rasyonel, düzenleyici ve alanın dışında kalan bir kurumsal aktör davranışı sergilediği ifade edilen devletin, çevre ülke olarak Türkiye siyasasında, bir eyleyen gibi davrandığı, diğer bir deyişle belirli kurumsal işler yürüttüğü varsayımı öne sürülmektedir. Lawrence ve Suddaby (2006), tarafından “*bilinçli veya amaçlı olarak bireysel veya örgütsel aktörlerin (kurumsal girişimcilerin) kurumları yaratmak, sürdürmek ve bozmak/yıkamak için gerçekleştirdikleri bilinçli eylemleri kısacası yaptıkları*” olarak tanımlanan kurumsal iş (Lawrence ve Suddaby, 2006: 231) Türkiye siyasasında devletin örgütsel alanlardaki rolü ile uyumlu olduğu görülmektedir. Diğer bir anlatımla, Türkiye’de devlet aktör rolünü ötesinde *bir eyleyen gibi davranarak*, değişen örgütsel alanlarda kurumları yaratmak, sürdürmek ve bozmak için politik, kültürel ve teknik kurumsal işlere (Lawrence ve Suddaby, 2006), girişmekte, üstelik bu kurumsal işler, örgütsel alanlar arasında farklılaşan bir niteliğe sahip görünmektedir. Örneğin, devlet, eğitim örgütsel alanında “*politik tercihler doğrultusunda yeni vatandaş*

kimliğinin tanımlanması” için alana çelişkili-sürekli müdahalelerde bulunarak “politik kurumsal işlere” girişmektedir. Diğer yandan aynı devlet, kültür-sanat örgütsel alanında dönemsel-pragmatik müdahalelerde bulunarak “kültürel kurumsal işlere” girişmektedir.

Türkiye’deki devlet eylemlerine ilişkin tartışmalar ile yine Türkiye siyasasını esas alan ve devletin kurumsal girişimci rollerine odaklanan araştırmalar göz önüne alındığında, devletin farklı örgütsel alanlarla farklı biçimlerde ilişkilendiği ve değişkenlik ya da çeşitlilik gösteren kurumsal işlere giriştiği tespiti ortaya koymak mümkün görünmektedir. Bu davranış çeşitliliği de belirli kurumsal iş kategorileri tanımlamaya imkân sağlamaktadır.

Şekil 2: Bir Kurumsal Aktör Olarak Devletin Çeşitlenen Kurumsal İş Tipolojileri

Şekil 2’de görüldüğü üzere, Türkiye’de bir kurumsal girişimci olarak devlet, farklı örgütsel alanlarla ilişkisi ve konumunda, “seçici müdahale etme”, “dönemsel-pragmatik müdahale”, “çelişkili-sürekli müdahale”, “alana dahil aktör-sürekli müdahale” biçiminde dört farklı eylem biçimi sergiler görünmektedir. Diğer bir deyimle, devletin örgütsel alanlara ilişkin dört farklı kurumsal iş kategorisi yarattığı tespit edilmiştir.

Türkiye siyasasında devletin, çeşitlenen kurumsal işlerinin tipolojisini belirlemek için oluşturulan hipotetik model ilk defa bu çalışma kapsamında ortaya konmuştur. Şekil 2’de ortaya konan hipotetik model ile araştırma kapsamında devletin davranışlarını anlama ve gerekçelerini ortaya koyma adına incelenen metinlerden (mevzuatlar ve icradan sorumlu olanların açıklamaları) ortaya çıkarılan araştırma bulguları tam olarak örtüşmemekle birlikte yakınsamaktadır. Örneğin, devletin, sivil toplum alanında, sivil toplum ile ilişkilerini yeniden tanımlama, gerekçelendirme ve düzenleme eğiliminde olduğu söylenebilir. Öte yandan, toplumu kontrol etme ve kaynakların yeniden dağılımına imkân verme açısından düşük kapasiteye sahip kültür-sanat örgütsel alanında devletin, kültür-sanata verilen devlet desteğini ve sorumluluklarını yeniden tanımlama, devlet desteğinin koşullarını oluşturma ve sınırlandırma ve devlet desteğinde etkinlik ve piyasa söylemini öncelediği -araştırma bulgularının ışığında- ifade edilebilir. Toplum üzerinde kontrol ve kaynakların devlet eliyle yeniden dağılımı sağlama imkânı yüksek olan eğitim alanında devletin, vatandaş kimliği yaratma, politik tercihler doğrultusunda eğitim sisteminin reformasyonu, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, eğitim hizmetinin üretiminde piyasayı serbestleştirme gibi düzenlemelerde bulunduğu araştırma bulgularının kapsamında söylenebilmektedir. Son olarak toplumu kontrol etme potansiyeli taşımayan ancak büyük ölçüde piyasalaşma ve kaynak aktarımı potansiyeli olan inşaat alanında devlet, üretici konumuna geçmekte (TOKİ aracılığıyla), ihaleler yoluyla kaynak dağılımında müdahil aktör olarak davranmakta, inşaat yatırımlarına dayalı iktisadi kalkınma modeli oluşturmakta ve imar planları ile kurumları merkezi olarak yetkilendirerek sürekli düzenlemelere giriştiği araştırmanın bulguları çerçevesinde ifade edilebilmektedir.

Araştırmanın bulguları kısmında ortaya konduğu üzere, eğitim alanında hane halklarının harcamalarının artması, özel okul sayılarının, bu okullardaki öğrencilerin, dersliklerin ve görevli öğretmenlerin sayılarının son dönemlerde sürekli artan bir trend izlemesi bu alanın büyük ölçüde piyasalaştığını göstermektedir. Özel okulların oranının tüm okullara oranının sürekli artması tüm eğitim kademelerinde özel okulların oranının yıllar içinde giderek artması bu alanda devletin, eğitim alanında kamu kaynaklarının (siyaseten) yeniden dağılımını sağladığına işaret etmektedir.

Devlet eğitim alanını bir yandan piyasalaştırırken diğer yandan eğitim alanında yapılan düzenlemeler ile toplumu kontrol etme amacıyla hareket ettiği söylenebilir. Son

dönemlerde eğitim alanda yapılan düzenlemeler devletin politik tercihler doğrultusunda eğitim sisteminde reformasyonuna ve yeni vatandaş kimliğinin tanımlanmasına işaret olarak kabul edilebilir.

Çalışma kapsamında alana dair yapılan Gioia analizlerinden, alanda yapılan düzenlemelerden ve alanda meydana gelen değişimlere dair elde edilen bulgular ışığında devletin, bir kurumsal girişimci olarak, temelde toplum üzerinde kontrol sağlama ve kaynakların (siyaseten) yeniden dağılımını sağlama amaçları ile eğitim örgütsel alanına “*çelişkili-sürekli müdahale*” bulunduğunu diğer bir deyişle iç çelişkileri olan ancak süreklilik gösteren kurumsal işlere giriştiğini söylemek mümkündür. Diğer bir anlatımla, devletin eğitim örgütsel alanında, temel düzenleyici ilkeleri belirleme, politik tercihler doğrultusunda yeni vatandaş kimliğinin tanımlanma, kendi kontrolü ve izni altında eğitimin topluma ulaştırma ve alanın piyasalaşmasını sağlama gibi amaçlarla hareket ettiğini ifade etmek mümkün görünmektedir.

Devletin bir kurumsal girişimci olarak, kurumsal alt yapı oluşturmak için aracı kurumlar yetkilendirdiği, çeşitli düzenlemeler ile alanda kurumsal değişimler meydana getirdiği ve “*alana dahil aktör-sürekli müdahale*” de bulunduğu diğer bir deyişle kurumsal işlere giriştiği alan inşaat örgütsel alanıdır. İnşaat örgütsel alanındaki gelişmelerin yıllar içindeki seyirlerine bakıldığında – araştırma bulgularında da görüldüğü üzere- GSYH içindeki payının sürekli artması, yıllık büyüme hızının GSYH üzerinde seyretmesi, toplam istihdam içindeki payının artan bir trend izlemesi, konut satışlarının artan seyir izlemesi bu alanın piyasalaştığına işaret etmektedir. Ayrıca, 4734 sayılı kanuna göre (Kamu İhale Kanunu) verilen ihalelerin yapım işi ihalelerinin tutarlarının belirgin bir şekilde artması, inşaat alanının kalkınmaya temel alınması ve kaynak dağılımında alana müdahil aktör olarak devletin inşaat alanında bulunması, devletin alana kaynak transferleri yaptığını göstergeleri olarak kabul edilebilir.

Çalışma kapsamında alana dair yapılan Gioia analizlerinden, alanda yapılan düzenlemelerden ve alanda meydana gelen değişimlerden de anlaşılacağı üzere, bir kurumsal girişimci olarak devlet, inşaat örgütsel alanında temelde kaynaklarının (siyaseten) yeniden dağılımını sağlama amacı ile “*alana dahil aktör-sürekli müdahale*” biçiminde tanımlanabilecek bir tipoloji sergilemektedir. Devletin bu tipolojide giriştiği kurumsal işler, inşaat yatırımlarına dayalı iktisadi kalkınma modeli oluşturma, kentsel

dönüşüm aracılığıyla inşaat yatırımları için altyapı-kaynak sağlama, inşaat alanını sürekli regüle ve kontrol etme, merkezileştirme ve üretici aktör olarak inşaat alanında bulunma, devletin, inşaat alanında kamu kaynaklarının yeniden dağılımında etkin rollere sahip olduğuna işaret etmektedir.

Devletin kurumsal bir girişimci olarak temelde toplumu kontrol etme veya kaynaklarının (siyaseten) yeniden dağılımını sağlama amacı ile hareket etmediği ve “*dönemsel-pragmatik müdahale*” bulunduğu alan kültür-sanat örgütsel alanıdır. Kültür-sanat örgütsel alanında meydana gelen gelişmeler – araştırma bulgularında da görüldüğü üzere- alana şartlı/dönemsel desteklerin verildiği, kültür-sanat dallarının bir araç olarak kullanıldığı, alanda kurumsal alt yapı kurulmadığı ve alanın özerkliğini sağlayacak düzenlemeler yapılmadığı ve sanat alanları ve sanatçılara devlet desteğinin ve gerekçelerinin yeniden tanımlandığı görülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na genel bütçeden ayrılan payın oranının %1’i bile geçmemesi, genel devlet harcamaları içindeki kültür harcamalarının, yazılı basın olan gazete ve dergi sayılarının, kültür-sanat dallarındaki toplam tiyatro ve sinema salon ve gösteri sayılarının istatistiki olarak azalan bir trend göstermesi, kültür-sanat alanına devlet desteğinin sınırlandırıldığına işaret olarak kabul edilebilir.

Devletin kurumsal bir girişimci olarak alana müdahale gerekçelerinden, sıklığından ve alandaki gelişmelerden de anlaşılacağı üzere, devletin bir kurumsal girişimci olarak kültür-sanat örgütsel alanında “*dönemsel-pragmatik müdahale*” bulunduğu, bunun sonucunda da kültür-sanat alanına kaynak aktarım düzeyinin oldukça yetersiz kaldığını, piyasa söyleminin ön plana çıkarıldığını ve sağlanan desteğin belli şartlara bağlandığını söylemek mümkün görünmektedir.

Devletin kurumsal bir girişimci olarak temelde düzenleme yapmaktan kaçındığı diğer bir ifade ile “*seçici müdahale etme*” eylem biçimini sergilediği yani görece daha az müdahil olduğu alan görünümünde olan alan sivil toplum alanıdır. Devletin benimsediği bu eylem biçimi ile, sivil toplum alanında, sivil toplum ile ilişkilerini yeniden tanımlama, gerekçelendirme ve düzenleme eğiliminde olduğu ifade edilebilir.

Ortaya konan bu çerçeve, dolayısıyla tanımlanan farklı kurumsal iş kategorileri, öncelikle yeni kurumsalcı kuramın devlet kavramsallaştırmasına ilişkin varsayımlarına farklı bir bağlamdan katkı sunmayı amaçlamaktadır. Yukarıda sayılan nedenlerle, yeni

kurumsal kuramın “alanların dışında, rasyonel, kural koyucu, tarafsız bir devlet tasavvuru”, tadil edilmeye ihtiyaç duyan bir aşamaya gelmiş görünmektedir. Öte yandan bu çalışma, Türkiye siyasasının biricikliğini ve aynı zamanda küresel sistemle ilişkilerini ve etkileşimini anlamaya dönük tartışmaları zenginleştirmek açısından önem taşımaktadır. Örgüt araştırmalarında devletin rolünün, örgütsel alanlara karşı konumu ve yarattığı etkilerin anlaşılması kadar, bu etkilerin Türkiye açısından gözlemlenmesi ve açıklanabilmesi hem kuramsal hem de pratik açıdan değerli bir katkı sağlayacaktır.

Bu araştırmanın yöneldiği kuramsal tartışma ve ortaya koyduğu model, devletin kurumsal işlerinin analitik bir çerçeveden tartışılması, araştırılması ve örgüt araştırmalarına özgün katkılar sağlamaya yol açma potansiyeli açısından önemlidir. Bu tartışma ve savunulan kurumsal iş kategorileri, bir dizi yeni araştırma sorusunu da beraberinde getirmektedir. Öncelikle bu çalışmada ortaya konan kurumsal iş kategorilerinin geçerliliğine ilişkin çok sayıda ve geniş araştırmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Farklı örgütsel alanlarda, devletin konumunun nasıl olduğu, ne tür kurumsal işlere giriştiği, bu kurumsal işlerin arkasında devletin temel amacının ne olduğu ve devletin söz konusu kurumsal iş tipolojilerinin örgütsel alanlar ve örgütler açısından hangi sonuçları yarattığı soruları cevaplanmaya muhtaçtır. Türkiye’de hali hazırda yapılmış çalışmalar, ağırlıklı olarak eğitim ve sağlık alanlarına yoğunlaşmış görünmektedir. Oysa bu iki alan hem niteliği hem de ülkedeki tarihselliği açısından kamusal karakter taşımaktadır. Özel sektörün çok daha ağırlıklı olduğu, deyim yerinde ise piyasa mantığının öteden beri daha ağır bastığı basın yayın, turizm, tütün ürünleri ve alkollü içecekler, ilaç/kimya gibi alanlarda devletin konumu ve giriştiği kurumsal işlerin ne olduğuna dair bir akademik sessizliğin olduğu söylenebilir. Genel olarak Türkiye’deki örgüt araştırmalarında da devlet ve onun davranışları, az çalışılan, çok ilgi gösterilmeyen, bir biçimde sessiz kalınan bir olgu niteliğindedir. Bu durum bile, devletin giriştiği kurumsal işlerin çeşitliliğine bir araştırma zemini oluşturmaktadır.

Öte yandan devletin örgütsel alanlar ile ilişkisini, bir kurumsal girişimci olarak pozisyonunu ve giriştiği kurumsal işleri açıklamaya çalışmak, deyim yerindeyse madalyonun bir yüzünü oluşturmaktadır. Devletin örgütsel alanlara müdahale gerekçesi ve biçimlerindeki değişim kadar, söz konusu alanlarda yarattığı etkiler ya da sonuçlar da özellikle işletme örgütleri açısından önem taşımaktadır. Türkiye siyasasında devletin taraflı ve oyuncu bir kimlikle alanlara dahil olduğu, düzenleyici araçların (yasa,

yönetmelik, mevzuat vb.) günlük olarak değiştiği, çeşitli örgütsel formların ortaya çıktığı ancak sürekli/istikrarlı hale gelemediği, bir gecede alınan kararlar ile örgütsel uygulama ya da formların ortadan kalkabildiği, eksik kurumsallaşmanın kendisinin kurumsallaştığı sektörler ya da mesleki alanlar, kendine özgü yapıları, davranışları ve sorunları ile araştırılmayı beklemektedirler.

Devlet girişimciliğinin örgütler, örgütsel performans, örgütsel formlar, örgütsel alanlar, kurumsallaşma, eksik kurumsallaşma, sektörel etkinlik vb. birçok konuda yarattığı sonuçlar, açıklamaya muhtaçtır. Bu sonuçların gözlemlenmesi hem kuramsal açıdan önemli katkılar sağlayacak hem de Türkiye'deki örgütsel gerçekliği anlamaya ve açıklamaya katkıda bulunacak önemli bir potansiyel taşımaktadır. Örneğin basın yayın alanında son yirmi yılda sergilenen devlet eylemleri ve politikaları, devletin kurumsal girişimci rolü, bunun sonuçları ve söz konusu alanın işlevselliği, etkinliği, hatta etiği açısından bize neler söyleyebilir? Aynı biçimde tütün ve alkollü içecek piyasasına ilişkin düzenlemeler, bu alandaki örgütler, yerli ve yabancı yatırımcılar, oyunun kuralları, sektörün büyüklüğü, uluslararası rekabeti ve hatta tüketim alışkanlıkları açısından hangi sonuçları doğurmaktadır? Buradan, işletme örgütleri, onların etkinliği, sahiplik yapıları, örgütsel formları, alanların kurumsallaşma ya da kurumsal değişim süreçlerine ilişkin olarak hangi çıkarımlar yapılabilir?

Son tahlilde Türkiye siyaseti, bir kurumsal girişimci olarak devlet, devletin kurumsal işleri, bunların işletmeler/örgütler ve örgütsel alanlar üzerinde yarattığı etkiler hem kuramsal katkıya hem de örgütlerin günlük pratiklerini ve davranışlarını anlamaya imkân sağlayan çok bakir bir araştırma alanı olarak akademik camianın ilgisini beklemektedir. Örgüt araştırmalarında farklı analiz düzeyleri arasındaki etkileşimleri ve siyasalar arası farklılıkları bir araya getirebilen daha zengin bir kuramsal kavrayış için, devletin bu alandaki izlerini sürmeye her zamankinden daha fazla ihtiyaç olduğu açıktır.

KAYNAKÇA

- AKÇAY Ümit, “Sermayenin Uluslararasılaşması ve Devletin Dönüşümü: Teknokratik Otoriterizmin Yükselişi”, *Praksis*, C. 0, S. 30–31 (2013), ss. 11–39.
- AKDAĞ Recep, “Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2011)”, 2011.
- ALPER Ali Eren, “İnşaat Sektörünün Ekonomik Büyümedeki Rolü: Türkiye Örneği”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 26, S. 2 (2017), ss. 239-252.
- ANGIN Merih, BEDİRHANOĞLU Pınar, “AKP Döneminde Türkiye’de Büyük Ölçekli Özelleştirmeler ve Devletin Dönüşümü”, *Praksis*, 2018, 75–95.
- ARATO Andrew, Jean L. COHEN, “Civil Society, Populism and Religion”, *Constellations*, C. 24, S. 3 (2017), ss. 283–95, doi:10.1111/1467-8675.12312.
- ASLAN Zehreddin, “Meslek Kuruluşlarına Zorunlu Üyeliğin Üzerine Hukuki Bir Değerlendirme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 1240, S. Special (2013), ss. 1229–40.
- BARLEY Stephen R., TOLBERT Pamela S, “Institutionalization and Structuration: Studying the Links between Action and Institution”, *Organization Studies*, C. 18, S. 1 (1997), ss. 93–117.
- BARON James N., DOBBIN Frank R., JENNINGS P. Devereaux, “War and Peace: The Evolution of Modern Personnel Administration in U.S. Industry”, *American Journal of Sociology*, C. 92, S. 2 (1986), ss. 350–83, doi:10.1086/228504.
- BAŞKAN Filiz, “The Rising Islamic Business Elite and Democratization in Turkey”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, C. 12, S. 4 (2010), ss. 399-416., doi:10.1080/19448953.2010.531207.
- BATTILANA Julie, “Agency and Institutions: The Enabling Role of Individuals’ Social Position”, *Organization*, C. 13, S. 5 (2006), ss. 653–76, doi:10.1177/1350508406067008.
- BATTILANA Julie, D’AUNNO Thomas, “Institutional Work and The Paradox of

Embedded Agency”, *Institutional Work: Actors and Agency in Institutional Studies of Organizations*, ed. T. B. Lawrence, R. Suddaby&, B. Leca, Cambridge: Cambridge, UK: University of Cambridge Press, 2009, ss. 31–58, doi:10.1017/CBO9780511596605.002.

BATTILANA Julie, LECA Bernard, BOXENBAUM Eva, “How Actors Change Institutions: Towards a Theory of Institutional Entrepreneurship”, *Academy of Management Annals*, C. 3, S. 1 (2009), ss. 65–107, doi:10.5465/19416520903053598.

BERGER Peter L., LUCKMANN Thomas, *The Social Construction of Reality :A Treatise in The Sociology of Knowledge.*, New York: Doubleday., 1967.

BİRKIYE Selen Korad, “Kültür Politikaları, Türk Tiyatrosu ve DT Örneği”, *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi*, 2012, 78–107.

BRINT Steven, JEROME Karabel, “Institutional Origins and Transformations; The Case of American Community Colleges”, *In The New Institutionalism in Organizational Analysis*, ed. W. W. Powell ve P. J. DiMaggio, Chicago: University of Chicago Press, 1991, ss. 337-360.

BROWN Wendy, “American Nightmare: Neoliberalism, Neoconservatism, and De-Democratization”, *Political Theory*, C. 34, S. 6 (2006), ss. 690–714.

BROWN Wendy, *Tarihten Çıkan Siyaset*(Çev. Emine Ayhan), 1.Edition., İstanbul: Metis Yayınları, 2010.

BUĞRA Ayşe, *Devlet ve İşadamları: State and Business in Modern Turkey A Comparative Study*, 8.ed., İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

BUĞRA Ayşe,, *State and Business in Turkey*, Albany: State University of New York Press, 1994.

BUĞRA Ayşe, SAVAŞKAN Osman, *Türkiye 'de Yeni Kapitalizm*, 3. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

BULDUKLU Yasin, “Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori”, *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 1 (2019), ss. 1–14.

- BULUT Yakup, AKIN Soner, KAHRAMAN Ömer Fuad, “Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi”, *Strategic Public Management Journal*, C. 3, S. 6 (2017), ss. 23–34, doi:10.25069/spmj.341620.
- ÇAHA Ömer, “Türkiye’de Meslek Kuruluşları: Katılım, Şeffaflık ve Siyasî Duruş Sorunu”, *Liberal düşünce*, S. 67 (2012), ss. 97–122.
- CANDAN Ekrem, “Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarının Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Reform Önerisi”, Ankara, 2011.
- CHARMAZ Kathy, *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*, London: Sage Publication, 2006.
- CHILD John, LU Yuan, TSAI Terence, “Institutional Entrepreneurship in Building an Environmental Protection System for The People’s Republic of China”, *Organization Studies*, C. 28, S. 7 (2007), ss. 1013–34, doi:10.1177/0170840607078112.
- CLEGG Stewart, “The State, Power, and Agency: Missing in Action in Institutional Theory?”, *Journal of Management Inquiry*, C. 19, S. 1 (2010), ss. 4–13, doi:10.1177/1056492609347562.
- CLEMENS Elisabeth S., COOK James M., “Politics and Institutionalism: Explaining Durability and Change”, *Annual Review of Sociology*, C. 25, S. 1 (1999), ss. 441–66, doi:10.1146/annurev.soc.25.1.441.
- CUMHURİYET GAZETESİ, “Dindar Bir Gençlik Yetiştirmek İstiyoruz”, (02.2012).
- CRESWELL John W., CLARK Plano, *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, Thousand Oaks, CA: Sage., 2007.
- DACIN M. Tina, GOODSTEIN Jerry, SCOTT W. Richard, “Institutional Theory and Institutional Change: Introduction to the Special Research Forum”, *Academy of Management Journal*, C. 45, S. 1 (2002), ss. 45–56, doi:10.1111/j.1467-9299.2012.02105.x.
- DIMAGGIO Paulo J. (1983). State Expansion and Organizational Fields. İçinde R. H. H. and R. E. Quinn & (eds) (Ed.), *Organization Theory and Public Policy* (ss. 147-

161.). Beverly Hills: Sage.

DIMAGGIO Paulo J., “Interest and Agency in Institutional Theory”, *Institutional Patterns and Organizations In L. G. Zucker (Ed.)*, L. G. Zuck., Cambridge, MA: Ballinger., 1988, ss. 3–32.

DIMAGGIO Paulo J., POWELL Walter W., “Introduction”, *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, ed. P. J. DiMaggio, W. W. Powell, Chicago: University of Chicago Press., 1991, ss. 1-38.

DIMAGGIO Paulo J., POWELL Walter W., *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, Chicago: University of Chicago Press., 1991.

DIMAGGIO Paulo, POWELL Walter W., “The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields”, *American Sociological Review*, C. 48, S. 2 (1983), ss. 147–60, doi:10.1016/j.jclepro.2015.02.067.

DİKEN, “Cumhurbaşkanı Hedefine Bağlılık Bildirdi: Dindar Nesil Yetiştireceğiz”, (02.2016).

DİNLER Demet, “Türkiye ’de Güçlü Devlet Geleneği Tezinin Eleştirisi”, *Praksis*, S. 9 (2003), ss. 17–54.

DOBBIN Frank, *Forging Industrial Policy: The United States, Britain and France in the Railway Age*, Cambridge: Cambridge University Press., 1994.

DOBBIN Frank, SUTTON John R., “The Strength of a Weak State: The Rights Revolution and the Rise of Human Resources Management Divisions”, *American Journal of Sociology*, C. 104, S. 2 (1998), ss. 441–76, doi:10.1086/210044.

DÜNYA BANKASI, “En Fazla KÖİ İhalesi Alan 10 Şirket”, *Dünya Bankası*, 2022.

EDELMAN Lauren B., SUCHMAN Mark C., “The Legal Environments of Organizations”, *Annual Review of Sociology*, C. 23 (1997), ss. 479–515, doi:10.1146/annurev.soc.23.1.479.

EĞİTİM SEN, “MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Işığında Eğitimin Durumu”, 2021.

EISENSTADT Shmuel. N., “Cultural Orientations, Institutional Entrepreneurs, and

- Social Change: Comparative Analysis of Traditional Civilizations”, *American Journal of Sociology*, C. 85, S. 4 (1980), ss. 840–69, doi:10.1086/227091.
- EMEK Uğur, “Kamu-Özel İşbirliklerinin Devlet Muhasebe Sistemindeki Yeri ve Önemi”, *İktisat İşletme ve Finans*, C. 29, S. 337 (2014), ss. 9–38, doi:10.3848/iif.2014.337.4024.
- EMEK Uğur, “Türkiye’de Altyapı Hizmetlerinin Özel Sektöre Gördürülmesi: Neden, Ne zaman, Nasıl?”, *İktisat İşletme ve Finans*, C. 24, S. 284 (2009), ss. 9-45., doi:10.3848/iif.2009.284.2456.
- EMRENCE Cem, “From Elite Circles to Power Networks: Turkish Soccer Clubs in a Global Age, 1903-2005”, *Soccer and Society*, C. 11, S. 3 (2010), ss. 242–52, doi:10.1080/14660971003619503.
- ERBEK İstek Serhan, “Erken Cumhuriyet Dönemi Tiyatro Oyunlarında Köken ve Medeniyet Miti”, *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, C. 30 (2020), ss. 17–34, doi:10.26650/jtcd.746119.
- ERÇEK Mehmet, “Çeviri, Aktör Ağları ve Eksik/Öncül Kurumsallaşma: Türkiye’deki Mesleki Personel/İnsan Kaynakları Söyleminin Yeniden Kurgulanması, 1960-1999”, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 2 (2004), ss. 129–95.
- ERDOĞAN Emre, Pınar UYAN-SEMERCI, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber :Gereklikler, Sınırlılıklar ve İncelikler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021.
- ERKOÇ Gülayşe, “Çok Partili Dönemde Tiyatro Ortamı Ve Kimlik Arayışı”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, C. 12, S. 12 (1995), ss. 17-25.
- ERTUGAY Fatih, “Bir Çelişki ve Gerilim Alanı Olarak İşçi Örgütleri - Devlet İlişkisi ve Sivil Toplum Retoriği”, *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, C. 2, S. 3 (2013), ss. 44–65.
- EŞKİNAT Rana, “Türk İnşaat Sektöründe (TOKİ’NİN) Yeri ve Etkisi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 32, S. 2 (2012), ss. 159–72.
- FLIGSTEIN Neil, “Social Skill and Institutional Theory”, *American Behavioral Scientist*,

- C. 40, S. 4 (1997), ss. 397–405, doi:10.1177/0002764297040004003.
- FLIGSTEIN Neil, “Social Skill and the Theory of Fields”, *Sociological Theory*, C. 19, S. 2 (2001), ss. 105–25, doi:10.1111/0735-2751.00132.
- FLIGSTEIN Neil, “The Structural Transformation of American Industry: An Institutional Account of the Causes of Diversification in the Largest Firms, 1919–1979”, *The New Institutionalism in Organizational Analysis*., ed. W. W. Powell ve P. J. DiMaggio, Chicago: University of Chicago Press, 1991, ss. 311–36.
- FLIGSTEIN Neil, *The Transformation of Corporate Control*, Cambridge: Harvard University Press, 1990.
- GARUD Raghu, HARDY Cynthia, MAGUIRE Steve, “Institutional Entrepreneurship as Embedded Agency: An Introduction to the Special Issue”, *Organization Studies*, C. 28, S. 7 (2007), ss. 957–69, doi:10.1177/0170840607078958.
- GIOIA Dennis A., CORLEY Kevin G., HAMILTON Aimee L., “Seeking Qualitative Rigor in Inductive Research: Notes on the Gioia Methodology”, *Organizational Research Methods*, C. 16, S. 1 (2012), ss. 15–31, doi:10.1177/1094428112452151.
- GÖKOĞLU Mustafa Mehmet, *Çalışanların Gelecek Güvencesi: Türkiye’de Sosyal Sigorta Mantiğının Oluşumu, 1921-1950.*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara., 2012.
- GOODRICK Elizabeth, SALANCIK Gerald R, “Organizational Discretion in Responding to Institutional Practices: Hospitals and Cesarean Births .”, *Administrative Science Quarterly*, C. 41 (1996), ss. 1–28.
- GOURISSE Benjamin, “Nizam Vermek/Emretmek ve Uzlaşmak: Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Somut Olarak Kamusal İcraat”, *Devlet Olma Zanaatı: Osmanlı’dan Bugüne Kamu İcraatı*, ed. Marc Aymes, Benjamin Gourisse, Elise Massicard, 2016, ss. 7–30.
- GREENE Jennifer C., *Mixed Methods in Social Inquiry*, Wiley., 2007.
- GREENWOOD Royston, HININGS C. R., “Understanding Radical Organizational Change: Bringing together the Old and the New Institutionalism”, *Academy of*

Management Review, C. 21, S. 4 (1996), ss. 1022–54.

GREENWOOD Royston, SUDDABY Roy, HININGS C. R., “Theorizing Change : The Role of Professional Associations in the Transformation of Institutionalized Fields”, *Academy of Management*, C. 45, S. 1 (2002), ss. 58–80, doi:10.5465/AMJ.2009.43670890.

HALİFEOĞLU Melek, Mehmet YETİŞ, “Gramsci, Sivil Toplum-Devlet İkililiği ve Kuramsal Kökenler”, *Mülkiye Dergisi*, C. 37, S. 1 (2013), ss. 163–88.

HAMILTON Gary G, BIGGART Nicole Woolsey, “Market , Culture , and Authority : A Comparative Analysis of Management and Organization in the Far East”, *American Journal of Sociology*, C. 94 (1988), ss. 52–94, doi:10.1086/228942.

HEPER Metin, *State Tradition in Turkey*, Northgate: The Eothen Press, 1985.

HEPER Metin, “The State and Interest Groups with Special Reference to Turkey”, *Strong State and Economic Interest Groups: The Post-1980 Turkish Experience*, ed. Metin Heper, Berlin: Walter de Gruyter, 1991, ss. 3–23.

HEPER Metin, *Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme: Siyaset Sosyolojisi Açısından Bir İnceleme*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1977.

HOFFMAN Andrew J., “Institutional Evolution and Change: Environmentalism and the US Chemical Industry”, *Academy of Management Journal*, C. 42, S. 4 (1999), ss. 351–71, doi:10.2307/257008.

HOLM Petter, “The Dynamics of Institutionalization : Transformation Processes in Norwegian Fisheries”, *Administrative Science Quarterly*, C. 40, S. 3 (1995), ss. 398–422.

HÜRRİYET GAZETESİ, “Değerli Arsaları Cilalayıp Satacağız”, (07.2008).

HÜRRİYET GAZETESİ, “Devlet Tiyatro Sahnesinden Çekiliyor”, (05.2012).

HÜRRİYET GAZETESİ, “Cumhurbaşkanın’dan İnşaat Sektörü Açıklaması”, (12.2014).

ILGAR M. Zeki, ILGAR Semra Coşgun, “Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori”, *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 3 (2013), ss. 197–247.

- İLİM KÜLTÜR EĞİTİM VAKFI, “Sivil Toplumun On Yılı: 2010-2020”, İstanbul, 2020.
- JANG Ji-Hyang, “On the Road to Moderation: The Role of Islamic Business in Transforming Political Islamists in Turkey”, *Journal of International and Area Studies*, C. 13, S. 2 (2006), ss. 95–110.
- JEPPERSON Ronald L., “Institutions, Institutional Effects and Institutionalism”, *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, ed. Walter W Powell, Paulo J. DiMaggio, Chicago: University of Chicago Press., 1991, ss. 143–63.
- JEPPERSON Ronald L., “Political Modernities: Disentangling Two Underlying Dimensions of Institutional Differentiation”, *Sociological Theory*, C. 20, S. 1 (2002), ss. 61–85.
- JEPPERSON Ronald L., John W. MEYER, “The Public order and The Construction of Formal Organizations”, *The New Institutionalism in Organizational Analysis*., ed. W. W. Powell and P. J. DiMaggio (eds), Chicago: University of Chicago Press, 1991, ss. 204-231.
- JONES Michael, ALONY Irit, “Guiding The Use of Grounded Theory in Doctoral Studies - An Example From The Australian FilmIndustry”, *International Journal of Doctoral Studies*, C. 6 (2011), ss. 95–114, doi:10.28945/1429.
- KALDIK Behçet, “Demokrasi Olgusu Bağlamında Devlet ve Sivil Toplum İlişkisi”, *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, C. 5, S. 26 (2018), ss. 2538–46, doi:10.26450/jshsr.620.
- KALEMCİ R. Arzu, ÖZEN Şükrü, “Türk Sinemacılık Sektöründe Kurumsal Değişim (1950-2006): Küreselleşmenin 'Sosyal Dışlama' Etkisi”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 44, S. 1 (2011), ss. 51-88.
- KALEMCİ R.Arzu, Şükrü ÖZEN, “Türk Sinemacılık Sektöründe Kurumsal Değişim (1950-2006): Küresellesmenin ‘Dosyal Dışlama’ Etkisi”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 44, S. 1 (2011), ss. 51-88.
- KARAKOÇ Şükrü Mutlu, “Türkiye’de Siyasetin Dönüşümü: ‘Güçlü Devlet Geleneği’nden ‘Total Siyaset’e”, *Journal of Economy Culture and Society*, 2020, 1–28, doi:10.26650/jecs2019-0091.

- KARATAŞ Zeki, “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1 (2015), ss. 62–80.
- KESK, “2021 MEB Bütçesi, Pandemi Döneminde Eğitimin İhtiyaçlarını Karşılamaktan Uzaktır”, 2021.
- KEYDER Çağlar, *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1987.
- KIRAL Bilgen, “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S. 15 (2020), ss. 170–89.
- KOÇ Umut, ÖZEN-AYTEMUR Janset, ERDEMİR Erkan, “Türkiye’de Kurumsal Bir Aktör Olarak Devlet ve Futbol”, *2.Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildirileri Kitabı*, Ankara, 2011, ss. 137–52.
- KOÇ Oktay, “Kurumsal Mantıklar Arasındaki Rekabetin Yönetimi: Türk Sağlık Alanı Kapsamında Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *3.Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildirileri Kitabı*, Ankara: Orta Dogu Teknik Üniversitesi, 2012, ss. 71–101.
- KOÇ Oktay, Levent VURGUN, “Aktörden Eyleyene ‘Kurumsal İş’ Tasarımı: Yeni Kurumsal Kuram Kapsamında Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 2 (2012), ss. 405–21.
- KOÇ Umut, “Taking The State Seriously: The Effects Of The State On Institutional Change And The Field-Level Logics”, *4. Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 2013, ss. 23–51.
- KOÇ Umut, ÖZEN-AYTEMUR Janset, ERDEMİR Erkan, “Powerful Actor and Hesitant Institutionalization: The State in The History of Turkish Football”, *International Journal of the History of Sport*, C. 33, S. 16 (2016), ss. 1904–20, doi:10.1080/09523367.2016.1269754.
- KONUR Tahsin, *Cumhuriyet Döneminde Devlet-Tiyatro İlişkisi*, Ankara: Dost Yayınları, 2001.
- KORLU Özgenur, BAKIOĞLU Müge, GENCER Ekin Gamze, “Eğitim İzleme Raporu: Eğitim Yönetişimi ve Finansmanı”, 2021.
- KPMG, “KPMG Perspektifinden İnşaat Sektörüne Bakış”, 2021.

- KRAATZ Matthew S., MOORE James H, “Executive Migration and Institutional Change”, *Academy of Management*, C. 45, S. 1 (2002), ss. 120–43.
- “Kültür Ekonomisi Raporu”, *ArtDog Istanbul*, (12.2021).
- LAWRENCE Thomas B, Cynthia HARDY, Nelson PHILLIPS, “Institutional Effects of Interorganizational Collaboration : The Emergence of Proto- Institutions”, *Academy of Management Journal*, C. 45, S. 1 (2002), ss. 281–90.
- LAWRENCE Thomas B., PHILLIPS Nelson, “From Moby Dick to Free Willy: Macro-Cultural Discourse and Institutional Entrepreneurship in Emerging Institutional Fields”, *Organization*, C. 11, S. 5 (2004), ss. 689–711, doi:10.1177/1350508404046457.
- LAWRENCE Thomas B., Roy SUDDABY, “Institutions and Institutional Work”, *The Sage Handbook of Organization Studies*, ed. S.R. Clegg vd., London: Sage Publications, Thousand Oaks., 2006, ss. 215–54, doi:10.4135/9781848608030.n7.
- LAWRENCE Thomas, Roy SUDDABY, Bernard LECA, “Institutional Work: Refocusing Institutional Studies of Organization”, *Journal of Management Inquiry*, C. 20, S. 1 (2011), ss. 52–58, doi:10.1177/1056492610387222.
- LEBLEBİCİ Hüseyin vd., “Institutional Change and the Transformation of Interorganizational Fields: An Organizational History of the U . S . Radio Broadcasting Industry”, *Administrative Science Quarterly*, C. 36, S. 3 (1991), ss. 333–63.
- MAGUIRE Steve, HARDY Cynthia, LAWRENCE Thomas B., “Institutional Entrepreneurship In Emerging Fields: HIV/Aids Treatment Advocacy In Canada”, *Academy of Management Journal*, C. 47, S. 5 (2004), ss. 657–79, doi:10.2307/20159610.
- MARDİN Şerif, *İdeoloji*, 1.ed., İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- MARDİN Şerif, “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, ed. Şerif Mardin, Mümtaz’er Türköne, Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, ss. 35–78.

- MAZZUCATO Mariana, *Girişimci Devlet (Çev. Esin Soğancılar)*, 1. Edition, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2021.
- MEB, “2020 Yılı Bütçe Sunuşu”, 2020.
- MEYER John W, ROWAN, Brian “Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony”, *American Journal of Sociology*, C. 83, S. 2 (1977), ss. 340–63, doi:10.1086/226550.
- MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI, “Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim”, 2017.
- MOLLAER Fırat, *Tekno Muhafazakârlığın Eleştirisi: Politik Denemeler*, 1.Edition., İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- NASRA Rasha, DACIN M. Tina, “Institutional Arrangements and International Entrepreneurship: The State As Institutional Entrepreneur”, *Entrepreneurship: Theory and Practice*, C. 34, S. 3 (2010), ss. 583–609, doi:10.1111/j.1540-6520.2009.00354.x.
- OĞUZ Şebnem, “Türkiye’de Kapitalizmin Küreselleşmesi ve Neoliberal Otoriter Devletin İnşası”, *Türk Tabipler Birliği, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, C. 12, S. 45 (2012), ss. 2–15.
- OLIVER Christine, “Strategic Responses to Institutional Processes”, *Academy of Management Review*, C. 16, S. 1 (1991), ss. 145–79.
- OLIVER Christine, “The Antecedents of Deinstitutionalization”, *Organization Studies*, C. 13, S. 4 (1992), ss. 563–88, doi:10.1177/017084069201300403.
- ÖZ Bengi Heval, BELKIS Özlem, “Türkiye’de Alternatif Tiyatro Yapılanmalarında Kadın Liderliği ve Bir Örnek: Yeşim Özsoy – Galataperform”, *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, C. 2, S. 2 (2017), ss. 1–22, doi:10.29228/ijia.2.12.
- ÖZEN Şükrü, “Bağlam, Aktör, Söylem ve Kurumsal Değişim: Türkiye’de Toplam Kalite Yönetiminin Yayılım Süreci”, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2 (2002), ss. 47–90.
- ÖZEN Şükrü, “Recontextualizing the New Institutional Conception of the State to The

Turkish Case”, *Core-periphery relations in organization studies* , ed. & M. Frenkel (Eds) In R. Westwood, G. Jack, F. Khan, London: Palgrave Macmillan, 2014, ss. 79–99.

ÖZEN Şükrü, “Yeni Kurumsal Kuram: Örgütleri Çözümlemede Yeni Ufuklar ve Yeni Sorunlar.”, *Örgüt Kuramları*, ed. Selami Sargut, Şükrü Özen, Ankara: İmge, 2007, ss. 237–330.

ÖZEN Şükrü, “Yeni Kurumsal Kuramın Dayandığı Siyasal Sistem Varsayımları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *1.Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildirileri Kitabı*, Ankara: Başkent Üniversitesi, 2010, ss. 17–32.

ÖZEN Hayriye, Şükrü ÖZEN, “Kamu Siyasaları ve Toplumsal Hareketler: Türkiye’de Protesto Hareketlerinin Madencilik Siyasetine Etkileri”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 43, S. 2 (2010), ss. 33–64.

ÖZEN Şükrü, “Yeni Kurumsal Kuramın Dayandığı Siyasal Sistem Varsayımları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları*, ed. Filiz Kartal, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 2011, ss. 45-66.

ÖZEN Şükrü, AKKEMİK K. Ali, “Does Illegitimate Corporate Behaviour Follow the Forms of Polity? The Turkish Experience”, *Journal of Management Studies*, C. 49, S. 3 (2012), ss. 515–37, doi:10.1111/j.1467-6486.2011.01007.x.

ÖZEN Şükrü, Hayriye ÖZEN, “Peasants Against MNCs and the State : The Role of the Bergama Struggle in the Institutional Construction of the Gold-Mining Field in Turkey”, *Organization*, C. 16, S. 4 (2009), ss. 547–73, doi:10.1177/1350508409104508.

ÖZGÜR Bahadır, “Milyarlarca Dolar Kime, Nasıl Transfer Edildi?”, *Gazete Duvar*, (01.2019).

ÖZKARA Belkıs, ÖZCAN Kerim, “Bir Kurumsal Alanın Doğuşu Ve Evrimi:Türkiye’de Muhasebenin Meslekleşme Süreci”, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 2 (2004), ss. 197–230.

ÖZSEVEN Mustafa, DANIŞMAN Ali, BINGÖL Ali Süha, “Dönüşüm Mü, Gelişim Mi?

- Kamu Hastanelerinin Yönetiminde Yeni Bir Kurumsal Mantığa Doğru”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C. 41 (2014), ss. 119–50.
- ÖZSEVEN Mustafa, DANIŞMAN Ali, BINGÖL Ali Süha, “Kurumsal Değişim, Güç Mekanizmaları ve Direniş Taktikleri: Türk Sağlık Alanında Bir Araştırma”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C. 43, S. 12 (2016), ss. 779–811.
- PALMER Donald A, Nicole Wolsey BIGGART, “Organizational Institutions.”, *Blackwell Companion to Organizations*, 2002, ss. 259–80.
- POWELL Walter W., “Expanding the Scope of Institutional Analysis.”, *The New Institutionalism in Organizational Analysis*., ed. W. W. Powell & P. J. DiMaggio (Eds.), Chicago: University of Chicago Press, 1991, ss. 183-203.
- PURKIS Semra, “Hukuka Aykırı Yasalar Yoluyla Mekan Üzerinden Pervasız Birikim”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, C. 12, S. 46 (2014), ss. 136–63.
- RAO Hayagreeva, MORRILL Calvin, ZALD Mayer N., “Power Plays: How Social Movements and Collective Action Create New Organizational Forms”, *Research in Organizational Behavior*, C. 22 (2000), ss. 239–82, doi:10.1016/s0191-3085(00)22007-8.
- ROWAN Brian, “Organizational Structure and the Institutional Environment: The Case of Public Schools”, *Administrative Science Quarterly*, C. 27, S. 2 (1982), ss. 259–79, doi:10.2307/2392303.
- SCOTT W. Richard, *Institutions and Organizations: Ideas, Interests, and Identities*, 4. edition. Thousand Oaks (CA):, Sage Publications., 2014.
- ŞAHİN Çiğdem, “Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Dayalı İnşaat Odaklı Ekonomi Modeli ve Toplumsal Maliyeti: En Temel İnsan Hakları, Sosyal Haklar, Çevre Hakkı ve Kent Hakkı Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Istanbul Journal of Sociological Studies*, C. 0, S. 51 (2015), ss. 51–81, doi:10.18368/iu/sk.09445.
- ŞAHİN Mehmet, UYSAL Özge, “Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet Tarafından Finansmanı Üzerine Bir Tartışma”, *Maliye Dergisi*, S. 153 (2007), ss. 1–13.
- ŞAHİN Osman, Sema AKBOĞA, “Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi

- ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım”, *International Journal of Political Science and Urban Studies*, C. 7, S. 2 (2019), ss. 405–27, doi:10.14782/ipsus.623237.
- SCHNEIBERG Marc, “What’s on The Path? Path Dependence, Organizational Diversity and The Problem of Institutional Change in the US Economy, 1900-1950”, *Socio-Economic Review*, C. 5, S. 1 (2007), ss. 47–80, doi:10.1093/ser/mw1006.
- SCOTT W. Richard, *Organizations: Rational, Natural, and Open Systems*, 5.edition., New Jersey: Upper Saddle River.Prentice Hall, 2003.
- SCOTT W Richard, *Institutions and Organizations*, 2. edition., Thousand Oaks, California: Sage Publication, 2001.
- SEO Myeong-Gu, CREED W. E. Douglas, “Institutional Contradictions and Institutional Change : A Dialectical Perspective”, *Academy of Management Review*, C. 27, S. 2 (2002), ss. 222–47, doi:10.2307/4134353.
- ŞİMŞEK Ufuk, KÜÇÜK Birgül, TOPKAYA Yavuz, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının İdeolojik Temelleri”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 7, S. 4 (2012), ss. 2809–23.
- SİVİL TOPLUMLA İLİŞKİLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “Derneklere İlişkin İstatistikler”, 2020.
- SOYAK Alkan, “Türkiye’de İktisadi Planlama: DTP’ye İhtiyaç Var Mı?”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C. 4, S. 2 (2003), ss. 167-182.
- SÖZCÜ GAZETESİ, “Kamu İhale Kanunu Sil Baştan”, (04.2021).
- STRANG David, SINE Wesley D., “Interorganizational Institutions”, *The Blackwell Companion to Organizations*, In A. J. C., Oxford: Blackwell, 2002, ss. 497-519.
- STREECK Wolfgang, Philippe C SCHMITTER, “Community, Market, The Prospective Contribution of Interest Governance to Social Order”, *European Sociological Review*, C. 1, S. 2 (1985), ss. 119–38, doi:10.2307/522410.
- SUHOMLINOVA Olga, “Property Rules: State Fragmentation, Industry Heterogeneity and Property Rights in the Russian Oil Industry, 1992-2006”, *Human Relations*, C.

60, S. 10 (2007), ss. 1443–66, doi:10.1177/0018726707083471.

TAŞ Ali, HIZIROĞLU Mahmut, “İdeolojinin Kurumsal Değişimdeki Rolü : Eğitim Kurumu Üzerinden Türkiye Eksenli Bir Değerlendirme”, *İşletme Bilim Dergisi*, C. 4, S. 2 (2016), ss. 71–104.

TEMPEL Anne, WALGENBACH Peter, “Global Standardization of Organizational Forms and Management Practices? What New Institutionalism and The Business-Systems Approach Can Learn From Each Other”, *Journal of Management Studies*, C. 44, S. 1 (2007), ss. 1–24, doi:10.1111/j.1467-6486.2006.00644.x.

TOKER Çiğdem, “2021 Bütçesinde Garanti Tutarları”, *Sözcü Gazetesi*, (10.2020).

TORAMAN Sinem, “Karma Yöntemler Araştırması: Kısa Tarihi, Tanımı, Bakış Açıları ve Temel Kavramlar”, *Nitel Sosyal Bilimler*, C. 3, S. 1 (2021), ss. 1–29, doi:10.47105/nsb.847688.

TURAN İlter, “Policymakers’ Assumptions About Peasant Society: Myth or Reality?”, *Policy Studies Review*, C. 4, S. 1 (1984), ss. 99–109, doi:10.1111/j.1541-1338.1984.tb00164.x.

TURİZM AJANSI, “Bakanlığın Genel Bütçedeki Payı Azaldı!”, (11.2017).

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, “Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına (A21) Göre Dağılımı (%), 1998-2017”.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, “Eğitim Harcamaları İstatistikleri”, 2018.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, “Konut Satış İstatistikleri”, 2020.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, “Sinema, Tiyatro, Opera, Bale, Orkestra, Koro ve Topluluk İstatistikleri”, 2020.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, “Eğitim Harcamaları İstatistikleri”, 2021.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, “Yazılı Medya ve Uluslararası Standart Kitap Numarası İstatistikleri”, 2021.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, “Kültür Ekonomisi ve Kültürel İstihdam İstatistikleri”, 2021.

- ÜÇER Sırrı Emrah, “Türkiye’de Özelleştirmenin Üç Dönemi : 1980’ler , 1990’lar ve 2001 sonrası”, *1. Uluslararası İKSAD Sosyal Bilimler Kongresi*, 2018, ss. 554–63.
- VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “Vakıf İstatistikleri”, 2020.
- WHITLEY Richard, “How National Are Business Systems? The Role of States and Complementary Institutions in Standardizing Systems of Economic Coordination and Control at the National Level”, *Changing Capitalisms? Internationalization, Institutional Change, and Systems of Economic Organization*, ed. R. Whitley and E. Moen (eds) G. Morgan, Oxford: Oxford University Press, 2005, ss. 190-231.
- YALÇINKAYA Akansel, TAŞCI Deniz, “Bir Kurumsal Girişimci Olarak Devlet : Yeni Kurumsal Kuram Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1 (2017), ss. 71–89.
- YALÇINKAYA Akansel, TAŞCI Deniz, “Devletin Kurumsal Girişimciliği: Türk Havayolu Taşımacılığı Alanında Slot Tahsisine İlişkin Ardışık ve Çelişik Kurumsal İşler (1992-2010)”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 2 (2020), ss. 173–96.
- YEŞİLBAĞ Melih, “İnşaat Sektörünün Kriz Dinamikleri : Güncel Bir Değerlendirme”, *Mülkiye Dergisi*, C. 44, S. 1 (2020), ss. 101–30.
- YILDIRIM Ali, “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”, *Eğitim ve Bilim*, C. 23, S. 112 (1999), ss. 7–17.
- YILDIRIM Ali, Hasan ŞİMŞEK, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 11.Edition., .Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- YILMAZ Malik, “Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları: Türkiye’de Bilgi Hizmetlerine Yönelik Oluşturulmuş Stk’lar ve Bu Kuruluşlara Yönelik Bir Araştırma”, *ZfWT / Journal Of World Of Turks*, 2018.
- ZUCKER Lynne G., “Institutional Theories Of Organization”, *Annual Review of Sociology*, C. 13, S. 1 (1987), ss. 443–64, doi:10.1146/annurev.soc.13.1.443.
- ZUCKER Lynne G., “The Role of Institutionalization in Cultural Persistence”, *American Sociological Association*, C. 42, S. 5 (1977), ss. 726–43.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı	Fatih Mehmet		BULUT
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı	İngilizce		İleri Düzey
Eğitim Durumu	Başlama- Bitirme		Kurum Adı
Lise	2002	2005	Sarıkamış Lisesi
Lisans	2007	2012	Bursa Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2013	2015	Tallin Teknoloji Üniversitesi
Doktora	2016	2022	Bursa Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum	Başlama- Ayrılma		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2017	2019	İstanbul Aydın Üniversitesi
2.	2020	-	Nişantaşı Üniversitesi
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:	<p>Bulut, F. M. & Sayılar, Y. (2021). Farklı siyasalarda devletin kurumsal girişimciliğini yeniden düşünmek: Türkiye bağlamında bir tipoloji önerisi. <i>Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi</i>, 6(1), 1-30.</p> <p>Bulut, F. M. & Sayılar, Y. (2021). Siyasa Farklılığının Devletin Kurumsal Girişimci Rolüne ve Kurumsal Alanlardaki Davranışlarına Etkisi, <i>12. Örgüt Kuramı Sempozyumu</i>, Trabzon.</p>		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
	Tarih:		
	İmza:		
	Adı-Soyadı:	Fatih Mehmet BULUT	

